

Jaarrapport 2018

Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten
Postbus 90170
5000 LM Tilburg

Telefoon:	013 462 35 21
E-mail	info@fysiopensioen.nl
Internetsite:	www.fysiopensioen.nl

INHOUDSOPGAVE

Pagina

BESTUURSVERSLAG

1	Voorwoord	4
2	Bestuursverslag	6
	Kerncijfers	7
	Karakteristieken van het pensioenfonds	9
	Bestuursparagraaf	23
	Communicatie	32
	Goed Pensioenfondsbestuur	35
	Pensioenparagraaf	41
	Beleggingsparagraaf	51
	Financiële positie	65
	Risicoparagraaf	69
	Toekomstparagraaf	79
3	Intern toezicht en verantwoordingsorgaan	81

JAARREKENING

1	Balans per 31 december	92
2	Staat van baten en lasten	93
3	Kasstroomoverzicht	94
4	Toelichting behorende bij de jaarrekening	95
5	Toelichting op de balans	102
6	Toelichting op de staat van baten en lasten	120

OVERIGE GEGEVENS

1	Bestemming van saldo van baten en lasten	128
2	Actuariële verklaring	129
3	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	131

BIJLAGEN

1	Verloopstaat deelnemers	141
2	Begripsomschrijvingen	144

1 VOORWOORD

VOORWOORD

Het eerlijke verhaal

In een tijd waarin we van alle kanten 24 uur per dag worden bestookt met informatie, wordt het steeds moeilijker om nog door de bomen het bos te zien. Wat is waar en wat is niet waar? Wat is het eerlijke verhaal? Zelfs wetenschappers buitelen regelmatig over elkaar heen met verschillende meningen en conclusies, waardoor zij ons in verwarring achterlaten. In de pensioensector is dat helaas niet anders. We zijn in Nederland al bijna 10 jaar met elkaar in discussie over een nieuw pensioenstelsel. Er is nu in juni een pensioenakkoord gesloten met nog veel onduidelijkheden. Is verandering dan nodig? We behoren in Nederland met ons pensioenstelsel toch al decennia tot de beste pensioenstelsels in de wereld?

Het antwoord op die vraag is afhankelijk van de invalshoek die je kiest. Het is in ieder geval wel zo dat wij in Nederland de deelnemers van een pensioenfonds een belofte hebben gedaan in de vorm van een pensioenuitkering die wij veelal niet meer volledig kunnen nakomen. Dit heeft twee hele belangrijke oorzaken. De eerste is het feit dat wij alsmaar ouder worden en dus langer van ons pensioen willen en kunnen genieten. De tweede is gelegen in het feit dat de rente waarmee we moeten berekenen hoeveel wij als pensioenfonds in kas moeten hebben steeds lager is geworden en voorlopig ook wel laag zal blijven. Dat maakt pensioen een duur product en dat is voor ons pensioenfonds niet anders. Daarbij is het ook zo dat de toezichthouder eist dat we niet alleen genoeg geld in kas hebben om de huidige en toekomstige pensioenuitkeringen te betalen, maar ook voldoende vlees op de botten hebben om bepaalde schokken op te kunnen vangen.

Om dergelijke schokken te kunnen opvangen ligt de echte bodem voor ons pensioenfonds niet bij een dekkingsgraad van 100%, maar bij de minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,3%. Het jaar 2018 zijn wij gestart met een beleidsdekkingsgraad van 99% en geëindigd met een beleidsdekkingsgraad van 100,7 %. Een grotere stijging van de dekkingsgraad zat er helaas voor 2018 niet in. Ondanks het feit dat we bijna alle doelstellingen van onze focusdossiers in 2018 hebben behaald en ondanks het marktconform beleggingsrendement. De impact van de lage rente is vele malen groter en we voldoen dus niet aan de minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,3%. Om kortingen te vermijden moeten wij als SPF op 31 december 2020 daar echt aan voldoen. Volgens zowel het in 2018 als het recent opgestelde herstelplan kan het nog lukken, maar de kans bestaat ook dat we het niet gaan halen. Nu beschikken we niet over de glazen bol waarin we kunnen zien hoe we er eind volgend jaar voor staan. We kunnen dus niet op voorhand aangeven hoe groot een dergelijke korting dan uitvalt. Wat we wel weten is dat wij hoe dan ook in ieder geval 2% onvoorwaardelijk indexatie zullen toekennen, net als dit jaar en de jaren daarvoor. Dus met de ene hand geven wij u dan 2% en met de andere hand zullen wij voor die korting iets bij u weghalen. En omdat wij die korting over 10 jaar mogen spreiden, verwachten we dat er uiteindelijk toch een plusje overblijft.

Natuurlijk zijn wij niet blij met zulke vooruitzichten en hadden we het graag anders gezien. Toch zijn we niet helemaal ontevreden als we ons pensioenresultaat vergelijken met menig ander pensioenfonds. Daar is er al vele jaren op een rij helemaal niet geïndexeerd, waardoor de pensioenen in feite zijn uitgehold. Over de lange termijn bekeken hebben we vanaf de oprichting (1978) onze pensioenen met gemiddeld 5,41% per jaar verhoogd. Echter onze ambitie om onze pensioenen per jaar met gemiddeld ten minste 3% te verhogen hebben wij de laatste jaren niet kunnen waarmaken. Onze verwachting is dat dit de komende jaren eveneens niet gaat lukken.

Dat is het eerlijke verhaal.

Namens het bestuur,

Doreth van den Heuvel, voorzitter

2 BESTUURSVERSLAG

KERNCIJFERS

	2018	2017	2016	2015	2014
Deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden					
Deelnemers	21.980	21.108	20.579	20.009	19.348
Premievrijen wegens beroeps-arbeidsongeschiktheid	222	243	265	277	289
Gewezen deelnemers	8.050	8.017	7.735	7.426	7.178
Ouderdomspensioen	4.522	4.049	3.698	3.477	3.254
Nabestaandenpensioen	840	779	733	685	644
Wezenpensioen	126	136	147	155	171
	<u>35.740</u>	<u>34.332</u>	<u>33.157</u>	<u>32.029</u>	<u>30.884</u>

Premiebijdragen, saldo waardeoverdrachten, pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (x € 1.000)

Bijdragen van deelnemers	71.228	67.414	65.365	70.206	67.168
Kostendeekkende premie	108.567	104.360	88.890	88.660	65.772
Gedempte kostendeekkende premie	41.029	37.680	36.560	38.807	49.655
Saldo waardeoverdrachten	-3.139	-	9	492	-934
Pensioenuitkeringen	-56.999	-51.750	-47.252	-43.799	-40.307
Uitvoeringskosten	-5.947	-5.849	-5.846	-5.927	-5.630

Technische voorzieningen, stichtingskapitaal en reserves, vermogen (x € 1.000) en dekkingsgraad (%)

Technische voorzieningen					
- voor risico pensioenfonds	3.725.332	3.590.397	3.619.360	3.220.754	2.965.681
Fondsvermogen	-91.837	29.695	-201.922	-141.184	40.524
Beleggingen					
- voor risico pensioenfonds	3.672.783	3.671.071	3.460.130	3.097.807	3.031.216
Overige activa	3.156	2.041	4.012	1.801	2.750
Saldo overige vorderingen en schulden	-42.444	-53.020	-46.704	-20.038	-27.761
Totaal vermogen	<u>3.633.495</u>	<u>3.620.092</u>	<u>3.417.438</u>	<u>3.079.570</u>	<u>3.006.205</u>
Aanwezige dekkingsgraad	97,5	100,8	94,4	95,6	101,4
Beleidsdekkingsgraad	100,7	99,0	90,4	97,1	105,2
Reële dekkingsgraad	124,1	121,4	110,6	117,0	-
Vereiste dekkingsgraad	121,2	122,0	121,8	122,4	118,0
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,3	104,3	104,2	104,3	104,2

Verdeling beleggingsportefeuille voor risico pensioenfonds (x € 1.000)

Vastgoedbeleggingen	672.644	586.156	540.497	455.167	372.920
Aandelen	1.004.836	1.024.914	1.003.373	932.800	949.263
Vastrentende waarden	1.630.460	1.707.710	1.582.210	1.397.212	1.381.913
Derivaten	15.309	8.440	32.339	44.522	74.278
Overige beleggingen	307.560	295.761	259.948	250.272	226.546
Totaal beleggingen	<u>3.630.809</u>	<u>3.622.981</u>	<u>3.418.367</u>	<u>3.079.973</u>	<u>3.004.920</u>
Derivaten met negatieve waarde	41.974	48.090	41.763	17.834	26.296
Totaal beleggingen debet	<u>3.672.783</u>	<u>3.671.071</u>	<u>3.460.130</u>	<u>3.097.807</u>	<u>3.031.216</u>

	2018	2017	2016	2015	2014
Beleggingsopbrengsten en kosten vermogensbeheer risico pensioenfonds (x € 1.000)					
Directe beleggingsopbrengsten	53.865	53.773	55.666	56.306	63.541
Indirecte beleggingsopbrengsten	-38.907	146.954	278.049	2.897	436.601
Kosten van vermogensbeheer	-6.698	-7.888	-8.123	-6.810	-6.129
	<u>8.260</u>	<u>192.839</u>	<u>325.592</u>	<u>52.393</u>	<u>494.013</u>

Beleggingsrendement voor risico pensioenfonds (%)

Direct en indirect	0,51	5,57	11,15	1,77	19,90
Kosten vermogensbeheer	-0,18	-0,22	-0,24	-0,22	-0,22
	<u>0,33</u>	<u>5,35</u>	<u>10,91</u>	<u>1,55</u>	<u>19,68</u>

Kosten vermogensbeheer volgens J402 in % van gemiddeld belegd vermogen

Directe kosten vmb	0,68	0,62	0,63	0,63	0,58
Transactiekosten vmb	0,17	0,14	0,13	0,12	0,11
	<u>0,85</u>	<u>0,76</u>	<u>0,76</u>	<u>0,75</u>	<u>0,69</u>

Uitvoeringskosten per deelnemer (x € 1)

Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer in €	215	222	230	241	237
--	-----	-----	-----	-----	-----

Toeslagverlening en welvaartsvastheidsbescherming (%)

	01-01-2019	01-01-2018	01-01-2017	01-01-2016	01-01-2015
Toeslagverlening	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
Welvaartsvastheidsbescherming	1,89	2,04	1,74	1,79	2,07

Een toelichting op het percentage van de toeslagverlening vindt u op pagina 43

KARAKTERISTIEKEN VAN HET PENSIOENFONDS

Profiel

Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten (hierna: het pensioenfonds), statutair gevestigd te Amersfoort, is opgericht op 9 oktober 1973. De stichting voert vanaf 1 april 1978 de pensioenregeling uit. De laatste statutenwijziging dateert van 13 november 2018. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41188538. Het pensioenfonds is een beroepspensioenfonds en is aangesloten bij de Pensioenfederatie. De stichting heeft tot doel uitvoering te geven aan het pensioenreglement. De stichting voert de pensioenregeling uit die op verzoek van de beroepspensioenvereniging "Deelnemersvereniging Pensioenfonds Fysiotherapeuten (DPF)" door de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is verplicht gesteld voor alle in Nederland in de vrije sector werkzame fysiotherapeuten.

Deelnemersvereniging (DPF)

Om het draagvlak van de verplicht gestelde pensioenregeling, zoals vastgelegd in de Wet verplichte beroepspensioenregeling (Wvb), te kunnen toetsen is in 2006 de beroepspensioenvereniging opgericht onder de naam "Deelnemersvereniging Pensioenfonds Fysiotherapeuten". DPF bepaalt de inhoud van de regeling en draagt onder meer kandidaten voor ter benoeming als bestuurslid van het pensioenfonds. Het bestuur van het pensioenfonds overlegt minimaal eenmaal per jaar met het bestuur van DPF.

Verplichtstelling

De verplichtstelling geldt sinds 31 maart 1978 en luidt sinds de laatste wijziging van 8 juni 2018:

De deelname aan de pensioenregeling van Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten is verplicht gesteld voor de fysiotherapeuten, die als zodanig in Nederland werkzaam zijn en de eerste dag van de maand waarin de 67ste verjaardag valt, nog niet hebben bereikt, met uitzondering van:

1. De fysiotherapeut in privaat- of publiekrechtelijke dienstbetrekking, die verplicht deelneemt aan de pensioenregeling van Stichting Pensioenfonds ABP op grond van de Wet privatisering ABP van 28 december 1995, Stb. 1995, 639, zoals geldend op 1 maart 2016, Stb. 2015, 553;
2. De fysiotherapeut in privaatrechtelijke dienstbetrekking, die verplicht deelneemt aan de pensioenregeling van Stichting Pensioenfonds Zorg en Welzijn op grond van een verplichtstelling als bedoeld in de Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds 2000 van 1 januari 2001, Stb. 2000, 628, zoals geldend op 1 september 2017, Stb. 2016, 290;
3. De fysiotherapeut op wie een aan zijn werkgever verleende vrijstelling van de verplichte deelneming van toepassing is omdat een andere financieel en actuair gelijkwaardige en door de werkgever getroffen pensioenregeling geldt en in stand wordt gehouden; waarbij geldt:
 - dat de uitzondering op de verplichte deelname alleen geldt voor het gedeelte van de werkzaamheden als fysiotherapeut waarvoor de onder 1 en 2 bedoelde verplichte deelneming van toepassing is, respectievelijk die als werknemer worden verricht bij een werkgever waarvoor de onder 3 bedoelde vrijstelling geldt;
 - dat de uitzondering onder 2 niet van toepassing is op de fysiotherapeut die werkzaam is bij een zelfstandige juridische entiteit - die vrijwel uitsluitend actief is in de verlening van fysiotherapeutische zorg en in het geheel niet actief is in de verlening van medisch specialistische zorg -;
 - dat vrijstelling als onder 3 bedoeld op verzoek van een werkgever door het bestuur van Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten kan worden verleend met inachtneming van door het bestuur vastgestelde beleidsregels inzake het verlenen van vrijstellingen. Aan vrijstellingen kunnen door het bestuur voorschriften en voorwaarden worden verbonden.

Missie

Het pensioenfonds ontwikkelt uitsluitend activiteiten die het pensioenfonds in staat stellen zijn opdracht - bescherming tegen de financiële gevolgen van overlijden, pensionering of beroepsarbeidsongeschiktheid, op basis van solidariteit en collectiviteit van (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden - zo goed mogelijk te verzorgen en uit te voeren. Het pensioenfonds ontwikkelt géén activiteiten die niet behoren tot de kerntaken van een pensioenfonds en heeft dus geen nevenactiviteiten.

Visie

Het is de visie van het bestuur dat het pensioenfonds een moderne, professionele financiële dienstverlener dient te zijn om succesvol in te spelen op de belangen van alle stakeholders. Daartoe heeft het bestuur 7 sleutels voor succes opgesteld:

Sleutel 1: een passende pensioenregeling

Sleutel 2: effectieve communicatie

Sleutel 3: een goede en stabiele financiële positie

Sleutel 4: voldoende professionele ondersteuning

Sleutel 5: een bestuur dat voldoet aan de eisen van geschiktheid

Sleutel 6: goede samenwerking tussen bestuur en controlerende organen

Sleutel 7: samenwerking met andere pensioenfondsen

Voor de uitwerking van deze sleutels wordt verwezen naar het desbetreffende document op de website van het pensioenfonds.

Strategie

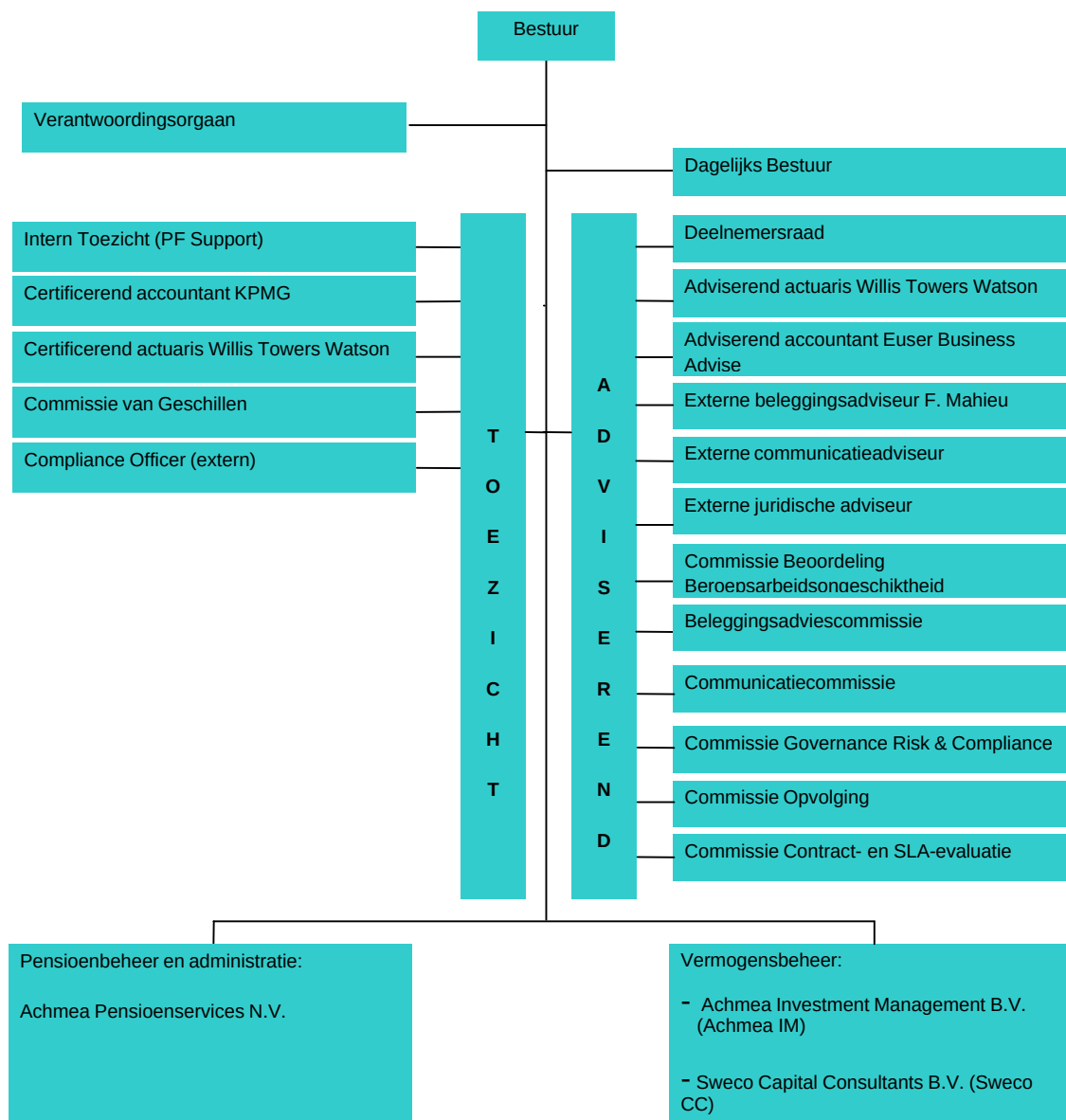
De bovenstaande missie en visie hebben geleid tot de onderstaande strategische doelstellingen:

- 1 Het pensioenfonds heeft ten doel, overeenkomstig de bepalingen van de statuten en van het pensioenreglement, fysiotherapeuten alsmede hun nabestaanden bewust te maken en deels te beschermen tegen geldelijke gevolgen van ouderdom, invaliditeit en overlijden;
- 1 Het pensioenfonds licht de belanghebbenden, zoals hierboven beschreven, in over hun collectieve oudedagsvoorziening en de daarmee samenhangende dienstverlening, zoals administratie en beheer;
- 1 Het pensioenfonds wil de beoogde pensioenuitkeringen op korte en lange termijn veiligstellen. Daartoe belegt het de toevertrouwde middelen op een verantwoorde en solide wijze. Het beheerst het risico dat niet aan de verplichtingen kan worden voldaan (risico op onderdekking) en het risico op reservetekort.

Organisatie van het pensioenfonds

Verdeling van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden

In het vervolg van dit hoofdstuk wordt de organisatie van het pensioenfonds beschreven. In het hoofdstuk Personalia is een overzicht opgenomen van de personele invulling daarvan.

Bestuur

Het bestuur van het pensioenfonds bestaat uit maximaal 8 leden. Met inachtneming van de statuten kiest het bestuur een voorzitter, een plaatsvervangend voorzitter, een secretaris en een plaatsvervangend secretaris. De voorzitter en de secretaris bepalen als dagelijks bestuur (DB) het dagelijks beleid van het pensioenfonds en zij vertegenwoordigen gezamenlijk het pensioenfonds in en buiten rechte, een en ander zoals bepaald in het Reglement DB.

Benoeming en ontslag van bestuursleden

Alle bestuursleden worden gekozen uit de deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden die lid zijn van DPF. De bestuursleden van het pensioenfonds worden voorgedragen door de Algemene Vergadering van DPF. Het bestuur van het pensioenfonds benoemt de voorgedragen kandidaat-bestuursleden. De betreffende procedures zijn vastgelegd in een convenant tussen het pensioenfonds en DPF. De leden van het bestuur worden benoemd voor een periode van zes jaar en kunnen zich herkiesbaar stellen (maximaal 2 termijnen). Het bestuur kan, het verantwoordingsorgaan gehoord hebbende, een bestuurslid ontslaan.

Geschiktheid

Het pensioenfonds heeft een geschiktheidsbeleidsplan. Dit geschiktheidsbeleidsplan gaat in op:

- a. de kring van beleidsbepalers;
- b. de vereiste geschiktheid;
- c. de mate van geschiktheid zowel collectief als individueel;
- d. het beleid ter bevordering en handhaving van de geschiktheid;
- e. de periodieke evaluatie van de geschiktheid.

Evaluatie geschiktheid en functioneren

Het bestuur heeft een procedure vastgesteld voor een periodieke zelfevaluatie. Het gaat om het functioneren van het bestuur als geheel - onder begeleiding van een externe adviseur - en van de individuele bestuursleden. Het doel van de zelfevaluatie is om de kwaliteit en het functioneren van het bestuur in stand te houden en/of te verbeteren.

Op grond van de bevindingen wordt waar nodig het geschiktheidsbeleidsplan verder aangescherpt. Alle bestuursleden beschikken individueel over voldoende deskundigheid/geschiktheid en de deskundigheid/geschiktheid van het bestuur als geheel is op het gewenste niveau.

Commissies, werkgroepen en adviseurs

Het bestuur heeft bestuurlijke commissies ingesteld, die onder meer tot taak hebben om besluiten van het bestuur voor te bereiden. Het bestuur kan bevoegdheden geheel of gedeeltelijk delegeren aan deze commissies. De samenstelling en bevoegdheden van de bestuurlijke commissies zijn vastgelegd in afzonderlijke reglementen. Het bestuur benoemt de leden van de commissies. Verder stelt het bestuur waar nodig en op ad hoc basis werkgroepen in.

Het bestuur heeft de volgende commissies ingesteld: de beleggingsadviescommissie (hierna: BAC), de communicatiecommissie, de commissie Governance, Risk en Compliance (hierna: commissie GRC), de commissie Contracten- en SLA-evaluatie (hierna: commissie CSE) en de commissie Opvolging. Verder kent het pensioenfonds de externe commissies van Geschillen en Beoordeling Beroepsarbeidsongeschiktheid. Deze bestaan uit uitsluitend externe deskundigen.

Het bestuur laat zich bijstaan door een adviserend accountant, een adviserend actuaris en een adviseur vermogensbeheer, welke laatste extern voorzitter is van de BAC. Afhankelijk van het onderwerp maakt het pensioenfonds op incidentele basis ook gebruik van andere externe deskundigen.

Hieronder volgt een korte omschrijving van de commissies.

1. Beleggingsadviescommissie

De commissie heeft tot taak advisering, beleidsvoorbereiding en monitoring van de beleidsuitvoering ten behoeve van het bestuur inzake vermogensbeheer en balansmanagement. De commissie bestaat uit ten minste drie en ten hoogste vijf personen, die door het bestuur worden benoemd. Ten minste één, maar bij voorkeur twee leden van het bestuur hebben zitting in de BAC. De commissie heeft een externe expert-voorzitter.

De BAC is in het verslagjaar in totaal 14 keer bij elkaar gekomen met de beide uitvoeringsorganisaties (Achmea IM en Sweco CC).

2. Communicatiecommissie

De commissie brengt gevraagd en ongevraagd advies uit aan het bestuur over het te voeren communicatiebeleid en formuleert waar nodig en/of gewenst voorstellen voor aanpassing van dat beleid. Ook houdt de commissie toezicht op de uitvoering van de communicatie voor zover ze daar niet zelf gestalte aan geeft. De commissie bestaat uit ten minste twee bestuursleden die door het bestuur worden benoemd en laat zich bijstaan door een externe communicatieadviseur. De communicatiecommissie is in het verslagjaar 5 keer bij elkaar gekomen. Ten behoeve van consistente communicatie door het pensioenfonds en DPF, is bij de vergaderingen van de communicatiecommissie een bestuurslid van DPF als toehoorder aanwezig.

3. Commissie Governance, Risk en Compliance

De commissie brengt gevraagd en ongevraagd advies uit aan het bestuur ten aanzien van het vast te stellen governance-, risk- en compliancebeleid. Zij bereidt voor het bestuur de invulling voor van compliant en zorgvuldig pensioenfondsbestuur, waaronder de invulling van wetsvoorschriften en aanpassing van statuten, reglementen en andere fondsdocumenten. De commissie heeft een belangrijke beleidsvoorbereidende, uitvoerende en monitorende rol op gebied van het integraal risicomanagement van het pensioenfonds. De commissie bestaat uit ten minste twee bestuursleden die door het bestuur worden benoemd. De commissie GRC is in het verslagjaar 8 keer bij elkaar gekomen.

4. Commissie Contracten- en SLA-evaluatie

De commissie voert contractonderhandelingen met partijen die werkzaamheden uitvoeren voor het pensioenfonds en voert evaluatiegesprekken over SLA's die met uitvoeringspartijen zijn overeengekomen. Resultaten worden ter besluitvorming voorgelegd aan het bestuur. De commissie wordt gevormd door het dagelijks bestuur van het pensioenfonds, ondersteund door de adviserend accountant en waar nodig de voorzitter van de BAC. De commissie CSE is in het verslagjaar 4 keer bij elkaar gekomen in verband met de onderhandelingen met Sweco CC en 4 keer inzake de onderhandelingen met Achmea Pensioenservices.

5. Commissie Opvolging

De commissie heeft tot taak de bewaking van de continuïteit van het bestuur. Uit dien hoofde brengt de commissie gevraagd en ongevraagd advies uit aan het bestuur over werving en selectie van nieuwe bestuursleden, deelnemersraadsleden (vanaf 1 januari 2019 leden van het Fysiopensoenforum) en indien van toepassing commissie- en werkgroepleden. Ook coördineert de commissie uitvoerende werkzaamheden op haar terrein. De commissie bestaat ten minste uit het DB van het pensioenfonds en een lid van de communicatiecommissie. De commissie heeft in het verslagjaar geen reguliere vergadering belegd. In een bestuursvergadering is het functieprofiel opgesteld ten behoeve van de invulling van een vacature en in januari 2019 zijn de eerste gesprekken met een kandidaat gevoerd.

6. Commissie van Geschillen

De onafhankelijke commissie van geschillen beoordeelt het geschil tussen een belanghebbende en het pensioenfonds met betrekking tot een beslissing van het bestuur, zoals beschreven in het desbetreffende reglement. De commissie bestaat uit een jurist, een actuaire en een fysiotherapeut (niet zijnde een bestuurslid van het pensioenfonds). Deze worden door het bestuur benoemd voor een periode van vijf jaren. De commissie had in 2018 één nieuw geschil onderhanden (2017: geen).

7. Commissie Beoordeling Beroepsarbeidsongeschiktheid

De commissie beoordeelt conform het desbetreffende reglement verzoeken tot vrijstelling van premiebetaling van deelnemers die blijvend en volledig beroepsarbeidsongeschikt worden. De beoordeling door de commissie leidt tot een advies aan het bestuur over het wel of niet verlenen van premievrije pensioenopbouw. De commissie bestaat uit een arts en een arbeidskundige of fysiotherapeut (niet zijnde een bestuurslid van het pensioenfonds), die door het bestuur worden benoemd voor een periode van 5 jaren. De commissie behandelde in 2018 21 (2017: 23) aanvragen voor premievrijstelling. Eind 2018 waren er 19 toegekend.

Het verantwoordingsorgaan (VO)

Het bestuur legt verantwoording af aan het VO over het gevoerde beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. In 2018 is bepaald dat de adviesrechten van het VO per 1 januari 2019 uitgebreid worden met de onderdelen h t/m l.

Het pensioenfonds stelt het VO in de gelegenheid advies uit te brengen over:

- a. het beleid inzake beloningen;
- b. het wijzigen van het beleid ten aanzien van het VO;
- c. de vorm, inrichting en samenstelling van het intern toezicht;
- d. het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure;
- e. het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
- f. een melding van disfunctioneren van het bestuur;
- g. de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten;
- h. gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van het pensioenfonds of de overname van verplichtingen door het pensioenfonds;
- i. liquidatie, fusie of splitsing van het pensioenfonds;
- j. het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst;
- k. het wijzigen van het pensioenreglement, voor zover het geen wijziging betreft voortvloeiend uit wet- en regelgeving;
- l. het wijzigen van de statuten.

Het VO bestaat uit 5 leden en (indien het rooster dat vergt) 1 aspirant-lid. Het VO kent twee geledingen: vertegenwoordigers van deelnemers en pensioengerechtigden. In het VO zijn de deelnemers en de pensioengerechtigden evenredig op basis van onderlinge getalsverhoudingen vertegenwoordigd. Deze leden vormen een zo evenwichtig mogelijke afspiegeling van de betreffende geleding.

Voor de evenredige vertegenwoordiging worden het aantal deelnemers en het aantal pensioengerechtigden binnen het pensioenfonds uitgedrukt in twee percentages die samen honderd procent bedragen. Vanuit deze percentages worden de zetels naar rato verdeeld. De leden van het VO kennen momenteel een zittingstermijn van 5 jaar. In 2019 zullen bestuur en VO de gewenste duur van deze zittingstermijn en de mogelijkheid tot herverkiezing van een VO-lid nader bezien.

Het interne toezicht

Het interne toezicht wordt uitgevoerd door een externe visitatiecommissie. Het bestuur heeft hiertoe opdracht verleend aan een extern en onafhankelijk bedrijf: PF Support te Rotterdam. De visitatiecommissie, die bestaat uit drie leden, bezoekt jaarlijks het bestuur van het pensioenfonds. Het interne toezicht richt zich vooral op het beoordelen van de beleids- en bestuursprocedures en -processen, op de checks and balances, de wijze waarop de uitvoering van de regeling wordt bestuurd en aangestuurd en op de wijze waarop wordt omgegaan met de risico's op de korte en langere termijn voor het pensioenfonds. Een samenvatting van het oordeel en de bevindingen van de visitatiecommissie wordt in het bestuursverslag van het pensioenfonds opgenomen.

De Compliance Officer

Het bestuur heeft het Nederlandse Compliance Instituut (NCI) aangewezen als externe compliance officer. De compliance officer ziet toe op naleving van de gedragscode. Jaarlijks wordt door het bestuur en andere verbonden personen een digitale verklaring van naleving van de gedragscode ingevuld en ondertekend. Op de website worden, in overleg met de compliance officer, alle relevante (neven-)functies van bestuursleden gepubliceerd. De compliance officer licht jaarlijks in het voorjaar zijn rapportage toe en overlegt waar nodig met de commissie GRC. Omwille van functiescheiding levert NCI aan het pensioenfonds op afroep een andere functionaris als vertrouwenspersoon inzake toepassing van de incidenten- en klokkenluidersregeling. Per 1 januari 2019 heeft het bestuur Trivu, in de persoon van Mevrouw Mr Ingeborg Agema, als externe compliance officer aangewezen.

Deelnemersraad wordt Fysiopensioenforum

Het pensioenfonds kent een adviesorgaan in de vorm van een deelnemersraad. Het bestuur vraagt de deelnemersraad om advies bij bijvoorbeeld een wijziging van het pensioenreglement. De deelnemersraad heeft verder de bevoegdheid om adviezen aan het bestuur uit te brengen over andere onderwerpen. De deelnemersraad telde eind 2018 in totaal 27 leden en is samengesteld uit pensioengerechtigden en (gewezen) deelnemers. De deelnemersraad is per 1 januari 2019 opgeheven. Het pensioenfonds kent sinds die datum een klankbordorgaan dat het bestuur in staat stelt om voeling met de achterban te houden en waaruit leden van het verantwoordingsorgaan worden gekozen. Dit orgaan heet het Fysiopensioenforum en komt in de plaats van de deelnemersraad. Het Fysiopensioenforum kan gevraagd of uit eigen beweging met het bestuur spreken over aangelegenheden die het pensioenfonds betreffen. Op deze wijze wordt de klankbordfunctie ingevuld. De leden van het Fysiopensioenforum worden benoemd door het bestuur. Het Fysiopensioenforum bestaat uit minimaal 20 leden. De leden van de verenigingsraad van DPF zijn automatisch lid van het Fysiopensioenforum. Ook kan de commissie Opvolging door vacaturestelling kandidaten toevoegen die géén lid van DPF zijn. Aftredende leden van het Fysiopensioenforum kunnen, aansluitend op hun zittingsperiode van maximaal 6 jaar, voor maximaal nog één termijn van 6 jaar zitting hebben. Hiervan kan alleen via een tijdelijke termijnverlenging worden afgeweken en dat is aan de orde als een onvoorzien continuïteitsprobleem ontstaat in termen van bemensing en/of kennisborging. Dit laatste is ter beoordeling van het bestuur.

Certificering en externe deskundigen

Het bestuur laat zich bijstaan door externe adviseurs op actuariael, juridisch, fiscaal, financieel, communicatie en organisatorisch terrein.

Voor de certificering heeft het pensioenfonds overeenkomsten met zowel een actuaris als een accountant.

Met ingang van 1 januari 2019 heeft het bestuur de heer K. Kroon AAG van Willis Towers Watson (Purmerend) als certificerend actuaris benoemd als opvolger van de heer R.T. Schilder AAG. De certificerend actuaris maakt een actuariael verslag waarin een verklaring wordt opgenomen van zijn bevindingen bij de jaarlijkse verslagstaten. Hij toetst de fondsmiddelen en beoordeelt de vermogenspositie van het pensioenfonds. De certificerend actuaris is onafhankelijk van het pensioenfonds en verricht daarvoor geen andere werkzaamheden.

Volgens de wet dient er een scheiding te zijn tussen de organisaties van de certificerend actuaris en de adviserende actuaris. Als een organisatie beschikt over een gedragscode die door DNB goedgekeurd is, mogen de certificerend en adviserend actuaris van dezelfde organisatie komen. Er moet echter altijd sprake zijn van twee verschillende personen. Zowel de certificerend actuaris - de heer K. Kroon AAG en diens voorganger - als de adviserend actuaris - de heer R. Kruijff AAG (Apeldoorn) - werken bij Willis Towers Watson. De werkzaamheden worden goed gescheiden en het bestuur is in het bezit van de beschrijving van een heldere taakverdeling. Het werken met één kantoor is voor het pensioenfonds kostenbesparend. Willis Towers Watson beschikt over een door DNB goedgekeurde gedragscode.

Het bestuur heeft de heer S. Van Oostenbrugge RA van KPMG benoemd als certificerend accountant. De certificerend accountant verstrekt een controleverklaring bij de jaarrekening en de verslagstaten ten behoeve van De Nederlandsche Bank (DNB). Hij geeft een oordeel over de betrouwbaarheid van de weergave van de gegevens over de grootte en samenstelling van het vermogen van het pensioenfonds en het resultaat ultimo het verslagjaar. Hij doet verslag van zijn werkzaamheden in de vorm van een controleverklaring en een verslag aan het bestuur. Hierin zijn opmerkingen en aanbevelingen opgenomen over de administratieve organisatie en interne beheersing van het pensioenfonds.

De uitvoeringsorganisatie maakt het jaarverslag. De certificerend accountant controleert de jaarrekening en beoordeelt de verenigbaarheid van het bestuursverslag met de jaarrekening.

De adviserend actuaris en de adviserend accountant - de heer J. Euser RA - geven het bestuur advies rondom uiteenlopende onderwerpen, gerelateerd aan hun werkgebied.

Sleutelfunctiehouders

Per 1 januari 2019 is de IORP II-wetgeving geïmplementeerd in de Nederlandse pensioenwetgeving. Belangrijkste gevolg hiervan is dat de governance van pensioenfondsen wordt versterkt met drie sleutelfuncties. Het pensioenfonds beoogt deze functies als volgt in te richten:

- De sleutelfunctie risicomanagement wordt met ingang van 2019 uitgevoerd door bestuurslid J.H. Sluis;
- De actuariële sleutelfunctie wordt met ingang van 2019 uitgevoerd door certificerend actuaris K. Kroon (Willis Towers Watson);
- De sleutelfunctie internal audit wordt met ingang van 2019 uitgevoerd door bestuursvoorzitter T.P.J.A. van den Heuvel.

Een definitieve invulling van deze functies is afhankelijk van de toetsing van de functiehouders door DNB

Uitvoeringsorganisatie

Het bestuur heeft met inachtneming van de Beleidsregel uitbesteding pensioenfondsen ervoor gekozen om de uitvoering van het pensioenbeheer, de beleidsvoorbereiding hiervoor, de ondersteuning van het bestuur en het vermogensbeheer uit te besteden. Het pensioenbeheer, inclusief pensioenadministratie en de bestuursondersteuning zijn uitbesteed aan Achmea Pensioenservices N.V. (APS) te Tilburg. Het vermogensbeheer voor vastgoed en infrastructuur is uitbesteed aan Sweco Capital Consultants B.V. (Sweco CC) te De Bilt en aan Achmea Investment Management B.V. (Achmea IM) te Zeist voor de overige beleggingen (beheerrol en fiduciaire rol). De vermogensadministratie is eveneens uitbesteed aan Achmea IM. Custodians zijn KasBank en Bank New York Mellon. In de loop van 2018 is het custodianship van Bank New York Mellon beëindigd, omdat high yield voortaan middels een fonds wordt gerealiseerd. APS, Achmea IM en Sweco CC zijn voor de uitvoering van de werkzaamheden van het pensioenfonds in het bezit van een ISAE 3402 type II-verklaring. De verklaringen zijn opgesteld door de uitvoeringsorganisatie en zijn gecontroleerd door haar accountant. In de ISAE wordt geconcludeerd of de beheerdoelstellingen vanuit de processen zijn behaald. Dit door het toetsen van de opzet, bestaan en werking van de beheersmaatregelen. Het bestuur beoordeelt deze rapportages waarin ook mogelijke verbeterpunten zijn opgenomen om vast te stellen of de processen van het pensioenfonds voldoende geborgd zijn. Het pensioenfonds heeft afspraken over de uitbestede dienstverlening met alle uitvoeringsorganisaties in overeenkomsten en Service Level Agreements (SLA's) vastgelegd. De afzonderlijke SLA's zijn zodanig ingericht dat het bestuur inzicht heeft in de wijze van inrichting en uitvoering van de uitbestede bedrijfsprocessen en de daarin door de uitvoeringsorganisatie verankerde maatregelen van interne controle en risicobeheersing inclusief maatregelen gericht op fraudepreventie. Handhaving van de getroffen maatregelen, gericht op een beheerste en integere bedrijfsvoering, vindt plaats via interne en/of externe audits bij de uitvoeringsorganisaties. Over de uitkomsten van deze audits wordt het bestuur geïnformeerd. Daarnaast heeft de certificerend accountant van het pensioenfonds toegang tot alle gegevens en informatie betreffende de aan de pensioen- en vermogensbeheerders uitbestede werkzaamheden.

APS is in het bezit van een ISAE 3000 type II-verklaring waarin wordt ingegaan op de verregaande digitalisering, de ontwikkeling naar "self-service" dienstverlening, toenemende eisen aan beschikbaarheid (24/7), bescherming van persoonsgegevens (AVG) en dreiging van cybercrime, malware en hackers veranderen ook de eisen van klanten die hun (IT)-diensten uitbesteden. APS wenst mede door dit rapport, naast het bestaande ISAE 3402 type II-rapport, inzage te geven in de wijze waarop zij invulling geeft aan de Trust Service Principles en criteria beschikbaarheid, integriteit van gegevensverwerking, vertrouwelijkheid en privacy.

Personalia Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten

Bestuur

Naam	Geboortedatum	Woonplaats	Benoemd per	Aftredend per
Mevrouw Mr. T.P.J.A. van den Heuvel (vz.)	03-06-1960	Utrecht	01-01-2012	31-12-2022
De heer R. van Pommeren (secretaris)	09-01-1951	Velp	03-09-2008	31-12-2020
De heer W.J.T. Sillen (plv. secretaris)	13-03-1958	Sweikhuizen	13-10-2010	31-12-2022
Mevrouw M.P.G. Hofmans MSc (plv. vz.)*	15-05-1960	Ravenstein	01-01-2012	31-12-2023
De heer J.H. Sluis MSc	10-08-1982	Harderwijk	01-01-2014	31-12-2019
De heer A. Barszczowski	27-08-1984	De Goorn	01-01-2017	31-12-2022
Mevrouw C. Vermeulen**	29-07-1962	Roelofarends- veen	01-01-2018	31-12-2023
De heer B. de Berg (asp. bestuurslid)	06-04-1958	Rotterdam	aspirant	n.v.t.

* Mevrouw Hofmans is met ingang van 1 januari 2019 afgetreden.

** Mevrouw Vermeulen is met ingang van 1 oktober 2018 afgetreden.

De heer B. de Berg is per 5 februari 2019 benoemd tot bestuurslid.

De heer W. Molenaar is per 17 april 2019 benoemd tot aspirant bestuurslid.

Dagelijks Bestuur

Naam	Functie
Mevrouw Mr. T.P.J.A. van den Heuvel	voorzitter
De heer R. van Pommeren	secretaris

Bestuur Deelnemersvereniging

Naam	Functie	Woonplaats
De heer J.J.H. Poen	voorzitter	Oss
Mevrouw E. Visser	secretaris	Bodegraven
De heer D. Bolkestein	penningmeester	Nijeven

Verantwoordingsorgaan

Naam	Geboortedatum	Woonplaats	Aftredend per
Mevrouw E. Visser*	22-12-1973	Bodegraven	31-12-2018
Mevrouw I. de Lijster	07-04-1983	Herten	31-12-2020
De heer H.J.M. Paauw	03-11-1948	Heino	31-12-2020
De heer H.S. Teunissen	02-08-1959	Capelle a/d IJssel	31-12-2021
De heer J.H. Vos	04-04-1980	Bunnik	31-12-2022
Mevrouw J.C.M. Maas (aspirant lid VO)**	19-10-1951	Nijmegen	n.v.t.

* Mevrouw Visser is met ingang van 1 januari 2019 afgetreden.

** Mevrouw Maas is per 1 januari 2019 lid VO.

Deelnemersraad

Naam	Geboortedatum	Woonplaats	Aftredend per
De heer D. Bolkestein	08-09-1980	Nijeveen	31-12-2022
De heer F.A. van Dijk*	18-11-1947	Grevenbicht	31-12-2018
De heer M. van Engelen	19-01-1975	Pijnacker	31-12-2021
De heer R. Even	21-01-1989	Losser	31-12-2021
De heer J. van Gerwen**	23-01-1956	Echt	31-12-2021
De heer E. Griesheimer	10-01-1972	Wadenoijen	31-12-2019
Mevrouw C.J. Haverhoek	28-04-1963	Buitenpost	31-12-2019
Mevrouw H. Heemskerk	09-04-1987	Leiden	31-12-2019
De heer F. Houvast	25-06-1957	Den Ham	31-12-2018
De heer M. Lankhorst	24-06-1960	Hoofddorp	31-12-2021
Mevrouw I. Smeets-de Lijster	07-04-1983	Herten	31-12-2022
Mevrouw J.C.M. Maas	19-10-1951	Nijmegen	31-12-2023
De heer K. Menkveld	18-11-1983	Hattem	31-12-2018
De heer D. Paap	02-06-1987	Groningen	31-12-2021
De heer H.J.M. Paauw	03-11-1948	Heino	31-12-2018
De heer J.J.H. Poen	10-03-1949	Oss	31-12-2019
De heer J.M. Quist	01-06-1988	Oosterhout	31-12-2020
De heer J. Snijder	24-12-1986	Deventer	31-12-2018
De heer H.S. Teunissen	02-08-1959	Capelle a/d IJssel	31-12-2023
Mevrouw A.P.M.C. van der Valk*	15-02-1987	Hedel	31-12-2023
Mevrouw E. Visser	22-12-1973	Bodegraven	31-12-2021
Mevrouw A. Vos	01-09-1957	Tilburg	31-12-2018
De heer J.H. Vos	04-04-1980	Bunnik	31-12-2021
De heer P. Weltevreden	22-02-1977	Losser	31-12-2021
Mevrouw M.M. van Lierop	07-03-1977	Elst	31-12-2022

* De heer Van Dijk en mevrouw Van der Valk zijn per 1 januari 2019 afgetreden.

** De heer Van Gerwen is per 19 september 2018 afgetreden.

Commissie beoordeling beroepsarbeidsongeschiktheid

Naam	Aftredend per
Mevrouw Dr. I. van Ham, (arts)*	31-12-2022
De heer H.N.M. van Rhee, (fysiotherapeut)	31-12-2021

**op eigen verzoek herbenoemd voor 4 jaar (in plaats van 5)*

Commissie van geschillen

Naam	Aftredend per
Mevrouw Mr. A.J. van Wulfften Palthe-Scholten (voorzitter)	31-12-2023
Mevrouw Drs. M.C.M. Slabbers AAG, (actuaris)	31-12-2019
De heer M.H. van Lijf, (fysiotherapeut)	31-12-2021

Beleggingsadviescommissie

Naam

De heer R. van Pommeren (bestuurslid)

De heer W.J.T. Sillen (bestuurslid)

De heer J. Verschut*

De heer F. Mahieu (voorzitter)

De heer A. Barszczowski (bestuurslid)**

** afgetreden per 1 januari 2019*

*** benoemd tot lid van de BAC met ingang van 1 september 2018*

Communicatiecommissie

Naam

Mevrouw M.P.G. Hofmans MSc (voorzitter)*

De heer J.H. Sluis MSc (bestuurslid)

De heer B. de Berg (aspirant bestuurslid)**

** in verband met haar aftreden is de functie van voorzitter met ingang van 1 januari 2019 overgenomen door de heer De Berg*

*** met ingang van najaar 2018 maakt de heer De Berg deel uit van de communicatiecommissie*

Commissie Governance, Risk en Compliance

Naam

De heer J.H. Sluis MSc (voorzitter)

Mevrouw Mr. T.P.J.A. van den Heuvel (bestuurslid)

Mevrouw C. Vermeulen*

De heer A. Barszczowski**

** afgetreden per 1 oktober 2018*

*** toegetreden per 1 oktober 2018*

Commissie Opvolging

Naam

De heer R. van Pommeren (voorzitter)

Mevrouw M.P.G. Hofmans MSc (bestuurslid)*

Mevrouw Mr. T.P.J.A. van den Heuvel (bestuurslid)

** afgetreden per 1 januari 2019*

Commissie contracten- en SLA-evaluatie

Naam

De heer R. van Pommeren (voorzitter)

Mevrouw Mr. T.P.J.A. van den Heuvel (bestuurslid)

De heer J. Euser (adviserend accountant)

Werkgroep bestuurdersportaal

Opdracht: het verbeteren en verder professionaliseren van het bestuurdersportaal.

Leden

De heer W.J.T. Sillen

De heer A. Barszczowski

Nevenfuncties bestuursleden 2018

Mevrouw T.P.J.A. van den Heuvel

- Zelfstandig ondernemer. Eenmansbedrijf op het gebied van Beleid, bestuur en juridisch advies in de gezondheidszorg;
- Gastdocent bij onder meer Politieacademie en NSPOH;
- Lid SER-Subcommissie Verplichtstelling Beroepspensioenregelingen;
- Secretaris Stichting Zelfregulering Pensioenfondsen;
- Lid agendacommissie Pensioenfederatie;
- Lid bestuur Pensioenfederatie;
- Lid Raad van Toezicht MEE-groep, waaronder MEE Utrecht, Gooi & Vecht en MEE Amstel en Zaan;
- Voorzitter Raad van Toezicht van het NPi, Kenniscentrum Paramedische Zorg.

De heer R. van Pommeren

- Geen nevenfuncties.

De heer W.J.T. Sillen

- Fysiotherapeut SJG Weert;
- Eigenaar www.wikifysio.nl;
- Klantenraad Achmea Investment Management.

Mevrouw M.P.G. Hofmans

- Praktijkhoudster Instituut Fysiotherapie Groesbeek.

De heer J.H. Sluis

- Klantenraad Achmea Pensioenservices;
- Bestuurslid Stichting Pensioen Opleidingen (SPO);
- Eigenaar New Health Care Solutions (Advies & Interim binnen de gezondheidszorg);

De heer A. Barszczowski

- Algemeen fysiotherapeut in Amsterdam Zuidoost;

Mevrouw C. Vermeulen (aspirant bestuurslid)

- Praktijkhoudster Fysiotherapie Alkemade te Roelofarendsveen;
- Voorzitter Fysionair Groep;
- Voorzitter VFKL (Verenigde Fysiotherapeuten Keten zorg Leiden e.o.).

De heer B. de Berg (aspirant bestuurslid)

- Maatschapslid en sportfysiotherapeut in praktijk voor fysiotherapie te Rotterdam;
- Directeur Medisch Centrum Schiebroek BV;
- Voorzitter Vereniging van huurders Medisch Centrum Hillegersberg;
- Voorzitter Zorggroep Zelfplus Rotterdam e.o.;
- Docent Stichting Trauma Opleiding.

Overzicht externe adviseurs en uitvoeringspartners

Certificerend Accountant

De heer S. Van Oostenbrugge RA, KPMG Accountants N.V. te Utrecht.

Adviserend Accountant

De heer J. Euser RA, Euser Business Advise te Vlissingen.

Certificerend Actuaris

De heer Drs. R.T. Schilder AAG, Willis Towers Watson te Amstelveen.

Met ingang van 1 januari 2019 de heer K. Kroon van Willis Towers Watson te Purmerend.

Adviserend Actuaris

De heer R. Kruijff AAG, Willis Towers Watson te Apeldoorn.

Adviseur Beleggingsadviescommissie

De heer F. Mahieu te Tilburg.

Communicatieadviseur

Achmea Pensioenservices N.V. te Tilburg.

De heer J. Hezemans, MStrategy te Amsterdam.

Vermogensbeheerder

Sweco Capital Consultants B.V. te De Bilt.

Achmea Investment Management B.V. te Zeist.

Achmea Investment Management Strategisch Portefeuille Advies B.V. te Zeist (fiduciair).

Uitvoeringsorganisatie

Achmea Pensioenservices N.V. te Tilburg.

Compliance officer

De heer A. de Jong, Nederlands Compliance Instituut (NCI) te Capelle aan den IJssel.

** per 1 januari 2019 wordt NCI opgevolgd door mevrouw Mr I. Agema van Trivu*

BESTUURSPARAGRAAF

In deze paragraaf gaat het bestuur in op de ontwikkelingen op pensioengebied in 2018. Wat waren de belangrijkste ontwikkelingen? En hoe speelde het bestuur hierop in? Er is met name aandacht voor de financiële positie van het pensioenfonds en voor de wijzigingen in de regelgeving.

Hoofdpijnen

Het bestuur heeft het afgelopen jaar 11 keer voltallig vergaderd (inclusief 2 brainstorm-meetings). Naast de bestuursvergaderingen hebben er diverse commissievergaderingen plaatsgevonden en vergaderingen van het bestuur met het VO, het bestuur van DPF en het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Fysiotherapie (KNGF). Met alle externe adviseurs en uitvoeringspartijen zijn evaluatiegesprekken gevoerd.

Het bestuur vindt dat het pensioenfonds een moderne, professionele financiële dienstverlener dient te zijn om succesvol in te kunnen spelen op de belangen van alle stakeholders. Daartoe heeft het bestuur de al eerder vermelde "7 sleutels voor succes" vastgesteld. Op basis hiervan heeft het bestuur een strategische agenda opgesteld voor de periode 2016-2020. Daarbij is bepaald dat de strategische accenten voor het bestuur in deze periode jaarlijks vertaald worden naar focusdossiers. Naast de reguliere beleidscyclus stonden daarom in 2018 de volgende focusdossiers op de agenda, waaraan in het bijzonder aandacht is besteed:

- 1) Ontwikkelingen omtrent nieuw pensioencontract
- 2) Digitalisering van communicatie en verwerking
- 3) Toename maatschappelijk verantwoord beleggen in de portefeuille
- 4) Compliance ten aanzien van AVG per 1 mei 2018
- 5) Kostenbeheersing
- 6) Integraal Risico Management
- 7) Kwaliteitsverhoging van adviezen en uitvoering
- 8) IT-beleid
- 9) Governance

Resultaten op hoofdpijnen

Op de focusdossiers is in 2018 goede vooruitgang geboekt. Op ieder afzonderlijk focusdossier wordt in dit bestuursverslag in de relevante paragrafen nader ingegaan. Het bestuur is positief over de in 2018 behaalde resultaten op de verschillende dossiers. Over de 9 focusdossiers kan het volgende worden gesteld.

Het bestuur volgt de ontwikkelingen na het uitblijven van een nieuw pensioencontract. Het bestuur kiest er, mede uit kostenoverwegingen, voor om vooral de ontwikkelingen te volgen en niet voorop te lopen bij het inspelen op de mogelijkheden van het nieuwe pensioencontract. Het bestuur weet heel goed wat er speelt en is goed op de hoogte hoe de belangrijkste uitvoerder(s) zich op de mogelijke wijzigingen voorbereiden.

In het kader van de digitalisering van communicatie en verwerking zijn in 2018 customer journeys georganiseerd, waarin samen met deelnemers en de uitvoerder het aanmeldproces en de inkomensopgave werden doorlopen. De feedback vanuit deze bijeenkomsten werd gebruikt om deze processen te vereenvoudigen/verbeteren. Een verdere verbetering blijft noodzakelijk, maar door deze maatregelen steeg de klanttevredenheidsscore wel al van 5,3 in het tweede kwartaal naar 7,2 in het vierde kwartaal. De digitalisering van communicatie en de verwerking daarvan zijn nog niet voldoende uit de verf gekomen om te kunnen voldoen aan het ambitieniveau van het bestuur. Dat geldt ook voor de uitbreiding van de gesegmenteerde communicatie. Dit is inmiddels door het bestuur opgenomen in het actieplan communicatie voor 2019.

Het bestuur streeft naar een toename van maatschappelijk verantwoord beleggen in de portefeuille. In het voorjaar heeft het bestuur dit onderwerp besproken tijdens een brainstormsessie. Ook is er middels de innovatiehub uitvraag gedaan onder de deelnemers hoe zij aankijken tegen maatschappelijk verantwoord beleggen. De uitkomsten daarvan zijn meegenomen bij de uitwerking in een beleidsdocument. Verder heeft het bestuur het IMVB-convenant mede ondertekend. De beoogde aanpassing van de investment beliefs als uiting van de actualisering van het beleid omtrent maatschappelijk verantwoord beleggen staat geagendeerd voor begin 2019.

Per 25 mei 2018 is aan alle vereisten ten aanzien van Algemene Verordening Gegevensbescherming voldaan. Zowel het pensioenfonds als de uitvoeringsorganisaties waren tijdig compliant. Met alle partijen zijn verwerkingsovereenkomsten gesloten en het verwerkersregister is bijgewerkt.

De laatste jaren staat kostenbeheersing hoog op de agenda bij het bestuur. De kosten voor vermogensbeheer zijn nader geanalyseerd, waarbij is onderzocht wat het actieve beheer heeft gekost en wat het heeft opgeleverd. Tot nu toe worden de kosten steeds ruimschoots goed gemaakt door de behaalde resultaten. In de eerste helft van 2019 wordt gestreefd naar een nieuwe fee-afspraken met vermogensbeheerder AIM.

Het in 2017 uitgeschreven beleid over integraal risico management is in 2018 geïmplementeerd. De cyclus van het in werking stellen, monitoren en evalueren is opgestart en de commissie GRC heeft in 2018 retrospectief de werking van het 3-lines of defence-model beoordeeld over het tweede en derde kwartaal. Dit heeft er toe geleid dat de commissie GRC voor bepaalde zaken extra aandacht van het bestuur heeft gevraagd. Een eerste evaluatie levert de inschatting op dat deze opzet goed werkt voor zowel bestuur als commissie GRC. Er lijken geen omissies te zijn in de risicobeheersing van het pensioenfonds en er zijn geen nieuwe risico's geïdentificeerd.

Het bestuur werkt samen met adviseurs en de uitvoeringsorganisaties aan een kwaliteitsverhoging van adviezen en uitvoering. Dit is vastgelegd in verbeterplannen en verbeterprogramma's, die jaarlijks worden gemonitord. Zowel APS als Sweco CC hebben uiteindelijk aan alle vereisten voldaan. Dit heeft ertoe geleid dat met beide partijen nieuwe contracten zijn gesloten, met daarin goede afspraken over onder meer aansprakelijkheid, uitbesteding aan derden en keypersons.

In 2018 heeft het bestuur een eigen ICT-beleid vastgesteld en met name met APS gesproken over de fit-gapanalyse. APS heeft in 2018 meerdere keren bij de klantbijeenkomsten gerapporteerd over het volwassenheidsniveau van de risicobeheersing binnen het ICT-beleid en over de wijze waarop wordt voldaan aan de DNB-vereisten op dit terrein. ICT is een belangrijk onderwerp en komt ook steeds aan bod in de IRM-cyclus.

Op governancegebied was het vizier van het bestuur gericht op het aanscherpen van het BAC-mandaat en op een versterking van de positie van het VO. De BAC besluit inmiddels zelf aangaande bestaande investeringen binnen de door het bestuur vastgestelde kaders, tenzij de BAC reden ziet om een en ander toch aan het bestuur voor te leggen ter besluitvorming. Dit werkt tot op heden tot ieders tevredenheid.

De taken en bevoegdheden van het VO zijn uitgebreid. De formele adviestaken van de deelnemersraad zijn overgeheveld naar het VO en in de jaarkalender is meer ruimte gemaakt voor dialoog tussen VO en bestuur. De deelnemersraad is opgeheven en per 1 januari 2019 vervangen door het Fysiopensioenforum. Het Fysiopensioenforum heeft een klankbordfunctie. Statuten en het reglement VO zijn aangepast en vastgesteld. Begin 2019 is een reglement voor het Fysiopensioenforum opgesteld.

Enkele dossiers komen weer terug als focusdossier in 2019.

De totale kosten van het pensioenfonds (vermogens- en pensioenbeheer) zijn in het verslagjaar gestegen. De totale pensioenuitvoeringskosten zijn in euro's gestegen en alleen door een toename van het aantal verzekerden zijn de gemiddelde kosten per deelnemer gedaald. De vermogensbeheerkosten als percentage van het vermogen zijn toegenomen. Voor alle onderdelen van vermogensbeheer zijn de kosten ook in absolute zin gestegen, dus zowel de beheerkosten, de performance gerelateerde kosten als de transactiekosten.

De vermogensbeheerkosten zijn relatief hoog omdat het pensioenfonds belegd is in "duurdere" beleggingscategorieën, waaronder private equity en hedge funds. Daarnaast wordt ook meer dan gemiddeld belegd in vastgoed en infrastructuur.

Verder voert het fonds over de meeste asset categorieën een actief beleggingsbeleid. De extra opbrengsten hiervan wegen ruimschoots op tegen de extra kosten. Het streven van het bestuur is steeds gericht op kostenbeheersing. Omdat de extra kosten voor hedge funds niet meer opwegen tegen de opbrengsten, is in het verslagjaar beslist dat afscheid wordt genomen van hedge funds. Verder zijn in samenspraak met de vermogensbeheerders AIM en Sweco in nieuw afgesloten contracten afspraken over vermogensbeheerkosten gemaakt voor 2019 en volgende jaren. Het is voor pensioenbeheerkosten bijna niet mogelijk om de kosten verder terug te dringen zonder op de kwaliteit in te boeten. Beroepspensioenfondsen hebben in tegenstelling tot de meeste andere fondsen te maken met hoge incassokosten, omdat elke individuele deelnemer zelf zijn premie afdraagt en dit niet via de werkgever loopt. En omdat die premie afhankelijk is van de hoogte van het inkomen, moet er elk jaar voor iedere deelnemer een zeer arbeidsintensieve inkomensuitvraag worden gedaan.

Ontwikkeling financiële positie in 2018

Algemene ontwikkeling pensioenfondsen

De dekkingsgraad is een maatstaf voor de financiële gezondheid van een pensioenfonds. In 2018 is de marktrente gedaald. Daardoor steeg de kostprijs van pensioen en steeg de beleidsdekkingsgraad in 2018 nog licht door het middelingseffect, maar daalden de UFR- en marktrentedekkingsgraden. De beleggingen van pensioenfondsen hebben in 2018 over het algemeen een positieve tendens laten zien, tot een forse daling intrad in het vierde kwartaal met navenante gevolgen voor de dekkingsgraad. Door deze ontwikkeling is de dreiging van een korting in 2020 en daaropvolgende jaren voor de meeste pensioenfondsen reëler geworden.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden. Per 1 januari 2018 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 99,0% en per 31 december 2018 100,7%. Per 1 januari 2018 lag de beleidsdekkingsgraad daarmee onder het minimaal vereist eigen vermogen (VEV) van 104,3%. De vereiste dekkingsgraad per 31 december 2018 is 121,2%.

Herstelplan per 1 januari 2018

De beleidsdekkingsgraad lag eind 2017 met 99,0% lager dan de per 31 december 2017 vereiste dekkingsgraad (122,0%). Dit betekent dat het lopende herstelplan geactualiseerd moest worden naar de situatie per 1 januari 2018. Het pensioenfonds heeft dan ook in 2018 een evaluatie van het herstelplan ingediend bij DNB. Hieruit blijkt dat de financiële positie van het fonds in 2023 is hersteld. Herstel wordt dus verwacht binnen de gestelde hersteltermijn van 10 jaar en zonder aanvullende maatregelen. Daarnaast blijkt uit het geactualiseerde herstelplan dat indexatie naar verwachting vanaf 2021 weer deels mogelijk is.

Het korten van de pensioenaanspraken is in het algemeen mogelijk in de volgende gevallen:

1. Als uit het herstelplan blijkt dat met inzet van overige financiële sturingsmiddelen herstel tot het vereist eigen vermogen binnen de door het bestuur vastgestelde termijn niet mogelijk is. Vermindering van aanspraken zal dan per jaar gelijkmatig gespreid over de duur van het herstelplan plaatsvinden en wel op dusdanige wijze dat herstel tot het vereist eigen vermogen wel wordt bereikt binnen de door het bestuur vastgestelde termijnen. Uitsluitend de korting in het eerste jaar zal onvoorwaardelijk worden toegepast. Eventuele kortingen in latere jaren zullen alleen worden toegepast indien en voor zover dit noodzakelijk blijkt bij het in die latere jaren op te stellen herstelplan.
2. Wanneer de beleidsdekkingsgraad 5 jaar op een rij lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad en de actuele dekkingsgraad op dat moment ook lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad. Een eventuele korting wordt in een dergelijk geval op basis van het beleid van het pensioenfonds gespreid over 10 jaar. Deze situatie kan zich voor het eerst voordoen ultimo 2020.

Premiedekkingsgraad

Het bestuur heeft in 2018 met de adviserend actuaire en het verantwoordingsorgaan met regelmaat gesproken over de lage premiedekkingsgraad. De premiedekkingsgraad heeft de constante aandacht van het bestuur en het zal ook in de toekomst een gespreksonderwerp zijn met de adviserend actuaire en het verantwoordingsorgaan.

Risicohouding

Het beleid van het pensioenfonds moet aansluiten bij de risicohouding van het pensioenfonds.

De risicohouding van het pensioenfonds is gedefinieerd als:

- de mate waarin het pensioenfonds, na overleg met het VO en DPF, bereid is beleggingsrisico's te lopen én
- de mate waarin het pensioenfonds risico's kan lopen gegeven de kenmerken van het pensioenfonds.

De kwalitatieve risicohouding luidt: "de actieve deelnemers en de gepensioneerden hebben de wens tot handhaving van het risicoprofiel van het pensioenfonds ondanks de lage dekkingsgraad. Daarbij moet de focus zijn op beleggen voor de lange termijn. De deelnemers en pensioengerechtigden willen dat relatief snel tot toeslagverlening kan worden overgegaan. Daarbij is een kans op beperkte negatieve schokken acceptabel."

Uitgaande van de kenmerken en de financiële ambities van het pensioenfonds en het bovengenoemde overleg met de deelnemers heeft het pensioenfonds zowel een risicohouding voor de korte als voor de lange termijn bepaald. Voor de korte termijn is de risicohouding vastgelegd in termen van een bandbreedte van de vereiste dekkingsgraad. De vereiste dekkingsgraad geeft aan welke buffer het pensioenfonds moet aanhouden om, gegeven de beleggingsrisico's en actuariële risico's, op de korte termijn nadelige gevolgen van de ontwikkeling op met name beleggingsgebied te kunnen opvangen.

Voor de lange termijn is de risicohouding vastgelegd in termen van het verwachte pensioenresultaat. Vanuit de vereiste dekkingsgraad wil het pensioenfonds op lange termijn gezien een jaarlijkse toeslag van gemiddeld ten minste 3% kunnen geven, conform de ambitie van het pensioenfonds. Voor het bepalen van een ondergrens van het verwachte pensioenresultaat vanuit de feitelijke dekkingsgraad heeft het pensioenfonds rekening gehouden met de onvoorwaardelijke toeslag in de regeling van 2% per jaar. Het pensioenfonds hanteert dit als ondergrens voor het gemiddeld te behalen pensioenresultaat.

Haalbaarheidstoets 2018

Jaarlijks wordt met een haalbaarheidstoets vastgesteld hoe de actuele financiële situatie zich verhoudt tot de geformuleerde lange termijn risicohouding. Bij deze toets wordt het verwachte pensioenresultaat en het pensioenresultaat in een slechtweerscenario berekend en wordt getoetst of deze uitkomsten liggen binnen de grenzen die voor deze waarden door het pensioenfonds zijn geformuleerd.

De uitkomsten van de Haalbaarheidstoets 2018 laten zien dat het verwacht pensioenresultaat op fondsniveau gelijk is aan 172,6%, terwijl hiervoor een ondergrens geldt van 107%. De afwijking van het verwacht pensioenresultaat in het slechtweerscenario bedraagt 48,2%. De maximale afwijking in het slechtweerscenario is daarbij vastgesteld op 50%. De uitkomsten van dit jaar overschrijden de vastgestelde ondergrens en de maximale afwijking niet. De in de aanvangshaalbaarheidstoets vastgestelde ambitie is daardoor nog steeds haalbaar binnen het vastgestelde risico. Op basis van de aanvangshaalbaarheidstoets 2018 voldoet het pensioenfonds daarom aan de geformuleerde grenzen. Er zijn geen additionele maatregelen nodig.

Het bestuur kijkt met de nodige zorg aan tegen de ontwikkeling van de financiële situatie. Indien het herstel de komende jaren tegenvalt, kan zich toch de situatie voordoen dat de pensioenen worden verlaagd. Dit kan het geval zijn als de rente daalt en/of de beleggingsresultaten lager zijn dan waarmee rekening is gehouden.

Ook dreigt het gevaar van een pensioenverlaging eind 2020. Op grond van specifieke voorschriften van DNB met betrekking tot de zogenaamde minimaal vereiste dekkingsgraad voor pensioenfondsen moet het pensioenfonds dan een beleidsdekkingsgraad van 104,3% hebben. Is die beleidsdekkingsgraad op 31 december 2020 niet behaald, dan volgt een verlaging van de pensioenen.

Indien het herstel de komende jaren tegenvalt, moet misschien ook de verwachting in het herstelplan ten aanzien van voorwaardelijke toeslagverlening worden bijgesteld. Het bestuur meent dat het nog zeker enkele jaren kan duren, voordat voorwaardelijke toeslagverlening kan gaan plaatsvinden.

Ontwikkelingen

Stappen op weg naar een nieuw pensioenstelsel

Er wordt al geruime tijd gesproken over de vernieuwing van het pensioenstelsel. De Sociaal Economische Raad (SER) zoekt naar een contract met een nieuwe balans tussen premie, ambitie en de mate van zekerheid. De regering wilde graag het advies van de SER in het voorjaar van 2018 ontvangen, maar de SER vroeg om meer tijd. Eind mei lekte er een concept akkoord uit tussen werkgevers en werknemers. Toch lukte het sociale partners en het kabinet niet om in november een pensioenakkoord te sluiten. Partijen konden het niet eens worden over de compensatie voor een overstap naar degressieve opbouw, de stijging van de AOW-leeftijd en pensioen voor zelfstandigen. Over de vorm van een nieuw contract leek men het wel eens. Het ging om een collectief contract zonder nominale zekerheid. Het kantelpunt zou op een dekkingsgraad van 100% liggen. Keuze voor een meer individueel of nominaal contract kan nog steeds. Want het nieuwe contract komt naast de bestaande mogelijkheden.

Een ander onderdeel van de vernieuwing van het stelsel is de overstap naar degressieve opbouw. Dat zou voor alle pensioenregelingen gelden. Alle huidige deelnemers bouwen hierdoor in de toekomst minder pensioen op. Het raakt mensen van middelbare leeftijd het meest. De eventuele compensatie van degressieve opbouw is heel kostbaar. Het kabinet wil pensioensparen voor ZZP'ers makkelijker maken en denkt aan het vergroten van de fiscale ruimte voor vrijwillige pensioenopbouw door zelfstandigen. De vakbonden en de oppositie willen liever verplicht pensioensparen voor ZZP'ers, met daarbij wel als optie voor de zelfstandige om uit te stappen. Het kabinet onderzoekt verder de mogelijkheid van een beperkte eenmalige uitkering op de pensioendatum. Mogelijk komt deze vernieuwing al snel. Ook wordt onderzocht of er een fiscaal kader kan komen dat alleen op de pensioenpremie kan worden begrensd. Voor de verdere toekomst wordt bezien of pensioen kan worden samengevoegd met de vermogensopbouw in de eigen woning.

Het pensioenfonds blijft de ontwikkelingen goed volgen na het uitblijven van een nieuw pensioencontract. Het bestuur kiest er, mede uit kostenoverwegingen, voor om vooral de ontwikkelingen te volgen en niet voorop te lopen bij het inspelen op de mogelijkheden van het nieuwe pensioencontract. Door alles op deze wijze te volgen, weten we heel goed wat er speelt. Ook zijn we goed op de hoogte hoe onze belangrijkste uitvoerder(s) zich op de mogelijke wijzigingen voorbereiden.

AOW en pensioenrichtleeftijd

Als eerste stap in de vernieuwing van het stelsel is besloten dat de AOW-leeftijd omhoog gaat. De AOW-leeftijd gaat in 2022 naar 67 jaar en 3 maanden. De fiscale pensioenrichtleeftijd voor aanvullende pensioenen is vanaf 2018 68 jaar. Mensen kunnen de latere ingang van de AOW compenseren met een hogere uitkering tot de AOW-leeftijd en een lagere uitkering daarna. Deze keuze moeten ze bij ingang van het pensioen maken. Maar wat als de AOW-leeftijd intussen verder stijgt? Enkele duizenden gepensioneerden vervroegden hun pensioen met meer dan 5 jaar. Zij willen de verhouding tussen de hoge en de lage uitkering aanpassen. Op verzoek van de Eerste Kamer werd dit structureel mogelijk.

Automatische waardeoverdracht klein pensioen

Pensioenfondsen kunnen er vanaf januari 2019 voor kiezen om kleine pensioenen automatisch over te dragen naar de nieuwe pensioenuitvoerder. En slapende pensioenen van € 2 of lager per jaar vervallen vanaf dan van rechtswege. Tot nu toe mochten kleine pensioenen worden afgekocht. Voordeel van overdragen is dat de pensioenbestemming behouden blijft. Afkoop blijft mogelijk als het na 5 jaar niet gelukt is om over te dragen, omdat er geen nieuwe pensioenuitvoerder is. De wet geeft pensioenfondsen keuzemogelijkheden voor wat betreft uitgaande kleine pensioenen. Ook pensioenen ontstaan voor 2018 mogen overgedragen worden. Voor die oude kleine pensioenen maakt de pensioensector samen met het pensioenregister in 2020 een plan van aanpak.

Het pensioenfonds heeft er voor gekozen om kleine pensioenen bij beëindiging van de deelneming vanaf 1 januari 2018 niet meer na 2 jaar af te kopen maar automatisch over te dragen aan de nieuwe pensioenuitvoerder van de gewezen deelnemer. Daarnaast blijft het bestuur op de pensioendatum, weliswaar met instemming van betrokkenen, afkopen.

Eigen pensioenrecht na scheiding

Mensen die gaan scheiden regelen vaak niets over de verdeling van het pensioen. Het kabinet wil bij scheiding een deel van het pensioen standaard omzetten naar een eigen pensioenrecht voor de ex-partner. Dat heet conversie. Conversie komt nu nog weinig voor. Als mensen nu iets regelen, dan is het vaak verevening. Daarbij blijft het totale pensioen intact, maar betaalt het fonds een deel van het pensioen rechtstreeks aan de ex-partner uit. In januari 2019 werd een consultatie gehouden over het idee om conversie standaard te maken. De sector wil graag dat mensen die scheiden een bewuste keuze maken over verdeling van pensioen als conversie standaard wordt. Het wetsvoorstel komt in 2019.

Verevende aanspraken moeten geïndexeerd

In de Wet verevening pensioenrechten bij scheiding is nu opgenomen dat verevend pensioen geïndexeerd moet worden op dezelfde manier als waarop het onderliggende pensioen van de deelnemer wordt geïndexeerd. Tot 18 september 2018 was alleen geregeld dat het ingegane pensioen op dezelfde manier moest worden geïndexeerd.

Pensioenfondsen met uitkeringsovereenkomst moet btw blijven betalen

Het kabinet wil defined benefit-regelingen (uitkeringsovereenkomsten) niet in aanmerking laten komen voor een vrijstelling van btw. Op 9 december 2016 deed de Hoge Raad hier uitspraak over. De Hoge Raad oordeelt dat een pensioenfonds dat een uitkeringsovereenkomst uitvoert, geen gemeenschappelijk beleggingsfonds is omdat de deelnemers niet een beleggingsrisico van voldoende betekenis dragen. Daarom moet zo'n fonds btw blijven betalen over de kosten voor het vermogensbeheer. Dit geldt niet voor een pensioenfonds dat een premieovereenkomst uitvoert. Daar werkt het beleggingsresultaat direct door in het pensioenkapitaal van de deelnemers. De Kamer wilde weten of Nederland niet strenger is dan andere Europese landen. De staatssecretaris zag ook in november 2018 geen reden om pensioenfondsen vrij te stellen van het betalen van btw. De Pensioenfederatie en verschillende individuele fondsen leggen zich hier niet bij neer en procederen door.

Meer informatie op het Uniform Pensioenoverzicht (UPO)

Op alle UPO's staat vanaf 2019 meer informatie. Extra zijn onder meer het te bereiken pensioen, de betaalde premie en de dekkingsgraad. Dit is gebaseerd op de Europese richtlijn IORP II.

In het pensioenregister staat vanaf september 2019 het te bereiken pensioen in drie bedragen. De bedragen worden berekend volgens een verwacht, een optimistisch en een pessimistisch scenario. De bedragen staan weergegeven met een navigatiemetafoor. De boodschap is dat pensioen onzeker is én dat de koopkracht kan dalen door inflatie. Het gaat om netto bedragen inclusief de AOW. Op het UPO 2020 wordt door het pensioenfonds het pensioen in scenario's weergegeven.

De dekkingsgraad is de dekkingsgraad 'naar Nederlandse maatstaf'. En ook informatie over het land waar het pensioen is ondergebracht en de toezichthouder waar het pensioen onder valt staan op het UPO. En in het vervolg moet op het UPO elke wezenlijke wijziging ten opzichte van het vorige UPO staan. Dat kan ook in een begeleidende brief. Ook slapers krijgen elk jaar een UPO. Die kan voor slapers op een website staan.

Voor premieregelingen moeten ook de ingehouden kosten op het UPO staan. En premieregelingen gebruiken vanaf 1 januari 2019 de 2000 economische scenario's van De Nederlandsche Bank voor de vaststelling van de risicohouding voor premieovereenkomsten en variabele pensioenen.

Elders opgebouwd pensioen staat natuurlijk niet op een UPO. Daarom moeten deelnemers het pensioenregister raadplegen om een juist overzicht te krijgen.

Informatie op website

De Verzamelwet pensioenen 2017 trad 1 april 2018 in werking. Vanaf 1 juli 2016 staat veel informatie op de website. Zoals het Pensioen 1-2-3 en het pensioenreglement. De discussie over het plaatsen van stukken op de website kan terugkomen bij de evaluatie van de Wet pensioencommunicatie. Nieuw besluit dit jaar is dat pensioenfondsen elektronische informatie moeten bewaren tot één jaar na het overlijden van de pensioengerechtigde. Of tot één jaar na het eindigen van een nabestaandenpensioen. In de praktijk bewaarden pensioenfondsen deze informatie al een veel langere termijn. Het minimum ligt dus nu vast. Het pensioenfonds gaat mee in al deze ontwikkelingen en zorgt voor een tijdige en juiste aansluiting op de relevante wet- en regelgeving.

Evaluatie bestuursmodellen

De Wet versterking bestuur pensioenfondsen is geëvalueerd. De sector denkt dat verdere professionalisering mogelijk is binnen de huidige bestuursmodellen. Maar er zijn ook ruim 255 voorstellen voor verbetering gegeven. Minister Koolmees wijzigd de wet niet, maar ging wel in gesprek met de sector over verbetervoorstellen. Zo kan het functioneren van het verantwoordingsorgaan vaak worden verbeterd. Deze evaluatie kan voor fondsbesturen aanleiding zijn om nog eens te evalueren of hun fonds het meest passende bestuursmodel heeft.

Het pensioenfonds is van mening dat het huidige bestuursmodel nog adequaat is voor het pensioenfonds. Het bestuur blijft de ontwikkelingen rondom bestuursmodellen volgen in samenhang met andere governance-ontwikkelingen.

Ombudsman Pensioenen kan vanaf 2019 zelfstandig onderzoek doen

De Ombudsman Pensioenen is onafhankelijk en bemiddelt in klachten en geschillen over de uitvoering van een pensioenreglement. Per 1 januari 2019 heeft de Ombudsman meer bevoegdheden. De Ombudsman kan nu zelfstandig onderzoek doen in de pensioensector naar aanleiding van een patroon van klachten over een of meerdere pensioenuitvoerders. Pensioenfondsen dienen zwaarwegende argumenten naar voren te brengen waarom een uitspraak van de Ombudsman niet zou worden gevolgd. Ook kan de Ombudsman de naam van het betrokken pensioenfonds publiceren als dat fonds het advies van de Ombudsman niet opvolgt. Het pensioenfonds heeft begin 2019 zijn klachten- en geschillenregeling hierop aangepast.

Naleving Code Pensioenfondsen: diversiteit kan beter

De naleving van de Code Pensioenfondsen is voor de derde keer onderzocht door de Monitoringscommissie Code Pensioenfondsen. Het blijkt dat pensioenfondsen de normen uit de Code Pensioenfondsen over het algemeen goed naleven. En er is een stijgende lijn. Maar helaas halen veel fondsen de diversiteitsdoelstellingen niet. En het gesprek van het interne toezicht met het bestuur over de Code Pensioenfondsen kan beter. De Monitoringscommissie wil namelijk dat het interne toezicht in het bestuursverslag rapporteert over missie, visie en strategie, integraal risicomanagement, verantwoord beleggen, gedrag & cultuur, uitbestedingsbeleid en beloningsbeleid. Dat kan volgens het rapport beter als het interne toezicht deze thema's structureel en methodisch bespreekt met het bestuur. De klachten die via de Ombudsman Pensioenen zijn ingediend, kunnen dezelfde toelichting krijgen als de interne klachten en geschillen. De commissie constateert dat 70 fondsen nog geen klokkenluidersregeling publiceren. En er zijn nog fondsen die integraal risicomanagement niet inzichtelijk maken. Het pensioenfonds besteedt uitgebreid aandacht aan de naleving van de Code Pensioenfondsen in dit bestuursverslag, zie het hoofdstuk over Goed Pensioenfondsbestuur.

Toezichthouders

De Nederlandsche Bank (DNB), de Autoriteit Financiële Markten (AFM) en de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) houden toezicht op pensioenfondsen. DNB beoordeelt de financiële aspecten. De AFM ziet toe op gedrag en communicatie. De AP ziet toe op de gegevensbescherming.

Voor DNB waren in 2018 financiële gezondheid, toekomstbestendigheid en verandervermogen de belangrijkste uitdagingen. Volgens DNB lag voor 2018 de nadruk op financiële positie van fondsen. En op het anticiperen op veranderingen. Fondsen hebben een eigen individuele toezichtkalender. DNB deed onderzoek naar:

- 1 Vastlegging en besluitvorming rond herstelplannen;
- 1 communicatie over herstelplannen samen met AFM;
- 1 Monitoren van de implementatie van de strategie. Hoe adresseert het fonds kwetsbaarheden en risico's;
- 1 Beheersen van operationele en IT-risico's voor wat betreft pensioenadministratie;
- 1 Klaar voor IORP II. Sleutelfuncties, met name risicomanagement. En naar milieu en sociale factoren.

DNB heeft eerder een onderzoek vermogensbeheer uitgevoerd bij het pensioenfonds in de periode februari tot april 2016 en dat resulteerde op 14 juli 2016 in een rapport definitieve bevindingen. Het bestuur heeft na veelvuldige afstemming met DNB eind december 2016 een plan van aanpak met tijdslijnen goedgekeurd. Op basis hiervan zijn de nog openstaande actiepunten in 2017 opgepakt en is DNB door middel van een voortgangsrapportage op de hoogte gehouden. Eind 2017 waren alle actiepunten tot wederzijdse tevredenheid afgehandeld. Het bestuur en DNB hebben het onderzoek begin 2018 geëvalueerd en afgerond.

Het pensioenfonds informeert DNB over alle wijzigingen in statuten, reglementen en de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN). Elke maand en elk kwartaal rapporteert het pensioenfonds aan DNB over de financiële positie inclusief de dekkingsgraad. Tot slot worden (her)benoemingen van bestuursleden vooraf ter toetsing aan DNB voorgelegd. In het verslagjaar zijn er geen aanwijzingen, dwangsommen en boetes door DNB opgelegd aan het pensioenfonds.

Het toezicht van de AFM betreft de informatie die pensioenfondsen volgens de wet aan deelnemers moeten geven. Het pensioenfonds is in 2018 niet betrokken geweest bij een onderzoek van AFM.

De AP is opgericht en aangewezen als toezichthouder op de AVG. De AP ziet toe op de 'meldplicht datalekken'. Deze meldplicht houdt in dat er direct een melding gedaan moet worden bij de AP als er sprake is van een datalek. Er zijn in 2018 bij het pensioenfonds drie incidenten geweest. Eén incident is als datalek gemeld bij AP, de andere twee incidenten waren niet meldingsplichtig voor AP.

Evaluatie toetsingsproces bestuurders door DNB en AFM

De toezichthouders toetsen bestuursleden voordat ze benoemd worden. De laatste jaren is het toetsingsproces aangescherpt, mede door de financiële crisis. Het toezicht besteedt meer aandacht aan de strategie, het bedrijfsmodel en aan gedrag en cultuur van financiële instellingen. De externe commissie Ottow deed op verzoek van DNB en AFM onderzoek naar het toetsingsproces. In het rapport van de commissie staat dat kandidaten unaniem positief zijn over de toetsing. Die zorgt voor kwaliteitsborging van bestuurders en leden van de raden van toezicht en verhoogt het lerend vermogen van de sector. De conclusie is dat het toetsingsproces van bestuurders en commissarissen adequaat is, maar dat op onderdelen verbeteringen mogelijk zijn. Zo hebben kandidaten en instellingen nog onvoldoende zicht op de inrichting van het toetsingsproces en op de beoordelingscriteria. Er is in de financiële sector wel brede steun voor het doel en het belang van de geschiktheidstoets. DNB en AFM gaan beter informeren over de toetsing en meer nadruk leggen op zorgvuldige oordeels- en besluitvorming. In het verslagjaar heeft geen afronding van een (her)benoemingsprocedure plaatsgevonden. Er was voor het pensioenfonds einde 2018 één herbenoemingsprocedure lopende bij DNB.

Europa

Nieuwe Europese pensioenrichtlijn

Eind juni 2016 bereikten vertegenwoordigers van de Europese Commissie, de Raad en het Europees Parlement een compromis over IORP-II (Institutions for Occupational Retirement Provision), de nieuwe pensioenfondsenrichtlijn. Belangrijk is dat er geen hogere kapitaaleisen in deze IORP-II richtlijn staan. En ook zijn bevoegdheden niet naar de Europese Commissie gedelegeerd. De uitgangspunten voor IORP-II zijn:

- zorgen voor duidelijke spelregels voor grensoverschrijdende activiteiten van pensioenfondsen (IORP's);
- zorgen voor goede governance en risicomanagement binnen IORP's;
- leveren van duidelijke en relevante informatie aan (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden;
- zorgen dat de toezichthouders over de instrumenten beschikken om effectief toezicht te kunnen houden.

Landen moeten de richtlijn omzetten in nationale wetgeving. In het tweede kwartaal van 2018 is het wetsvoorstel tot implementatie van de richtlijn ingediend en wordt duidelijk wat de impact zal zijn voor de pensioenfondsen in Nederland. Vanaf 13 januari 2019 dienen pensioenfondsen op basis van deze pensioenrichtlijn personen te benoemen in sleutelfuncties op de terreinen risicobeheer, interne audit en actuariële zaken. Een pensioenfonds moet ook zorgen voor profielschetsen, de sleutelfunctionarissen (laten) toetsen en afspraken hebben over kwaliteitseisen bij uitbesteding. Pensioenfondsen kunnen sleutelfuncties zelf inrichten, maar ook kiezen voor uitbesteden. Het is aan het fonds om toe te lichten waarom bepaalde keuzes passend zijn.

Het pensioenfonds moet het beloningsbeleid ten minste driejaarlijks evalueren en actualiseren. De algemene beginselen van het beloningsbeleid van een pensioenfonds zijn ook van toepassing bij uitbestedingspartners. De bedoeling hiervan is te voorkomen dat het beloningsbeleid van de uitbestedingspartner aanspoort tot het nemen van buitensporige risico's. De algemene beginselen van het beloningsbeleid van het fonds hoeven niet te worden toegepast bij uitbestedingspartners die onder een EU-richtlijn voor de financiële sector vallen. Het pensioenfonds moet dan wel zicht hebben op het beloningsbeleid bij de uitbestedingspartner en het beloningsbeleid betrekken bij de keuze voor de uitbestedingspartner. Ook de regels voor het uitbestedingsbeleid worden scherper. Uitbesteding is een risico voor het pensioenfonds dat beheerst moet worden.

De IORP richtlijn heeft ook effect op de informatie op het UPO in de vorm van drie scenario's. Hierover staat reeds een toelichting onder UPO.

Privacy versterkt met Algemene verordening gegevensbescherming

De Europese privacywetgeving is herzien. Het resultaat is de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG). Een verordening heeft - anders dan een richtlijn - rechtstreekse werking. Een nationale wet is hiervoor dus niet meer nodig. Wel kan een lidstaat van de EU ter uitvoering van een verordening aanvullende nationale regels geven. Aan alle vereisten ten aanzien van AVG is per 1 mei 2018 voldaan. Dit geldt zowel voor het pensioenfonds als voor de betrokken uitvoeringsorganisaties. Waar nodig zijn met partijen verwerkingsovereenkomsten gesloten en het verwerkersregister is bijgewerkt.

Veilige grensoverschrijdende elektronische identificatie en authenticatie

De eIDAS-verordening moet zorgen voor veilige elektronische identificatie en authenticatie voor de toegang tot grensoverschrijdende onlinediensten. eIDAS staat voor electronic IDentification, Authentication and trust Services. De verordening verplicht tot acceptatie van elektronische identificatiemiddelen (hierna: id-middelen) uit andere lidstaten. Deze verplichting geldt als een openbare instantie in een lidstaat een onlinedienst aanbiedt waarvoor nationaal recht vereist dat bij toegang tot die dienst elektronische identificatie plaatsvindt. Uit uitspraken van het Europese Hof van Justitie blijkt dat verplichte bedrijfstakpensioenfondsen en beroepspensioenfondsen een openbare dienst aanbieden. De verplichting tot acceptatie van elektronische id-middelen uit andere lidstaten trad in werking op 29 september 2018. Er kwam een wetsvoorstel dat pensioenfondsen verplicht tot acceptatie van id-middelen als bedoeld in de eIDAS-verordening: de Wet digitale overheid. De beoogde datum van inwerkingtreding is 1 juli 2019 en naar verwachting gaat deze verplichting voor pensioenfondsen vanaf deze datum gelden. Het wetsvoorstel maakt gefaseerde inwerkingtreding mogelijk, dus via een groeimodel. Zowel het bestuur van het pensioenfonds als pensioenuitvoerder APS hebben vergaande stappen gezet om compliant te zijn aan bovenstaande regelgeving en verwachten een tijdige afronding.

Verzamelwet Pensioenen per 1 april 2018

De medezeggenschap bij beroepspensioenfondsen is versterkt en het verantwoordingsorgaan (VO) kreeg per 1 april 2018 dezelfde adviesrechten als een pensioenfonds dat onder de Pensioenwet valt. Het VO bij een beroepspensioenfonds kreeg daardoor adviesrecht bij collectieve waardeoverdracht, liquidatie, fusie of splitsing van het pensioenfonds en over de uitvoeringsovereenkomst. Het kreeg ook een beroepsrecht als een besluit niet in overeenstemming is met het advies van het VO. Het pensioenfonds heeft deze adviesrechten in de loop van 2018 in het reglement van het VO opgenomen.

Zwangere zelfstandigen en pensioen

Zwangerschap en bevallingsverlof hoeft bij een beroepspensioenfonds fiscaal geen gevolgen te hebben voor de pensioenopbouw van zelfstandige beroepsbeoefenaren. Dat staat in het eindejaarsbesluit 2018. Tijdens het verlof is er in beginsel geen inkomen (soms wel uit waarneming, maar daar staan dan ook weer extra kosten tegenover). Dat werkt na 3 jaar door in de pensioenopbouw. Het wordt mogelijk dan pensioen op te bouwen over het inkomen vóór het zwangerschapsverlof. De extra pensioenopbouw na 3 jaar over het verlof zal dus vrijwillig zijn. Momenteel bekijkt het bestuur van het pensioenfonds hoe hiermee om te gaan. In de loop van 2019 vindt besluitvorming hierover plaats bij het pensioenfonds.

COMMUNICATIE

Deze paragraaf gaat in op de doelstellingen en activiteiten van het pensioenfonds in 2018 op het gebied van communicatie.

Doelstellingen

Om een toekomstbestendig pensioenfonds te blijven heeft het bestuur de communicatievisie van het pensioenfonds in 2017 herzien. Op basis van de missie en kernwaarden van het pensioenfonds is deze opnieuw vastgelegd in de Visie 2020 en uitgewerkt in een nieuw communicatie-beleidsplan 2018-2020. Door veranderingen in het vak- en pensioengebied blijft de visie in beweging. Zo blijft het pensioenfonds continu kijken hoe het zijn deelnemers kan faciliteren. Het bestuur heeft vanuit de Visie 2020 drie strategieën voor de communicatie bepaald waar we in 2018 aan hebben gewerkt.

De 3 strategieën voor de communicatie van 2018 waren:

1. Draagvlak vergroten door de dialoog aan te gaan en in te spelen op behoeftes van de doelgroep
2. Bewustzijn vergroten door doelgroepen op maat te informeren
3. Servicegerichtheid vergroten door o.a. meer digitalisering

Terugblik 2018

Draagvlak vergroten en meer bewustzijn

Om te weten wat de deelnemers beweegt, deed het pensioenfonds verschillende onderzoeken. Zo werd in 2018 de Innovatiehub geïntroduceerd. Met een online enquête zijn in totaal 22711 deelnemers met een gesegmenteerde mailing benaderd om hun mening te geven over duurzaamheid en beleggen. Het doel was om van 3% van de respondenten feedback te krijgen. 4858 deelnemers (21%) hebben uiteindelijk gehoor gegeven aan deze uitnodiging, wat mooie inzichten opleverde voor het bestuur. Daarnaast hebben ruim 4100 deelnemers na de enquête laten weten dat we hen zeker nog een keer mogen benaderen met een vraag. Het bestuur wil op deze wijze draagvlak creëren onder de deelnemers door hen betrokkenheid te laten ervaren. Deze feedback neemt het bestuur mee in de beleggingskeuzes van de toekomst.

In 2018 deden 962 deelnemers van het pensioenfonds mee aan het NIPO BOB onderzoek. Dit onderzoek richt zich op imago, vertrouwen, draagvlak, openstaan voor informatie, informatiebehoefte, pensioenbewustzijn en tevredenheid met het pensioenfonds. Afnemend vertrouwen en afnemende tevredenheid zijn ontwikkelingen die we zien in de onderzoeksresultaten. Nog steeds zien we dat pensioengerechtigden positiever zijn dan jonge deelnemers, al neemt dit verschil af. Naarmate deelnemers meer openstaan voor pensioeninformatie zijn de tevredenheid en het vertrouwen groter.

In 2018 zijn er twee customer journeys georganiseerd op het proces Inkomensopgave én Aanmelden. Twee maal is een kwalitatief onderzoek gedaan bij twee fysiotherapiepraktijken met diverse deelnemers en is een workflow doorlopen. Op basis van deze bevindingen zijn de processen aangepast en naderhand ook getest.

Het bestuur monitort telefonische vragen van deelnemers en web-bezoek via maandelijkse klantrapportages. Signalen uit de rapportages worden gebruikt om communicatie-uitingen te verbeteren en/of aan te vullen.

Meer dan pensioen alleen

Om het vertrouwen in het pensioenfonds te vergroten heeft het pensioenfonds ook in 2018 gebruik gemaakt van steunzenders. Via het KNGF zijn nieuwsberichten verspreid van het pensioenfonds. Het pensioenfonds presenteerde zich verder op de FysioExpo en in 2018 voor het eerst op DenkFysio. DenkFysio is een online én offline community voor fysiotherapeuten en organiseerde eind 2018 een congres. In 2018 ging de voorzitter van het pensioenfonds in gesprek met de initiatiefnemers van TalkingPhysio - een online platform om fysiotherapeuten zo breed mogelijk te informeren.

Via Hogescholen komt het pensioenfonds in een vroeg stadium in contact met aspirant deelnemers. Het bestuur verzorgde presentaties op zeven opleidingen voor fysiotherapie. Op twee Hogescholen kregen 170 afgestudeerde fysiotherapeuten van het pensioenfonds bij de diploma-uitreiking een felicitatie met presentje. Op alle Hogescholen krijgen de studenten de brochure 'Maak op tijd kennis met SPF'. Het KNGF verspreidt deze brochure ook in het starterspakket voor nieuwe leden. Ook studieverenigingen zijn benaderd om aandacht te vragen voor oriëntatie op het pensioenfonds in de eindfase van de studie fysiotherapie.

Via de verschillende communicatiemiddelen stimuleerde het pensioenfonds de pensioencheck door het gebruik van Pensioenplanner, het Pensioenregister en pensioentesten van NIBUD en Wijzer in geldzaken.

Verder digitaliseren en content optimaliseren

In 2018 heeft het pensioenfonds verdere digitalisering van de communicatie doorgezet. Met het analyseren van de data en hierop acteren, probeert het fonds steeds relevanter te zijn voor zijn deelnemers.

Het digitale Fysiomagazine is in 2018 twee keer gepubliceerd, in juni en december. Bevindingen uit eerdere edities hebben geleid tot een verfijning van de opzet en content. Ook bij beide edities uit 2018 is de relevante data gemeten en zal deze data leiden tot een verfijning van opvolgende edities. Alle deelnemers waarvan het pensioenfonds het e-mailadres heeft, ontvingen het magazine - mits ze zich niet uitgeschreven hebben. Beide edities waren gesegmenteerd; de inhoud en vorm van het magazine was afgestemd op deelnemers jonger dan 45 jaar, deelnemers ouder dan 45 jaar en pensioengerechtigden. Dit geldt ook voor de mailing die mensen uitnodigt het magazine te gaan lezen.

Onderwerpen waaraan aandacht is besteed in het Fysiomagazine zijn:

- | Werken naast pensioneren
- | Eerder met pensioen gaan
- | Privacy / AVG
- | De Innovatiehub
- | Duurzaam beleggen
- | Pensioen bijsparen bij het pensioenfonds
- | Indexatie, premie
- | Financiële situatie van het pensioenfonds
- | Digitalisering van het pensioenfonds

Het pensioenfonds organiseerde een webinar over de keuzes die men heeft bij pensioneren. Alle actieve deelnemers van 50 jaar of ouder zijn hiervoor uitgenodigd via een digitale mailing. Er meldden zich 271 fysiotherapeuten aan voor het webinar. Daarvan deden uiteindelijk 162 deelnemers mee. Via de chat werden 61 vragen gesteld en het filmpje van het Webinar is via de website 27 keer bekeken.

Ook in 2018 kregen deelnemers die in 2018 60 jaar werden een e-mail of brief over de keuzes die zij hebben bij pensionering. Daarnaast werden per e-mail deelnemers in loondienst geattendeerd op de mogelijkheid tussentijds het inkomen te wijzigen mocht dat in de loop van 2018 veranderd zijn. Dit kan verrassingen voor wat betreft de te betalen premie voorkomen.

Het pensioenfonds stuurde in 2018 twaalf keer een e-mailbericht aan deelnemers. Daarnaast kwam vier keer de E-Fysiopensioen uit. Alle deelnemers waarvan het pensioenfonds beschikt over het e-mailadres ontvangen deze digitale post. Via de E-Fysiopensioen bracht het pensioenfonds actuele onderwerpen onder de aandacht. De e-mailberichten variëren van een uitnodiging tot onderzoek of het lezen van het magazine tot extra informatie over inkomen opgeven of de keuze die men heeft rondom pensioen.

In al onze communicatie verleiden we de deelnemers meer informatie te zoeken op de website of in te loggen op hun persoonlijk portaal. Web-rapportages laten zien dat vanuit de E-Fysiopensioen veel deelnemers de website en het deelnemersportaal bezoeken.

Het fonds maakte in 2018 voor advisering over de verdere digitalisering gebruik van de diensten van Mstrategy.

Ontwikkelingen in 2019

Pensioen en pensioenfondsen zullen ook de komende tijd volop in de belangstelling blijven staan. Het pensioenfonds wil deze belangstelling benutten om deelnemers goed te informeren over hun pensioen. Vooral met de focus op het bewustzijn van de deelnemers en de keuzes die zij kunnen maken rondom hun pensioen.

Ook in 2019 staan de gevolgen van de aanhoudend lage rente centraal. De financiële positie van het pensioenfonds en de communicatie hieromtrent krijgen speciale aandacht. Daarnaast zal het bestuur de ruimte die de Wet pensioencommunicatie biedt voor digitale informatieverstrekking zoveel mogelijk verder benutten. In 2019 zal nieuwe digitale dienstverlening zijn intrede doen.

In het komende jaar zal het pensioenfonds naast de wettelijk verplichte communicatie onder andere de volgende communicatiemiddelen inzetten:

- | E-Fysiopensioen;
- | Fysiopensioen magazine;
- | Email nieuwsbericht;
- | Innovatiehub;
- | Website;
- | NDK pensioenportaal;
- | Presentaties op Hogescholen;
- | Verkort jaarverslag;
- | Webinar.

GOED PENSIOENFONDSBESTUUR

In het verslagjaar is het paritaire bestuursmodel van het pensioenfonds onveranderd gebleven. Met dit bestuursmodel als uitgangspunt wordt in deze paragraaf nader ingegaan op de doelstellingen en activiteiten van het pensioenfonds op het gebied van goed pensioenfondsbestuur.

Doelstellingen

Het pensioenfonds volgt de ontwikkelingen met betrekking tot wettelijk toezicht en wet- en regelgeving. De commissie GRC heeft tot taak de ontwikkelingen te volgen, aanpassingen voor te bereiden en het bestuur hierover te adviseren. Waar nodig worden de statuten, (pensioen-) reglement(en), de Abtn en de overige fondsdocumenten hierop aangepast.

Nieuwe Code Pensioenfondsen

In 2018 is een aangepaste Code Pensioenfondsen vastgesteld. De Code is wettelijk verankerd en werkt volgens het "pas toe of leg uit beginsel". Bepalend voor de werking van de Code is hoe de pensioenfondsen met de intenties van de Code omgaan, niet de mate waarin ze die naar de letter naleven. Dit betekent dus dat er ruimte is om af te wijken van de Code, mits dit weloverwogen en beargumenteerd gebeurt. Het pensioenfonds past de normen van de Code toe of in dit bestuursverslag wordt gemotiveerd waarom een norm niet (volledig) wordt toegepast.

Er zijn drie inhoudelijke wijzigingen, waarover een pensioenfonds voor het eerst over boekjaar 2019 moet rapporteren:

1. In de vorige versie van de Code was de zelfevaluatie voor verantwoordingsorganen niet geregeld vanwege het laagdrempelige karakter van het verantwoordingsorgaan. Het is voor het functioneren van verantwoordingsorganen belangrijk gebleken om een zelfevaluatie te introduceren. Het verantwoordingsorgaan gaat in beginsel zelf over het eigen functioneren. Dat geldt ook voor het ontslag. Alleen in zeer uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht tot ontslag overgaan. De achtergrond van deze wijziging houdt verband met het politieke debat rond benoeming en ontslag.
2. Zoals bekend doet de samenleving een dringend beroep op organisaties om bestuurlijke organen divers samen te stellen. Wanneer de pensioensector er niet in slaagt de eigen diversiteitsnormen na te leven, is het onvermijdelijk dat de overheid met maatregelen - denk aan quota - zal komen. Daarom is een stappenplan wenselijk waarin concrete doelen zijn opgenomen om aan de Code en het eigen beleid rond de (gewenste) samenstelling te voldoen. Het bestuur stelt een stappenplan op met concrete doelen om diversiteit in het bestuur te bevorderen.
3. Rapportage intern toezicht, norm 47. De nieuwe tekst: 'Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.' De toelichting bij deze norm zegt: 'Het intern toezicht rapporteert jaarlijks bij voorkeur in het jaarverslag aan de hand van de acht thema's van deze Code op welke wijze de Code binnen het pensioenfonds wordt nageleefd en toegepast.' De rol van het intern toezicht is hiermee expliciet gemaakt.

De Code is opnieuw ingedeeld langs acht thema's. Het bestuur geeft hierna aan de hand van de nieuwe indeling van de Code een toelichting op een aantal normen waaraan in 2018 extra aandacht is besteed.

1. Vertrouwen waarmaken

Het bestuur heeft de normen die te maken hebben met het waarmaken van vertrouwen voldoende toegepast. Het bestuur dient er bijvoorbeeld voor te zorgen dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen. Het bestuur heeft in 2018 een deelnemersenquête over duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord beleggen gehouden. Het bestuur wil draagvlak creëren onder de deelnemers door hen betrokkenheid te laten ervaren en door het deelnemerssentiment te betrekken bij de besluitvorming van het bestuur. De resultaten en uitkomsten zorgen voor een helder beeld en tonen de bereidheid van de doelgroep om open te staan voor participatie in de maatschappelijke discussie en tonen de bereidheid om in de toekomst meer te gaan doen. Voor het bestuur is dit waardevolle input bij toekomstige besluitvorming.

Een andere norm stelt dat het bestuur een visie heeft op de uitvoering, eisen stelt waaraan deze moet voldoen en bepaalt welk kostenniveau aanvaardbaar is. Het bestuur is in 2018 het overleg aangegaan met de pensioenuitvoerder en dat heeft geleid tot een nieuwe pensioenbeheerovereenkomst per 1 januari 2019.

Ook dient het bestuur rekening te houden met de verplichtingen die het fonds is aangegaan. Het bestuur draagt daarbij zorg voor een optimaal rendement binnen een aanvaardbaar risico. Het bestuur heeft in 2018 een ALM-studie laten doen. De conclusies hiervan staan in de beleggingsparagraaf.

Het bestuur legt verantwoording af over beleid en geeft inzicht in risico's van belanghebbenden. Dit vindt plaats via het jaarlijkse bestuursverslag en via vergaderingen met het verantwoordingsorgaan. Vanaf 1 januari 2019 heeft het bestuur een klankbordorgaan in het Fysiopensioenforum als opvolger van de deelnemersraad.

Verder dient het bestuur een cultuur te bevorderen en borgen waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Het bestuur zorgt ook voor een adequate organisatie van het integrale risicomanagement. In dit kader heeft het bestuur in 2018 weer verdere verdieping aangebracht in het IRM-beleid en de uitvoering daarvan en voorbereidingen getroffen met betrekking tot de invulling van de sleutelhouderfuncties actuarieel, risicomanagement en interne audit in het kader van IORP II. In 2019 zal concrete invulling van deze functies plaatsvinden.

2. Verantwoordelijkheid nemen

Het bestuur heeft de normen die vallen onder verantwoordelijkheid nemen volledig toegepast. Het gaat hier onder meer om een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering. Hierbij horen passende sturings- en controlemechanismen. Ook gaat het om de (jaarlijkse) evaluatie van de kwaliteit van de uitvoering en de gemaakte kosten. In dit kader heeft het bestuur in 2018 uitbestedingsrapportages aangescherpt voor de beoordeling van de pensioenuitvoerder, de actuariële adviseur en de vermogensbeheerders. Deze rapportages vormen telkens de basis voor de periodieke evaluatie met diverse partijen. Het bestuur houdt in dit kader ten minste jaarlijks evaluatiegesprekken. Het bestuur spreekt dienstverleners daarnaast direct aan bij het onvoldoende nakomen van gemaakte afspraken en verplichtingen.

3. Integer handelen

De normen die vallen onder integer handelen zijn volledig toegepast. Een van de normen stelt dat het bestuur de gewenste cultuur vastlegt en een interne gedragscode opstelt. Een andere norm geeft aan dat de leden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan en het intern toezicht de interne gedragscode naleven en een jaarlijkse nalevingsverklaring ondertekenen. Het pensioenfonds heeft een gedragscode die gericht is op het waarborgen en handhaven van het vertrouwen in het pensioenfonds door belanghebbenden, alsmede het voorkomen van integriteitsrisico's. De gedragscode geldt voor de bestuursleden, leden van de BAC, leden van het VO, leden van de deelnemersraad, de geschillencommissie en de commissie beoordeling beroepsarbeidsongeschiktheid en kan ook gelden voor door het bestuur aangewezen personen en instanties. De gedragscode bevordert de transparantie rondom gedragsregels en maakt duidelijk aan alle bij het pensioenfonds betrokken personen wat wel en niet is geoorloofd. De gedragscode is tevens bedoeld ter bescherming van de bij het pensioenfonds betrokken personen in hun contacten met zakelijke relaties. De gedragscode draagt mede bij aan het integer functioneren van het pensioenfonds ten behoeve van al diegenen die bij het pensioenfonds belang hebben en het waarborgen van de goede naam en reputatie van het pensioenfonds en de pensioensector. Organisaties waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed bevestigen periodiek dat zij beschikken over een gedragscode die ten minste gelijkwaardig is aan die van het pensioenfonds. Over 2018 heeft het bestuur de compliance-werkzaamheden laten verrichten door een compliance officer van NCI. De compliance officer heeft geen materiële bevindingen vastgesteld ten aanzien van de naleving van de gedragscode door verbonden personen. Ter bewustwording en nakoming staat het onderwerp integriteit en integer handelen steeds vooraan op de agenda van iedere bestuursvergadering. Een andere norm stelt dat het bestuur zorgt dat onregelmatigheden kunnen worden gemeld en dat betrokkenen weten hoe en bij wie. Volgens deze norm kent het pensioenfonds een incidentenregeling met daarin een bepaling die klokkenluiders faciliteert. Het bestuur bevordert dat ook externe dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. Organisaties waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed hebben bevestigd dat zij beschikken over een klokkenluidersregeling.

4. Kwaliteit nastreven

Het bestuur heeft de normen die betrekking hebben op kwaliteit nastreven in 2018 volledig toegepast. Eén van de normen betreft permanente educatie.

Het bestuur heeft een geschiktheidsbeleidsplan waarin de geschiktheidseisen zijn opgenomen, die gesteld worden aan onder meer bestuurders van het pensioenfonds. Geschiktheid staat voor kennis, vaardigheden en professioneel gedrag.

Het geschiktheidsbeleidsplan is in lijn met de Beleidsregel geschiktheid 2012 (DNB) en de Handreiking geschikt pensioenfondsbestuur (Pensioenfederatie). In 2018 is volgens het geschiktheidsbeleidsplan op verschillende manieren aandacht besteed aan deskundigheidsbevordering van (aspirant)bestuursleden, leden van de BAC en de leden van het VO.

Het bestuur heeft, in wisselende samenstelling, deelgenomen aan seminars en conferenties die onder meer verzorgd werden door de Pensioenfederatie, AFM, DNB, uitvoeringsorganisaties, vermogensbeheerders, adviseurs en opleidingsinstituten. Bij de deelname wordt rekening gehouden met de aandachtsgebieden en de kennisbehoefte van de individuele bestuursleden. Tot slot heeft het bestuur ook in de reguliere en extra bestuurs- en deelnemersraadsvergaderingen specialisten uitgenodigd om samen met het bestuur en de deelnemersraad dieper op bepaalde thema's in te gaan. Het doel hiervan is enerzijds het opruimen van alle aanwezige kennis en anderzijds bestuursleden te informeren over nieuwe ontwikkelingen en trends. Hiervoor wordt onder meer gebruikgemaakt van cursussen, en andere door relevante partijen georganiseerde bijeenkomsten. In dit kader wordt van de bestuursleden aantekening gehouden van de bijeenkomsten die uit hoofde van hun functie worden bijgewoond gedurende het jaar en op welke van de relevante aandachtsgebieden de bijeenkomsten betrekking hadden. Er vonden twee brainstorm / opleidingsdagen plaats voor het verantwoordingsorgaan en het bestuur. Hier werden actuele thema's besproken en mogelijke beleidsvisies voor de toekomst ontwikkeld.

Een andere norm betreft het eigen functioneren van het bestuur. Op grond daarvan evalueert het bestuur in elk geval jaarlijks het functioneren van het bestuur als geheel en van de individuele bestuursleden in het bijzonder. Hierbij betreft het bestuur ten minste eens in de 3 jaar een onafhankelijke derde partij. Het bestuurlijk functioneren als geheel is voor het laatst op 10 oktober 2018 geëvalueerd onder begeleiding van een externe adviseur. Het individueel functioneren van elk bestuurslid is ook in 2018 net als in andere jaren door het Dagelijks Bestuur geëvalueerd en de leden van het Dagelijks Bestuur op hun beurt door twee andere bestuursleden. Op grond van de bevindingen wordt zo ver nodig het geschiktheidsbeleidsplan verder aangescherpt. De commissie Opvolging gebruikt de verkregen inzichten ook bij de werving en selectie van aspirant bestuursleden om, daar waar nodig, voor bepaalde aandachtsgebieden de kennis verder uit te kunnen breiden.

5. Zorgvuldig benoemen

In de visie van het bestuur kunnen wijzigingen in bemensing binnen de organen van het pensioenfonds niet worden afgedwongen door opleggen van de quota, zoals die zijn aangegeven in de Code. Het bestuur acht het (statutair) vastleggen van strikte normen niet passend voor een pensioenfonds, dat nu eenmaal een andere maatschappelijke rol vervult dan een beursgenoteerde onderneming. Het lijkt niet passend en niet verantwoord als een pensioenfonds in het uiterste geval moet overgaan tot zogenaamde 'crisisbenoemingen'. Het pensioenfonds zoekt daarom bij het streven naar diversiteit aansluiting bij het afspiegelingsbeginsel en streeft naar aansluiting bij de diversiteit van de beroepsgroep. Het pensioenfonds legt vacatures tijdig - en voorzien van een duidelijk profiel - voor aan voordragende organen. Bij de vervulling van een vacature wordt door het fonds actief gezocht en / of opgeroepen om te zoeken naar kandidaten die passen in de diversiteitsdoelstellingen. In dat profiel wordt voor de beoogde diversiteit onder meer ingegaan op de huidige samenstelling van het fondsorgaan en de gewenste samenstelling. Met het oog op de samenstelling van de deelnemersraad wordt in het bijzonder rekening gehouden met leeftijd, geslacht, geografische spreiding, de status van actief deelnemer, slaper dan wel gepensioneerd, alsmede zelfstandigheid dan wel loondienstverband van de beroepsgenoot. Toetsing van de kandidaten gebeurt mede aan de hand van de diversiteitseisen.

Dit diversiteitsbeleid geldt ten aanzien van het bestuur en het verantwoordingsorgaan. Het geldt niet langer voor de per 1 januari 2019 opgeheven deelnemersraad, maar uiteraard wel weer voor het Fysio pensioenforum dat voor de deelnemersraad in de plaats trad. Het bestuur stelt met genoegen vast dat het pensioenfonds de diversiteitsnorm uit de Code realiseert. De mix van mannen en vrouwen, jongeren en ouderen, beroepsgenoten in loondienst en zelfstandigen, en met regionale spreiding, in fondsorganen zorgt er voor dat men elkaar aanvult qua competenties en invalshoeken en alle deelnemers zich vertegenwoordigd weten. In zowel het bestuur als het verantwoordingsorgaan zit ten minste één vrouw en één man. Bovendien zitten er zowel mensen van boven als onder de 40 jaar in.

Er vindt door het bestuur een jaarlijkse beoordeling plaats van het diversiteitsbeleid. Dat is nodig, omdat de Wvb voorschrijft dat het bestuur hierover rapporteert in het bestuursverslag. Het bestuur evalueert de doelstellingen en (effectiviteit van) de ingezette middelen ook over een langere termijn.

In cijfers levert dit het volgende beeld op voor de fondsorganen in het verslagjaar:

Bestuur:

- 3 vrouwelijke bestuursleden uit 1960 (2x) en 1962*
- 4 mannelijke bestuursleden uit 1951, 1958, 1982 en 1984
- 1 mannelijk aspirant-lid uit 1958
- * met ingang van 1 januari 2019 1 vrouwelijk bestuurslid uit 1960

Verantwoordingsorgaan

- 2 vrouwelijke leden uit respectievelijk 1973 en 1983
- 3 mannelijke leden uit 1980, 1948 en 1959
- 1 vrouwelijk aspirant-lid uit 1951

Deelnemersraad (in 2018 27 leden)

- 8 vrouwelijke leden uit 1951, 1957, 1963, 1973, 1977, 1983 en 1987 (2x)
- 19 mannelijke leden uit 1947*, 1948, 1949, 1956*, 1957, 1959, 1960, 1972, 1973, 1975, 1977, 1980 (2x), 1983, 1986, 1987 (2x), 1988 en 1989.
- * afgetreden in najaar 2018 en niet meer opgevolgd

Bij twee normen wijkt het pensioenfonds af van de Code.

Het pensioenfonds wijkt in de eerste plaats af van norm 34 van de Code. Die norm geeft aan dat de zittingsduur van een bestuurslid en een VO-lid maximaal 4 jaar is. Een herbenoeming kan maximaal 2 keer. De zittingstermijn van bestuursleden is in afwijking van de Code niet 3 maal 4 jaar maar vastgesteld op 2 maal 6 jaar ten behoeve van de continuïteitsborging en kennisborging. De zittingstermijn van leden van het VO is in afwijking van de in de Code genoemde zittingsduur van 4 jaar vastgesteld op 5 jaar. De reden daarvoor is dat het pensioenfonds het wenselijk acht dat leden van het VO de door hen opgebouwde kennis langer in praktijk kunnen brengen en in het belang van alle deelnemers ten goede kunnen laten komen aan het pensioenfonds. In het verleden rouleerden de leden na hun termijn bij het VO naar de deelnemersraad. Daarmee werd beoogd ook de kwaliteit (kennis) van de deelnemersraad te verhogen. Om deze reden hebben VO-leden 1 termijn en komen zij momenteel niet voor herbenoeming in aanmerking. Het bestuur en het VO hebben nog nader beraad over het toekomstig beleid ten aanzien van de zittingsduur bij het VO, mede in relatie tot de maximale zittingstermijn in organen van het pensioenfonds. In de loop van 2019 zal het toekomstig beleid over de zittingsduur worden bepaald.

Het pensioenfonds wijkt ook af van norm 39 van de Code. Daarin is bepaald dat een lid van het VO wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het VO zelf. Alleen in uitzonderlijke gevallen kan het bestuur volgens deze norm in overleg met het intern toezicht een VO-lid ontslaan. In het huidige VO-reglement is bepaald dat de leden van het VO worden benoemd en ontslagen door het bestuur. Het bestuur zal in de loop van 2019 de reglementering over dit specifieke punt nader bezien.

6. *Gepast belonen*

Door DNB en AFM zijn principes gepubliceerd over gepast belonen bij de financiële ondernemingen en op pensioenfondsen die onder toezicht staan van DNB of AFM. Het beloningsbeleid van pensioenfondsen en hun uitvoerders moet in lijn zijn met deze principes. Doel van deze principes is het tegengaan van "perverse beloningsprikkels". Met naleving van de principes zijn soliditeit, integriteit en voldoen aan verwachtingen bij belanghebbenden van het pensioenfonds gediend.

De onder gepast belonen genoemde normen worden volledig toegepast door het pensioenfonds. Er is een beloningsbeleid voor leden van het bestuur en het verantwoordingsorgaan. De visitatiecommissie ontvangt een vooraf bepaalde vergoeding.

Dat is schriftelijk vastgelegd en openbaar gemaakt door publicatie op de website. Het pensioenfonds voldoet aan de principes aangezien de bestuursleden alleen vacatiegeld en een onkostenvergoeding ontvangen. Het beloningsbeleid bevat bijvoorbeeld geen prestatie-gerelateerde beloningen. Met betrekking tot het beloningsbeleid bij de pensioenuitvoeringsorganisatie en de vermogensbeheerders vraagt het bestuur jaarlijks van deze externe partijen verklaringen omtrent het toepassen en naleven van de principes. Deze maatregel maakt onderdeel uit van de met deze externe partijen gesloten uitvoeringsovereenkomsten en daarbij behorende Service Level Agreements (SLA's).

7. Toezicht houden en inspraak waarborgen

De normen die vallen onder toezicht houden en inspraak waarborgen hebben grotendeels betrekking op het interne toezicht en het verantwoordingsorgaan. Leden van het interne toezicht stellen zich in de praktijk zodanig onafhankelijk op dat belangentegenstellingen worden voorkomen. Het interne toezicht heeft het vermogen en de durf om zich kritisch op te stellen richting het bestuur. Ook betreft het interne toezicht de naleving van de Code bij zijn taak en het bestuur zorgt ervoor dat dit in de opdrachtbeschrijving van de visitatiecommissie is opgenomen. Uit de rapportage van de visitatiecommissie verderop in dit bestuursverslag blijkt dat hieraan gevolg is gegeven.

In 2017 is een aanzet gemaakt met het versterken van de governance, in het bijzonder de rol van het VO. De nadruk lag bij het VO op de verantwoordingscyclus, terwijl de adviesrol onderbelicht was. Met ingang van 2018 is het vergaderschema hierop aangepast en in de loop van 2018 is een en ander in fondsdocumenten geformaliseerd. Het bestuur gaat een dialoog aan met het VO bij het afleggen van verantwoording. Zie ook het verslag van het verantwoordingsorgaan en de reactie van het bestuur daarop in dit bestuursverslag.

De bevindingen van het interne toezicht en de aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan worden door het bestuur consequent meegenomen in de toekomstige beleidsvorming.

Het bestuur beoordeelt ten minste vierjaarlijks het functioneren van de certificerende accountant en de certificerende actuaris. Het interne toezicht en het VO worden op de hoogte gesteld van de uitkomsten.

8. Transparantie bevorderen

Het bestuur voldoet aan de normen die vallen onder transparantie bevorderen. Het gaat er bijvoorbeeld om dat het bestuur publiekelijk inzicht geeft in de missie, visie en strategie. Dat gebeurt via de website en dit bestuursverslag. Ook legt het bestuur zijn overwegingen over verantwoord beleggen vast en zorgt het ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden. Dat gebeurt via de verklaring inzake beleggingsbeginselen die het bestuur openbaar maakt door publicatie op de website. Deze verklaring wordt regelmatig geactualiseerd. Daarnaast publiceert het bestuur haar MVB beleid en de uitsluitingenlijst. Ook zijn uitwerkingen van het MVB-beleid terug te vinden in de Abtn en de beleggingsrichtlijnen.

Een andere norm stelt dat het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. En dat het bestuur in het jaarverslag rapporteert over de klachtenafhandeling en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien. Het pensioenfonds beschikt over een klachten- en geschillenprocedure en over een reglement voor de Commissie van Geschillen. Zowel de procedure als het reglement zijn op de website gepubliceerd. In 2019 evalueert het bestuur de duidelijkheid en compleetheid van de klachten- en geschillenregeling en het reglement van de commissie geschillen.

Een klacht gaat over de uitvoering van de statuten en het pensioenreglement. Een geschil betreft een besluit van het bestuur, niet zijnde een besluit van algemene strekking. In de Service Level Agreement rapportage die het bestuur op kwartaalbasis van de uitvoerder ontvangt, wordt gerapporteerd over de klachten. Daarnaast ontvangt het bestuur maandelijks een klachtenrapportage. Er zijn in 2018 in totaal 111 klachten ontvangen. De belangrijkste onderwerpen betroffen incasso, verwerking van inkomensgegevens en inlogproblemen. In het merendeel van de gevallen bleek dat er juist en consistent gehandeld was. De klachten die wel terecht bleken, zijn zo goed en tijdig als mogelijk afgehandeld.

Zoals uit het vorenstaande blijkt, heeft het bestuur in 2018 opnieuw de naleving van de Code geïnventariseerd en rapporteert het bestuur in dit bestuursverslag over de naleving van de gedragscode, de Code en het functioneren van het bestuur. Het pensioenfonds past de normen van de Code vrijwel volledig toe. De twee afwijkingen van de normen zijn vermeld in 5 Zorgvuldig benoemen.

Naleving wet- en regelgeving

In overeenstemming met artikel 104 van de Wet verplichte beroepspensioenregeling (Wvb) wordt vermeld dat:

- | het pensioenfonds in het boekjaar 2018 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- | het pensioenfonds in het boekjaar 2018 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 166 van de Wvb is gegeven;
- | in het boekjaar 2018 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 168 van de Wvb is aangesteld;
- | er zijn het bestuur geen overtredingen van wet- en regelgeving bekend.

Vertegenwoordiging in de Klantenraad Achmea

Het pensioenfonds heeft een zetel in de Klantenraad van zowel Achmea Pensioenservices als Achmea Investment Management.

PENSIOENPARAGRAAF

In deze paragraaf wordt ingegaan op de pensioenregeling, de premie en het toeslagenbeleid van het pensioenfonds.

Pensioenregeling

Het pensioenfonds is een beroepspensioenfonds als bedoeld in artikel 1 lid 1 sub j van de Wvb. Het pensioenreglement is voor het laatst gewijzigd per bestuursbesluit van 12 december 2018. In het pensioenreglement zijn in 2018 naast fiscale cijfers ook inhoudelijke wijzigingen doorgevoerd. De belangrijkste wijzigingen betreffen de gewijzigde verplichtstelling, aanpassingen volgend uit wijziging van de governance (afschaffen deelnemersraad), communicatieverplichtingen uit IORP II en wijzigingen voortvloeiend uit automatische waardeoverdracht van klein pensioen. De commissie GRC is verantwoordelijk voor de actualiteit en juistheid van het pensioenreglement; het DB is verantwoordelijk voor het pensioenbeleid, uiteraard in overleg met DPF. De door de Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten uitgevoerde pensioenregeling wordt gekarakteriseerd als een uitkeringsregeling in de zin van de Wvb. De regeling is een geïndexeerde middelloonregeling.

Basis voor de pensioenopbouw

De pensioengrondslag in enig jaar vormt de basis voor het te bereiken pensioen. De pensioengrondslag is gelijk aan het beroepsinkomen van de deelnemer in dat jaar, verminderd met een franchise. Het voor de pensioenopbouw in aanmerking te nemen beroepsinkomen is gemaximeerd. Per 1 januari 2018 is dit maximum gelijk aan € 35.800 voor fysiotherapeuten in loondienst en gelijk aan € 44.954 voor zelfstandig werkende fysiotherapeuten. De franchise is per 1 januari 2018 gelijk aan € 12.497 (bedragen gelijk aan 2017).

Deelnemers hebben binnen fiscale grenzen de mogelijkheid om naast de verplichte deelname, die inkomensafhankelijk is, op vrijwillige basis 11%, 22% of 33% van de premie extra in te leggen ter verbetering van de pensioenopbouw.

Historie

Het pensioenfonds heeft tot 2011 de zogenaamde Basisregeling gevoerd, een regeling met beperkte opbouw. Met ingang van 2011 is een regeling gaan gelden met verhoogde opbouw, de BasisPlusregeling. Deelnemers, toegetreden voor 1 januari 2011, vielen in beginsel in de Basisregeling; vanaf 2011 konden zij kiezen voor de BasisPlusregeling. Deelnemers, toegetreden na 1 januari 2011, vielen verplicht onder de regeling met hogere opbouw. Dat gold tot en met 2015.

Eind 2015 is een discussie binnen DPF gevoerd met betrekking tot de vigerende regeling. Vanwege de slechte economische omstandigheden binnen de beroepsgroep hadden veel deelnemers moeite de hogere premie van de BasisPlusregeling op te brengen. Zij stelden een terugkeer naar de Basisregeling voor. Via een schriftelijke stemming onder de leden van DPF is dat gerealiseerd. Dit betekent dat de verplichte regeling vanaf 1 januari 2016 weer de Basisregeling met de lagere opbouw is geworden. Deelnemers in de BasisPlusregeling hebben er voor kunnen kiezen deze te blijven voortzetten. De BasisPlusregeling is voor nieuwe deelnemers gesloten.

Ouderdomspensioen

Het jaarlijks op te bouwen ouderdomspensioen bedraagt voor fysiotherapeuten in loondienst 0,57% (in de BasisPlusregeling 1%) van de jaarlijks vast te stellen pensioengrondslag. Voor zelfstandig werkende fysiotherapeuten bedraagt het jaarlijks op te bouwen ouderdomspensioen 0,41% (BasisPlusregeling 0,72%) van de jaarlijks vast te stellen pensioengrondslag. Het ouderdomspensioen wordt levenslang uitgekeerd vanaf de 67-jarige leeftijd.

Partnerpensioen

Het partnerpensioen wordt toegekend aan de echtgeno(o)t(e), aan de geregistreerde- of aangemelde partner van de deelnemer, gewezen deelnemer of gepensioneerd en bedraagt in beginsel 70% van het ouderdompensioen. Bij overlijden van een deelnemer vóór de pensioendatum wordt verondersteld dat het deelnemerschap van die overleden deelnemer ongewijzigd tot aan de pensioendatum zou hebben voortgeduurd op basis van een opbouwpercentage van de pensioengrondslag van 0,57% respectievelijk 1,00% voor fysiotherapeuten in loondienst en van 0,41% respectievelijk 0,72% voor zelfstandig werkende fysiotherapeuten (de hogere percentages gelden dus voor deelnemers die er voor hebben gekozen de BasisPlusregeling voort te zetten).

Wezenpensioen

Het wezenpensioen bedraagt 20% van het partnerpensioen. Recht op wezenpensioen hebben kinderen die jonger zijn dan 23 jaar.

Voortzetting pensioenopbouw bij beroepsarbeidsongeschiktheid

Als de deelnemer zich daarvoor (vrijwillig) verzekerd heeft, wordt in geval van blijvende volledige beroepsarbeidsongeschiktheid de pensioenopbouw tot uiterlijk de pensioeningang, maar niet langer dan tot de 67ste verjaardag, voortgezet zonder dat daarvoor jaarlijks door de deelnemer een premie is verschuldigd. De premie wordt dan door het pensioenfonds betaald.

Waardeoverdracht

Als een deelnemer van baan verandert, wisselt deze vaak ook van pensioenregeling. De deelnemer heeft dan het recht om de waarde van zijn opgebouwde pensioenrechten naar zijn nieuwe pensioenuitvoerder over te dragen. Dit heet waardeoverdracht. Als de beleidsdekkingsgraad van een pensioenfonds lager is dan 100%, wordt de plicht tot waardeoverdracht opgeschort. Deze plicht herleeft als de dekkingsgraad weer 100% of hoger is. In 2017 was de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds te laag, waardoor de waardeoverdrachten werden opgeschort. In 2018 hebben weer waardeoverdrachten kunnen plaatsvinden, omdat de hoogte van de beleidsdekkingsgraad dat toeliet.

Keuzemogelijkheden bij pensionering

Bij pensioeningang heeft de (gewezen) deelnemer de volgende keuzemogelijkheden:

- 1 volledig uitruilen van partnerpensioen in ouderdompensioen;
- 1 vervroegen of uitstellen van het volledige ouderdompensioen;
- 1 vervroegen of uitstellen van een gedeelte van het ouderdompensioen;
- 1 conversie van het ouderdompensioen en bijbehorend partnerpensioen.

Bij uitruil van partnerpensioen wordt het partnerpensioen omgezet ter verhoging van het ouderdompensioen. De ingang van het ouderdompensioen kan met maximaal zeven jaar worden vervroegd of tot de 70ste verjaardag worden uitgesteld. Het ouderdompensioen en bijbehorend partnerpensioen worden in dat geval actuariael gereduceerd respectievelijk actuariael verhoogd. Als de deelnemer bij ingang van het ouderdompensioen kiest voor conversie worden de pensioenen eenmalig verhoogd, maar wordt in ruil daarvoor de toekomstige jaarlijkse toeslag met 3%-punt verlaagd. Dit kan in enig jaar leiden tot een neerwaartse aanpassing van de pensioenuitkeringen. De conversie vindt plaats op basis van actuariële equivalentie.

Partnerpensioen na scheiding: bijzonder partnerpensioen ook voor samenwoners

Bij echtscheiding krijgt de ex-echtgenoot of de ex-geregistreerde partner een recht op bijzonder partnerpensioen. Volgens de Wvb krijgen ook ongehuwde, niet-geregistreerde partners bij het eindigen van de samenwoning een aanspraak op bijzonder partnerpensioen, als de partner bij het pensioenfonds was aangemeld. Om eenduidig vast te stellen op welk moment een niet-geregistreerde samenleving eindigt, dient een document te worden overlegd waarin het einde van de periode van samenwonen aan het pensioenfonds is medegedeeld. Dit document dient te zijn voorzien van de handtekeningen van beide ex-partners, welke door een notaris of door een bevoegd ambtenaar van de gemeente zijn gelegaliseerd.

Afkoopregeling

Een ouderdomspensioen van minder dan € 474,11 (2019: € 484,09) per jaar, inclusief een eventueel bij het ouderdomspensioen behorend partnerpensioen, kon twee jaar na beëindiging van de deelneming door het pensioenfonds worden afgekocht, tenzij binnen twee jaar na beëindiging van de deelneming een procedure tot waardeoverdracht is gestart. Bij beëindiging van de deelneming vanaf 1 januari 2018 mag een klein pensioen niet meer worden afgekocht. Een partnerpensioen van minder dan hetzelfde bovengenoemde bedrag per jaar kan binnen zes maanden na de ingangsdatum worden afgekocht. Een bijzonder partnerpensioen van minder dan hetzelfde bovengenoemde bedrag per jaar kan binnen zes maanden na de melding van de scheiding worden afgekocht.

Vrijwillige voortzetting

Het pensioenreglement biedt de gelegenheid om aan gewezen deelnemers, aansluitend aan de verplichte deelname, de mogelijkheid tot vrijwillige voortzetting aan te bieden. Deze vrijwillige regeling moet inhoudelijk gelijk zijn aan de verplichte regeling. Het pensioenfonds mag zelf invullen welke termijn zij wil hanteren zolang dit binnen de wettelijk bepaalde termijnen valt. Voor de gewezen deelnemer geldt een maximum termijn van drie jaar.

Toeslagbeleid

Met ingang van 2008 kent het pensioenfonds een toeslagbeleid dat voor een deel onvoorwaardelijk en voor het overige voorwaardelijk is. Op basis van het onvoorwaardelijke deel van het toeslagbeleid worden vanaf 2009 de opgebouwde en ingegane pensioenen jaarlijks verhoogd met 2,0%. Wat betreft het voorwaardelijke toeslagbeleid beslist het bestuur jaarlijks in hoeverre de financiële positie ruimte geeft om een extra toeslag boven op de onvoorwaardelijke 2,0% te verlenen. Leidraad hiervoor is de wettelijke begrenzing in de FTK-regelgeving.

De toeslagverlening wordt gedeeltelijk uit de premie gefinancierd. Voor de voorwaardelijke toeslagverlening is geen bestemmingsreserve gevormd. Het is de ambitie van het pensioenfonds om bovenop de onvoorwaardelijke toeslag van 2% jaarlijks gemiddeld ten minste 1% voorwaardelijke toeslag te verlenen.

Toeslagverlening

Het bestuur van het pensioenfonds besloot op 31 oktober 2018 om per 1 januari 2019 de onvoorwaardelijke toeslag van 2% te verlenen. Op basis van de aanwezige beleidsdekkingsgraad (< 110% ultimo september 2018) is besloten om geen voorwaardelijke toeslag te verlenen.

In het verleden zijn de onderstaande toeslagen per 1 januari over het voorafgaande jaar toegekend.

Jaar	Toeslag	Jaar	Toeslag	Jaar	Toeslag
1978	0,00%	1992	7,74%	2006	3,01%
1979	7,30%	1993	7,74%	2007	4,55%
1980	3,26%	1994	6,97%	2008	9,08%
1981	2,62%	1995	6,50%	2009	3,00%
1982	0,35%	1996	6,47%	2010	3,00%
1983	2,19%	1997	10,90%	2011	2,00%
1984	6,00%	1998	6,05%	2012	2,00%
1985	8,78%	1999	21,30%	2013	2,00%
1986	9,25%	2000	12,59%	2014	3,00%
1987	7,00%	2001	12,43%	2015	2,00%
1988	3,75%	2002	6,08%	2016	2,00%
1989	3,75%	2003	4,39%	2017	2,00%
1990	3,75%	2004	2,98%	2018	2,00%
1991	3,75%	2005	2,98%	2019	2,00%

De pensioenen van de pensioengerechtigden die hebben gekozen om hun pensioen te converteren naar een hoger pensioen bij pensioeningang worden, afhankelijk van de gemaakte conversiekeuze, verhoogd met een totale toeslag die 3%-punten lager ligt dan het totaal van de onvoorwaardelijke en de voorwaardelijke toeslag. Tot 2008 was ook een keuze mogelijk voor een toeslag die 1,75%-punten lager lag dan de totale toeslag. De toen gekozen conversie wordt voor de betreffende pensioengerechtigden ook na 2008 toegepast.

Voorwaardelijkheidsverklaringen

Het toeslagbeleid wordt ook verwoord in een zogenaamde "voorwaardelijkheidsverklaring". Het pensioenfonds is wettelijk verplicht deze verklaring en de bijbehorende tekst op te nemen in al haar communicatie-uitingen. De verklaring luidt in 2018 als volgt:

Ons pensioenfonds probeert uw pensioen elk jaar extra te verhogen

Uw pensioen wordt elk jaar met 2% verhoogd. Dat is de vaste verhoging. Het fonds betaalt die vaste verhoging uit de premies. Als onze financiële situatie goed genoeg is, wordt uw pensioen extra verhoogd. Het bestuur neemt hier elk jaar een besluit over. Onze financiële situatie was de afgelopen tijd niet goed. Daarom konden we uw pensioen niet elk jaar extra verhogen. Over 2018 is uw pensioen niet extra verhoogd.

Verlaging van uw pensioen is de laatste 10 jaren niet aan de orde geweest. Maar het kan in de toekomst misschien voorkomen. We doen dit alleen als het volgens de wettelijke regels niet anders kan.

De laatste 5 jaar veranderden wij de pensioenen zo

Hieronder ziet u of uw pensioen is meegegroeid met de prijsstijgingen. En of wij onze ambitie konden waarmaken:

datum verandering	vaste verhoging van uw pensioen	extra verhoging van uw pensioen	prijsstijging	verlaging van uw pensioen
1 januari 2018	2%	0%	1,38%	0%
1 januari 2017	2%	0%	0,32%	0%
1 januari 2016	2%	0%	0,60%*	0%
1 januari 2015	2%	0%	0,98%	0%
1 januari 2014	2%	1%	2,51%	0%

* Bron: Centraal Bureau voor de statistiek (CPI alle huishoudens 2015=100)

Ook de komende jaren kunnen wij uw pensioen waarschijnlijk niet of maar beperkt extra verhogen. Hoewel er een mogelijkheid is dat we uw pensioen moeten verlagen in de komende jaren, verwachten wij dat niet.

Kostentransparantie

Pensioenbeheerkosten van het pensioenfonds

Onderstaand zijn de kosten voor pensioenbeheer opgenomen. Volgens aanbevelingen van de Pensioenfederatie (gebaseerd op aantal deelnemers exclusief gewezen deelnemers) bedragen de kosten per deelnemer € 215 (2017: € 222) en volgens aanbevelingen van AFM (gebaseerd op totaal aantal deelnemers) € 166 (2017: € 170).

	2018	2017
Uitvoeringskosten in € 1.000		
Administratiekosten	4.139	3.899
Controle- en advieskosten *	279	480
Bestuurskosten en kosten deelnemersraad	568	560
Overige kosten	725	677
Subsidie DPF	236	233
	5.947	5.849

*Daar een groot deel van de kosten voor certificerend actuaire, een deel van de kosten van de adviserend en de certificerend accountant betrekking hebben op vermogensbeheer, is een deel van deze kosten in 2018 toegewezen aan vermogensbeheer. Dit is afwijkend aan de cijfers over 2017.

Deelnemers	22.202	21.351
Gewezen deelnemers	8.050	8.017
Pensioengerechtigden	5.488	4.964
	35.740	34.332

Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer in € exclusief gewezen deelnemers	215	222
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer in € inclusief gewezen deelnemers	166	170

Kosten wettelijke toezichthouders

In het verslagjaar heeft het pensioenfonds aan DNB € 279.618 (2017: € 252.707) en AFM € 21.000 (2017: € 18.852) betaald inzake toezichtskosten.

Kosten vermogensbeheer

Na afloop van ieder boekjaar wordt een rapportage over de gerealiseerde kosten van het vermogensbeheer gemaakt. Deze rapportage is onderstaand opgenomen, met inachtneming van de aanbevelingen van de Pensioenfederatie en de AFM. De kosten van het vermogensbeheer van pensioenfonds kunnen zo met elkaar worden vergeleken.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de totale kosten voor het vermogensbeheer in 2018 en 2017 (in € mln.)

	2018	2017
Gemiddeld belegd vermogen	€ 3.655,2	€ 3.499,3
Totale beheerkosten (excl. perf.gerelateerd)	€ 21,18	€ 19,61
Totale performance gerelateerde kosten	€ 3,68	€ 2,15
Totale transactiekosten	€ <u>6,08</u>	€ <u>4,72</u>
Totale kosten	€ 30,94	€ 26,48
Beheerkosten % (excl. performance gerelateerd)	0,58%	0,56%
Performance gerelateerde kosten %	0,10%	0,06%
Transactiekosten %	<u>0,17%</u>	<u>0,14%</u>
Totale kosten %	0,85%	0,76%
Hiervan is op factuurbasis betaald aan tegenpartijen	€ 6,70	€ 7,89
in % van gemiddeld belegd vermogen	0,18%	0,23%

De totale kosten vermogensbeheer in bovenstaande tabel zijn identiek aan de kosten die worden gerapporteerd aan de Toezichthouder (jaarstaat J402). Bij het transparant maken van de kosten vermogensbeheer 2018 zijn de aanbevelingen en definities van de Pensioenfederatie in acht genomen. Dat wil zeggen dat de cijfers zijn gebaseerd op werkelijke kosten (indien aanwezig), hetzij een resultaat zijn van schattingen welke qua methodiek minimaal voldoen aan de vereisten van de Pensioenfederatie.

De kosten vermogensbeheer zijn te onderscheiden naar de kostencomponenten: beheerkosten, performance gerelateerde kosten en transactiekosten.

Transactiekosten zijn de kosten die gemaakt worden om de effectentransactie tot stand te brengen en uit te voeren. Deze kosten zijn deels op basis van een schatting tot stand gekomen, omdat er bijvoorbeeld bij transacties in de categorie vastrentende waarden niet separaat kosten in rekening worden gebracht, maar deze zich uiten in het verschil tussen de bied- en laat-spread.

De kosten omvatten naast de kosten, zoals gerapporteerd in de staat van baten en lasten, ook een uitsplitsing van de 'onzichtbare kosten' voor beheer van onderliggende beleggingsfondsen, waarvan de kosten zijn verwerkt in het beleggingsrendement, en de schatting van de kosten van de individuele transacties. In de staat van baten en lasten worden alleen (directe) kosten getoond die het fonds op factuurbasis betaalt aan de tegenpartijen, waardoor deze cijfers niet aansluiten.

De volgende paragrafen gaan dieper in op de kosten over het afgelopen jaar 2018, waarbij een vergelijking wordt gemaakt ten opzichte van 2017. Hierbij wordt ook meer inzicht gegeven in factoren die de hoogte van de kosten in belangrijke mate beïnvloeden.

Vergelijking kosten 2018 en 2017

Onderstaande tabellen geven een overzicht per beleggingscategorie van de totale kosten voor het vermogensbeheer over 2018 en 2017 uitgesplitst naar beheerkosten, performance gerelateerde kosten en transactiekosten.

Kosten vermogensbeheer 2018

Bedragen x € 1.000	Beheerkosten	Performance gerelateerde kosten	Transactiekosten	Totaal
Vastgoed	5.271	813	717	6.801
Aandelen	3.988	32	2.131	6.151
Alternatieve beleggingen	4.422	1.526	88	6.036
Vastrentende waarden	3.062	874	3.041	6.977
Hedgefonds	1.882	796		2.678
Commodities			18	18
Overige beleggingen	38		30	68
Derivaten	72		63	135
Overige vermogensbeheerkosten	2.041	-363		1.678
Kosten bestuur, BAC en adviseurs	401			401
Totaal	21.177	3.678	6.088	30.943
Totaal in %	0,58%	0,10%	0,17%	0,85%

Kosten vermogensbeheer 2017

Bedragen x € 1.000	Beheerkosten	Performance gerelateerde kosten	Transactiekosten	Totaal
Vastgoed	4.869		1.257	6.126
Aandelen	4.037	58	1.222	5.317
Alternatieve beleggingen	3.122	553	546	4.221
Vastrentende waarden	3.095	574	1.517	5.186
Hedgefonds	2.099	137		2.236
Commodities			64	64
Overige beleggingen	30		25	55
Derivaten	106		87	193
Overige vermogensbeheerkosten	2.047	832		2.879
Kosten bestuur, BAC en adviseurs	209			209
Totaal	19.614	2.154	4.718	26.486
Totaal in %	0,56%	0,06%	0,14%	0,76%

Inzicht in beheerkosten

Er zijn meerdere factoren die van invloed zijn op de hoogte van kosten. Onderstaand wordt een algemene beschouwing gegeven op factoren die in belangrijke mate impact hebben op de kosten.

Beleggingsmix

Het type belegging is in belangrijke mate bepalend voor de omvang van de beheerfee. De belangrijkste drivers tussen verschillende type beleggingen zijn afwegingen tussen zakelijke waarden en vastrentende waarden, liquide versus illiquide beleggingen, traditionele versus alternatieve beleggingen en beleggingen in ontwikkelde markten versus opkomende markten. Bepaalde categorieën zijn weliswaar duurder, maar zijn geselecteerd omdat ze naar verwachting bijdragen aan een betere rendement-risicoverhouding van de totale beleggingsportefeuille.

Schaalgrootte

Wanneer er door het pensioenfonds of door de fiduciaire beheerder schaalvoordelen behaald kunnen worden vallen de kosten doorgaans lager uit.

Actief / passief beleggen

Bij actief beheer krijgt de manager de doelstelling mee om de relevante benchmark te verslaan, wat een hoger verwacht rendement betekent. Hiertegenover staan hogere kosten omdat er veel tijd en energie gestoken wordt in onder andere het beleggingsproces, research en analisten.

Overige factoren

Het beheren middels een enkele manager of juist meerdere managers heeft impact op de kosten. Daarnaast is er de keuze tussen een discretionaire oplossing en/of een beleggingsfonds die invloed kan hebben op de hoogte van de kosten (in of exclusief btw), fundamenteel of kwantitatief beheer en ook de mate van gebruik van derivaten.

Onderstaand wordt per categorie kort inzicht gegeven in de hoogte van de kosten aan de hand van bovenstaande factoren, hierbij wordt ook gekeken naar de kosten ten opzichte van het voorgaande jaar.

Vastrentende waarden

De beheerkosten van vastrentende waarden bedroegen in 2018 € 3,1 miljoen, dit is gelijk gebleven ten opzichte van vorig jaar. Er zijn verder geen bijzonderheden.

Aandelen

De beheerkosten van de categorie aandelen bedroegen in 2017 € 4,0 miljoen, dit is gelijk gebleven ten opzichte van vorig jaar. Er zijn verder geen bijzonderheden.

Vastgoed

De beheerkosten van de categorie vastgoed bedroegen in 2018 € 5,3 miljoen, dit is een stijging van € 0,4 miljoen ten opzichte van vorig jaar. Deze stijging van de beheerkosten wordt grotendeels veroorzaakt door de waardestijging van de vastgoedportefeuille over 2018. Hierbij wordt rekening gehouden met de management fees van Sweco en met de management fees van de onderliggende managers binnen de fondsen. Laatstgenoemde wordt binnen deze fondsen ten laste van de koers (NAV) ingehouden.

Alternatieve beleggingen

De beheerkosten van de categorie alternatieve beleggingen, Infrastructuur en Private Equity, bedroegen in 2017 € 4,4 miljoen, dit is een stijging van € 1,3 miljoen ten opzichte van vorig jaar. Ook hier zijn de management fees van de onderliggende managers in de fondsen meegenomen. De stijging komt voort uit een toename van nieuwe commitments die zijn aangegaan.

Hedgefonds

De beheerkosten van hedgefonds bedroegen in 2018 € 1,9 miljoen, dit is een lichte daling van € 0,2 miljoen ten opzichte van vorig jaar. Er zijn verder geen bijzonderheden.

Inzicht in performancegerelateerde kosten

De performance gerelateerde kosten bedroegen in 2018 € 3,7 miljoen. Dit werd veroorzaakt door de outperformance bij vermogensbeheerders van aandelen, hedgefondsen, vastrentende waarden, infrastructuur en private equity. Er was in 2018 een negatieve performance fee (€ 0,3 miljoen) over het vermogensbeheer, dat was in 2017 € 0,8 miljoen, dit is inbegrepen in voorgenoemd bedrag. Vorig jaar waren de performance gerelateerde kosten € 2,2 miljoen en daarmee lager dan dit jaar.

De performance gerelateerde kosten over 2018 worden veroorzaakt door één vastgoedfonds dat slechts 1x in de vijf jaar haar performance fee in rekening brengt. Dit was in 2018 het geval.

Inzicht in transactiekosten

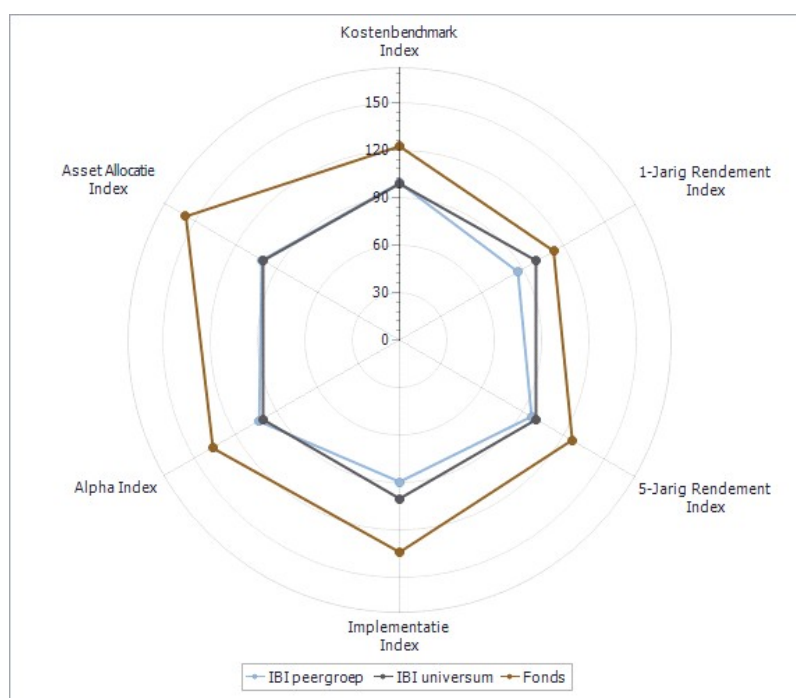
De transactiekosten van de categorie aandelen bedroegen in 2018 € 2,1 miljoen, dit is een stijging van € 0,9 miljoen ten opzichte van vorig jaar. Naast expliciete transactiekosten (e.g. broker fees, stamp duties) zijn dit jaar ook impliciete transactiekosten meegenomen naar MiFID II regelgeving. Deze kosten zijn vast te stellen door een transactieprijs te vergelijken met een marktconforme referentieprijs op datzelfde moment van handelen, of met een gemiddelde midprijs over een voorafgaande periode, zoals bijvoorbeeld bij vastrentende waarden gebruikelijker is.

De transactiekosten van de categorie vastrentende waarden bedroegen in 2018 € 3,0 miljoen, dit is een stijging van € 1,5 miljoen ten opzichte van vorig jaar. Deze stijging wordt vooral veroorzaakt door de transitie binnen EMD. Het aanzienlijk hogere transactievolume bij EMD (Pictet) over 2018 ten opzichte van 2017 en verdere verfijning van hun berekeningsmethodiek hadden daarnaast een verder verhogend effect op de transactiekosten van vastrentende waarden.

De transactiekosten van de categorie vastgoed en infrastructuur bedroegen in 2018 € 0,8 miljoen, dit is een daling van € 1,7 miljoen ten opzichte van vorig jaar. In 2017 zijn door veel fondsen (grote) aankopen gedaan waarvan de kosten zichtbaar zijn, in 2018 was dat significant minder.

Benchmarking met andere pensioenfondsen

Het pensioenfonds neemt voor wat betreft de toetsing van het niveau van de uitvoeringskosten deel aan het jaarlijkse onderzoek van het Institutioneel Benchmarking Instituut (IBI). De resultaten uit deze onderzoeken worden onder meer gebruikt bij de beoordeling van het niveau van deze kosten in relatie tot het niveau van soortgelijke kosten bij andere pensioenfondsen (de peergroep) en ten opzichte van alle deelnemende pensioenfondsen. Voor het pensioenfonds is een IBI-rapportage over 2017 opgemaakt. Hieruit blijkt dat de vermogensbeheerkosten van het pensioenfonds 62 basispunten bedragen, terwijl de IBI Kostenbenchmark 51 basispunten is. Dit betekent dat de vermogensbeheerkosten 11 basispunten hoger zijn dan de kostennorm. Redenen waarom de daadwerkelijke kosten afwijken van de IBI Kostenbenchmark kunnen zijn de mate van actief, goedkoper beleggen door middel van trackers, lopende overeenkomsten of een allocatie naar goedkopere of duurdere subcategorieën.

Uit het radar-diagram blijkt de prestatie van het pensioenfonds op het gebied van vermogensbeheer uit de bruine lijn. Waar het fonds buiten de omtrek van het universum wordt weergegeven (de grijze lijn) en de waarde hoger is dan 100, daar scoort zij hoger dan het gemiddelde. Hierdoor is direct te zien of hogere of lagere kosten in relatie staan tot de wijze waarop de beleggingen worden beheerd en gestructureerd en op welke wijze dit zich verhoudt tot het rendement (1-jaars en 5-jaars).

De vermogensbeheerkosten van het pensioenfonds zijn relatief hoog, omdat het pensioenfonds in "duurdere" beleggingscategorieën belegt. Er wordt ook meer dan gemiddeld belegd in vastgoed en infrastructuur en het pensioenfonds voert over de meeste asset categorieën een actief beleggingsbeleid. Er is dus sprake van een - meer dan gemiddeld - complexe beleggingsportefeuille en de extra opbrengsten die hieruit voortvloeien wegen ruimschoots op tegen de extra kosten.

BELEGGINGSPARAGRAAF

Terugblik economie en financiële markten

Sterke economische ontwikkelingen en normalisatie van het monetaire beleid

Macro-economisch gezien was 2018 een goed jaar. De wereldwijde economie groeide met circa 3,7%. Vooral de Amerikaanse economie stond er goed voor. De inflatie schommelde in de Verenigde Staten rond de doelstelling van de Amerikaanse centrale bank. In de eurozone liep de inflatie op, maar bleef per saldo gematigd. De doelstelling is een inflatie onder de 2%. Centrale banken, onder aanvoering van de Amerikaanse centrale bank (Fed), gingen verder met het normaliseren van het monetaire beleid. De Fed verhoogde de beleidsrente in totaal vier keer met 0,25-procentpunten. Het rentetarief bedraagt per eind december 2,5%. Daarnaast verkleinde de Fed de omvang van de balans. De Europese Centrale Bank (ECB) voerde in 2018 nog steeds een ruim monetair beleid. Wel werd de omvang van het opkoopprogramma voor obligaties teruggebracht. Met ingang van 2019 stopt de ECB helemaal met dit opkoopprogramma. Obligaties die aflopen, worden wel herbelegd.

De economische groei is over het hoogtepunt heen

In de tweede helft van 2018 werd duidelijk dat de wereldwijde economische groei over het hoogtepunt heen is. Diverse vertrouwensindicatoren duiden op een lager groeitempo in 2019. Vooral in de eurozone is sprake van een terugval van de economische groei. De Duitse economie haperde in het derde kwartaal en in Italië was zelfs sprake van een lichte krimp. Ook in de Verenigde Staten en China zwakt de economische groei af. In de Verenigde Staten loopt het gunstige effect van de fiscale en begrotingsstimulansen ten einde. De gevolgen van dit beleid zijn vooral in de rentegevoelige sectoren, zoals de huizenmarkt, voelbaar. De inflatie zal naar verwachting afzakken in 2019, mede doordat de olieprijs fors is gedaald in het laatste kwartaal van 2018.

Diverse politieke risico's compliceren de beleggingsomgeving

Gedurende 2018 overschaduwden tal van risico's de macro-economische ontwikkelingen. Handelsconflicten tussen de Verenigde Staten en diverse andere regio's laaiden regelmatig op. Vooral het conflict tussen de Verenigde Staten en China dreigde te escaleren. Over en weer werden importtarieven ingevoerd. Hierover zijn de landen met elkaar in gesprek, maar een structurele oplossing is nog niet bereikt. In Europa stonden de naderende Brexit en de Italiaanse begrotingsdiscussie centraal. Er ligt nog steeds geen goedgekeurd Brexit-akkoord, terwijl het moment van uittrading dichterbij komt (eind maart 2019). De Italiaanse regering ging de confrontatie aan met de Europese Commissie door de Europese begrotingsregels te overtreden. Ondertussen is er een compromis bereikt, maar de overheidsfinanciën van Italië blijven zorgwekkend. Dit geldt echter voor meer landen in de eurozone, waaronder Frankrijk.

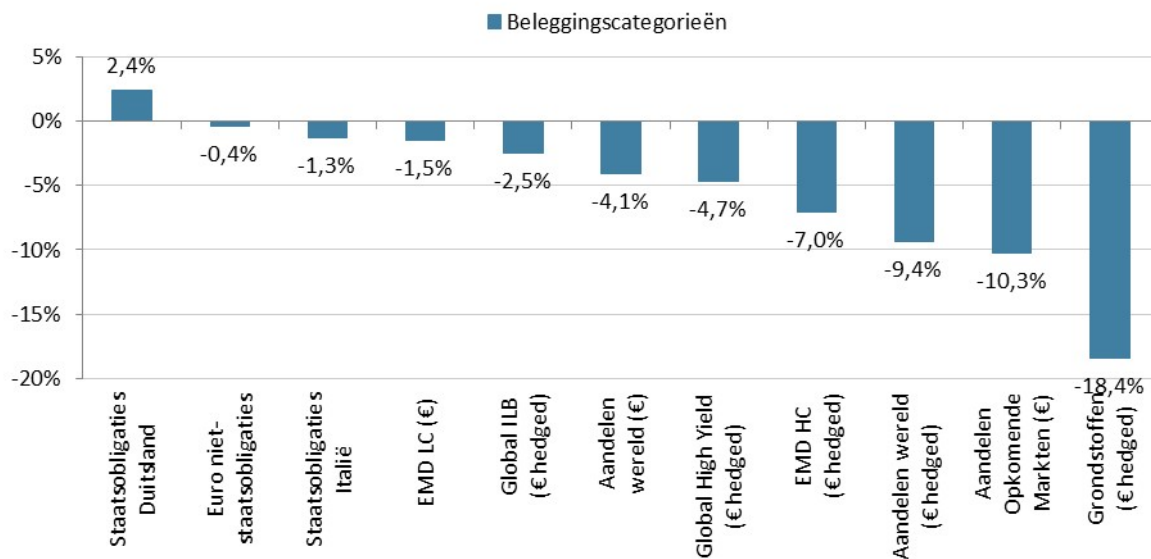
Het gevolg van deze ontwikkelingen in 2018 is een zwakkere euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar.

Terugblik 2018 - Financiële markten teleurstellend jaar voor vrijwel alle categorieën

Bijna alle beleggingscategorieën eindigden 2018 in het rood

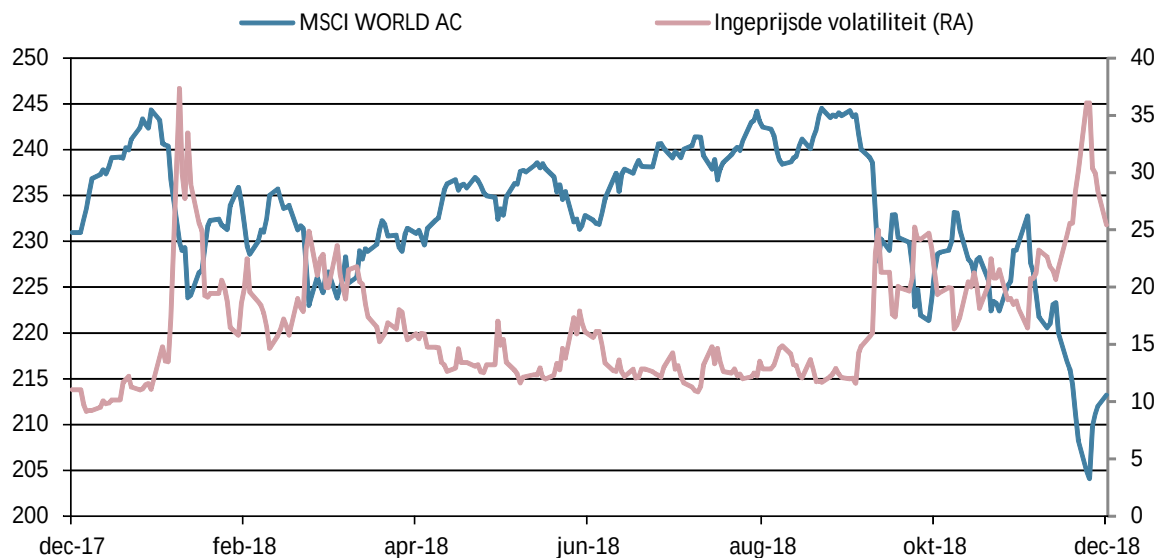
2018 was een tegenvallend beleggingsjaar. De totaalrendementen van de meeste beleggingscategorieën waren negatief, zie onderstaande grafiek. Uitzondering hierop waren staatsobligaties, deze noteerden meestal een positief resultaat. Het is vrij uitzonderlijk dat de meeste beleggingscategorieën het qua rendement slechter doen dan kasgeldposities. Op de valreep sloten ook Amerikaanse staatsobligaties het jaar met een positief rendement af (gemeten in Amerikaanse dollars). De totaalrendementen van de risicovollere beleggingscategorieën waren negatief. De risico-opslagen van deze categorieën stegen. EMD LC stond halverwege het jaar sterk onder druk door de economische en financiële problemen in Turkije en Argentinië. Later in het jaar volgde herstel. Aandelen opkomende markten hadden een moeilijk jaar, vooral door het fors negatieve rendement op Chinese aandelen.

Grafiek 1: Benchmarkrendementen per categorie 2018

Wereldwijde aandelen (ontwikkelde markten) gingen in het vierde kwartaal onderuit, waardoor de opgebouwde jaarwinst ruimschoots teniet werd gedaan.

Grafiek 2: Verloop wereldwijde aandelenmarkten en bewegelijkheid

Beleggingsplan

Jaarlijks wordt door het bestuur van het pensioenfonds een beleggingsplan vastgesteld. Het beleggingsplan is gebaseerd op een ALM studie, het ontwikkelde strategisch beleggingsbeleid en de daarbij behorende strategische portefeuille. In 2018 is een nieuwe ALM-studie uitgevoerd met als doelstelling de herijking van het strategisch beleggingsbeleid. Het pensioenfonds heeft het strategische beleggingsbeleid herbevestigd. In de ALM-studie zijn er onder begeleiding van Sprenkels & Verschuren blind auditions gedaan waarbij er gevarieerd is in de omvang van vastrentende waarden, zakelijke waarden en het rente-afdekkingspercentage. De uitkomst daarvan is dat de verhouding vastrentende waarden - zakelijke waarden constant wordt gehouden. De verschillen in resultaten van het huidige beleid met alternatieve strategieën zijn op de langere termijn namelijk beperkt.

De strategische portefeuille en normportefeuille 2018 is als volgt:

	Strategisch	Norm ²
<u>Integrale portefeuille</u>		
Staatsobligaties euro	15,5%	19,9%
Niet-staatsobligaties euro	10,0%	9,9%
Hypotheek ³	7,5%	5,0%
Renteswaps	*	*
Integrale portefeuille totaal	33,0%	34,8%
<u>Rendementsportefeuille</u>		
Global High Yield	7,0%	6,7%
Obligaties Opkomende Markten ¹	4,5%	4,3%
Overige obligaties totaal	11,5%	11,0%
Aandelen Europa	7,1%	10,2%
Aandelen VS	3,8%	2,2%
Aandelen Japan	0,6%	0,6%
Aandelen Wereld	5,0%	7,4%
Aandelen Opkomende Markten	5,0%	4,5%
Aandelen totaal	21,5%	24,9%
Vastgoed ³	17,0%	18,4%
Vastgoed totaal	17,0%	18,4%
Hedgefonds	4,0%	3,5%
Infrastructuur ³	4,0%	3,0%
Private Equity ³	4,0%	1,4%
Alternatieve beleggingen totaal	12,0%	7,9%
Liquiditeiten	5,0%	3,0%
Liquiditeiten totaal	5,0%	3,0%
Totaal	100,0%	100,0%

1. Gelijk verdeeld tussen Obligaties Opkomende Markten Hard Currency (HC) en Local Currency (LC).

2. Floating normgewichten per 31/12/2018.

3. In opbouw.

Afdekking renterisico

Het renterisico is een groot risico in de pensioenbalans. Het pensioenfonds beheerst dit risico door te beleggen in vastrentende waarden en renteswaps. Het pensioenfonds maakt gebruik van een strategie waarbij 50% van de rentegevoeligheid van de dekkingsgraad op basis van de rekenrente (UFR) wordt afgedekt middels de integrale portefeuille. Het beleid is in 2018 niet aangepast.

In 2018 daalde de 30-jaars swaprente van 1,48% naar 1,37%. Ook op andere looptijden is de swaprente met ongeveer 0,11% gedaald. De daling van de swaprente droeg negatief bij aan de dekkingsgraad, omdat het renterisico gedeeltelijk wordt afgedekt.

Afdekking valutarisico

Het pensioenfonds belegt in verschillende beleggingen die in buitenlandse valuta's genoteerd zijn. Hierdoor loopt het pensioenfonds valutarisico. Dit is het risico dat de buitenlandse valuta dalen en de beleggingen omgerekend in euro in waarde dalen. Belangrijke buitenlandse valuta's waar in belegd wordt zijn: de Amerikaanse dollar, de Japanse yen en het Britse pond. Het valutarisico van deze valuta's voor Aandelen en Private Equity wordt voor 75% afgedekt naar de euro. Voor de beleggingscategorieën Emerging Markets Debt Hard Currency, Vastgoed, Infrastructuur en Hedgefonds wordt het valutarisico voor de Amerikaanse dollar, de Japanse yen en het Britse pond volledig afgedekt. Andere valuta's worden niet afgedekt. Het valutarisico voor High Yield wordt geheel afgedekt binnen het Global High Yield fonds.

Per saldo droeg de valuta afdekking negatief bij aan het resultaat van de portefeuille over 2018. De Amerikaanse dollar, Japanse yen, Zwitserse frank en Hong Kong dollar stegen met ongeveer 4% tot 7% ten opzichte van de euro. Het Britse pond, de Australische dollar en de Canadese dollar daalden daarentegen met respectievelijk met ongeveer 1%, 6% en 4%. De stijging van de Amerikaanse dollar bepaalde vooral het resultaat van de valuta afdekking, omdat dit verreweg de grootste af te dekken valutapositie is.

Terugblik op het gevoerd beleid en vooruitblik

De belangrijkste thema's en de ontwikkelingen op het gebied van beleid en beheer in 2018 waren:

Rebalancing

In het voorjaar van 2018 is de omvang van de rebalancing afgewogen tegen de ontwikkelingen op de financiële markt. Het marktsentiment van de financiële markten vormde geen beperking om de rebalancing conform mandaat uit te voeren.

Invulling multifactor beleggen

Het pensioenfonds heeft eerder besloten een deel van de wereldwijde aandelenportefeuille middels factorbeleggen in te vullen en heeft Robeco geselecteerd voor de invulling van een multifactor aandelenmandaat. Implementatie is in het eerste kwartaal van 2018 doorgevoerd.

ALM studie

Het pensioenfonds heeft in 2018 een ALM-studie laten uitvoeren. In deze studie zijn economische scenario's doorgerekend waarbij 15 jaar vooruit is gekeken. Daarbij zijn zowel gunstige als ongunstige economische scenario's doorgerekend. Geconcludeerd is dat de actuele portefeuille het beste aansluit bij de risicohouding en ambitie van het fonds. Daarom is deze strategische portefeuille herbevestigd. In de ALM studie zijn daarnaast diverse renteafdeckingsvarianten onderzocht waarbij gevarieerd is met de hoogte en vorm van de afdekking. Besloten is de renteafdekking op 50% UFR op basis van de dekkingsgraad te houden.

Evaluatie actief beheer

In lijn met de investment beliefs van het pensioenfonds is actief beheer het uitgangspunt voor de invulling van de beleggingscategorieën. Het pensioenfonds heeft in 2018 een uitgebreide evaluatie uitgevoerd naar de toegevoegde waarde van actief beheer in de portefeuille. Daarbij is geconcludeerd dat actief beheer voor de meeste categorieën de afgelopen jaren toegevoegde waarde heeft geleverd.

Evaluatie hedgefunds

In het kader van de investment beliefs en kosten heeft het pensioenfonds hedgefunds als categorie heroverwogen. Hoewel hedgefunds voor spreiding hebben gezorgd de laatste jaren en aan de lange termijn doelstelling hebben voldaan, wordt de categorie als minder passend gezien. Het bestuur heeft besloten hedgefunds geheel af te bouwen de komende tijd en te herbeleggen in overige categorieën. Dit wordt meegenomen in de reguliere portefeuilleconstructiestudie vanuit het totale risico/rendementsprofiel.

Verdere opbouw in Private Equity

In 2018 is de allocatie naar Private Equity (PE) verder vergroot richting het strategisch gewenste gewicht. Het pensioenfonds heeft naar aanleiding van een analyse besloten het portefeuilleplan bij te stellen:

- 1 Opbouw met circa 10 core beheerders, aangevuld met een co-investeringsprogramma (met jaarfondsen) en een secondaries programma (met een beheerder).
- 1 Inrichting op basis van de factoren waarde, groei en yield in plaats van de eerdere focus gericht op fondsomvang (core en niche) en de daarmee samenhangende stijl (small-mid-large buyout).

Transitie EMD HC

In december is de manager Pictet vervangen door PGIM. Het plotselinge vertrek van de lead portefeuillemanager van Pictet en flinke wijzigingen in de samenstelling en structuur van het team waren aanleiding tot vervanging. De valuta-overlay is gelijktijdig aangepast, omdat er is overgestapt op een discretionair mandaat. Eerder vond de afdekking door de manager van EMD HC plaats binnen een fonds.

Invulling aandelenportefeuille

Dit jaar is de manager Russell geëvalueerd. Daarnaast is gekeken naar de gewenste invulling van de wereldwijde aandelenportefeuille. Het pensioenfonds heeft besloten over te stappen op een invulling conform de MSCI World verdeling. Volgend jaar zal een definitieve keuze worden gemaakt ten aanzien van de manager, de invulling van de portefeuille en fasering ervan.

Hypotheken

Naar aanleiding van eerder onderzoek is de strategische allocatie naar Hypotheken vorig jaar verhoogd met 2,5% naar 7,5% ten koste van staatsobligaties. Dit jaar is een selectie uitgevoerd voor een tweede hypotheekmanager. Het pensioenfonds heeft Dynamic Credit geselecteerd als 2e manager en eind 2018 commitments afgegeven conform het hogere normgewicht. Dit wordt in 2019 ingevuld.

Inregelen Central Clearing (EMIR)

European Markets Infrastructure Regulation (EMIR) is Europese regelgeving die als doel heeft om de derivatenmarkt transparanter en veiliger te maken. Een belangrijk onderdeel hiervan is dat nieuwe renteswaps via een centrale tegenpartij (CCP) moeten worden verhandeld.

Het pensioenfonds heeft EMIR ingericht. Bij het afsluiten van nieuwe renteswaps maakt het pensioenfonds alleen nog gebruik van een centrale tegenpartij. Om het tegenpartijrisico te kunnen beheersen, heeft het pensioenfonds een aangepast tegenpartijbeleid ingevoerd wat rekening houdt met clearing. Dit nieuwe beleid is van kracht vanaf 1 januari 2018.

Brexit

Eind maart 2019 zou het Verenigd Koninkrijk(VK) de Europese Unie (EU) verlaten. Gezien de onzekerheden over de wijze waarop dit plaats gaat vinden, heeft het pensioenfonds in 2018 onderzocht wat de impact hiervan zou kunnen zijn in het ergste geval, namelijk in geval van een harde ("no deal") brexit. De verwachting is dat een harde brexit gepaard zal gaan met grote volatiliteit op de financiële markten en dat, met name, het Britse Pond en de Britse aandelenmarkt hierdoor geraakt zullen worden. Op basis van het valutabeleid van het fonds, wordt het risico op het Britse pond grotendeels afgedekt, daarnaast is de directe blootstelling aan Britse beleggingen in de beleggingsportefeuille beperkt. Ook is een start gemaakt om contracten met Britse vermogensbeheerders en tegenpartijen voor derivatentransacties aan te passen, zodat met deze partijen ook na een harde brexit transacties kunnen worden uitgevoerd.

De 27 blijvende EU-landen en de Britse regering hebben besloten de Brexit-datum uit te stellen tot uiterlijk 31 oktober 2019. Of zoveel eerder als het Britse parlement het Brexit akkoord heeft goedgekeurd. Dat betekent dat het VK mee zal moeten doen aan de Europese verkiezingen tussen 23 en 26 mei. Als het VK geen verkiezingen voor het Europees Parlement organiseert en het terugtrekkingsakkoord niet heeft geratificeerd, is de Brexit-datum 31 mei 2019.

Verantwoord Beleggingsbeleid 'next step'

Het pensioenfonds vindt verantwoord beleggen (MVB) belangrijk. In 2018 is onderzocht welke verdere stappen het pensioenfonds wil nemen op het gebied van MVB, zoals Global Compact engagement, uitsluitingen en green bonds. Eind 2018 heeft het pensioenfonds het IMVB convenant ondertekend. In 2019 wordt hier verder invulling aan gegeven. In de paragraaf "Verantwoord beleggen en corporate governance" wordt toegelicht hoe het huidige verantwoord beleggen beleid er uit ziet en hoe hier invulling aan wordt gegeven.

Evaluatie beleggingsbeleid en opstellen investment cases

Op jaarbasis worden diverse onderdelen van het beleggingsbeleid geëvalueerd. In 2018 heeft het pensioenfonds onder andere de renteafdekking, de vermogensbeheerders en de beleggingscategorieën geëvalueerd. Laatstgenoemde in het kader van het beleggingsplan 2019. Dit betreft een evaluatie van de geschiktheid van beleggingscategorieën en randvoorwaarden voor de beleggingsportefeuille.

In 2018 is invulling gegeven aan het opstellen van investment cases voor drie bestaande beleggingscategorieën. Volgend jaar zullen investment cases voor de overige categorieën worden opgesteld, gebaseerd op een asset class studie per categorie. Door middel van een investment case wordt door het pensioenfonds onderbouwd onder welke aannames, verwachtingen en voorwaarden een beleggingscategorie aan de beleggingsportefeuille is toegevoegd. Deze investment cases dienen als opdrachtformulering voor de fiduciair beheerder en als raamwerk voor de periodieke beoordeling. Bij deze beoordeling wordt nagegaan of de betreffende beleggingscategorie en het daarbij gevoerde beleid nog steeds in overeenstemming is met de vooraf geformuleerde doelstelling en verwachtingen.

Vooruitblik 2019

In 2019 werkt het pensioenfonds een aantal onderwerpen en thema's uit, zoals verwoord in het beleggingsplan 2019. De voornaamste punten die op de agenda staan zijn:

Het einde van Libor en Euribor

De ECB heeft aangekondigd dat per 2019 een nieuw tarief zal worden gepubliceerd, ESTER (Euro Short Term Rate) als alternatief voor EONIA. Pensioenfonds en verzekeraars lopen met name risico's vanuit de posities in renteswaps en vanuit de waardering van de verplichtingen. Het is waarschijnlijk dat het pensioenfonds al in 2019 maatregelen neemt om de bestaande mandaten aan te passen, bijvoorbeeld door nieuwe typen derivaten toe te voegen aan het instrumentarium van de rente-overlay, die niet aan Euribor refereren maar aan één van de nieuwe benchmarks. Ook is het mogelijk dat bepaalde benchmarks van mandaten zelf, die refereren aan Libor of Euribor, moeten worden aangepast.

Impact van een harde Brexit

Zodra de Brexit plaatsvindt, komt de vestigingsplaats van Britse financiële instellingen buiten de EU te liggen. Eén van de mogelijke gevolgen is dat deze Britse partijen hierdoor hun MiFID of hun AIFMD vergunning verliezen, waardoor ze beleggingsdiensten gerelateerd aan vermogensbeheer en de executie van orders niet meer in de EU mogen uitvoeren. Dit kan gevolgen hebben voor de beleggingen van het pensioenfonds.

De uitkomsten van de politieke onderhandelingen over Brexit zijn nog erg onzeker. Om continuïteit te waarborgen, bereiden financiële markten zich daarom voor op het meest ongunstige "no-deal" scenario. De risico's zijn in 2018 door het pensioenfonds in kaart gebracht en veelvuldig besproken. In overleg met de fiduciair beheerder zijn de risico's zoveel mogelijk gemitigeerd.

Uitwerking MVB plan van aanpak en green bonds

Komend jaar zal het pensioenfonds onderzoeken of het toevoegen van green bonds aan de portefeuille toegevoegde waarde heeft en in hoeverre dit past binnen het MVB beleid en de investment beliefs van het fonds. Ook zal het bestuur, in lijn met de ondertekening van het IMVB-convenant, overige punten uit het MVB plan van aanpak verder oppakken.

Evaluatie securities lending

Komende jaar zal het pensioenfonds zich laten informeren over de ontwikkelingen bij securities lending en of het huidige beleid om geen gebruik te maken van lending bijstelling behoeft. In de BAC wordt dit voorbereid. Waarbij ook wordt gekeken hoe securities lending kan worden ingezet bij margin management.

Invulling aandelenportefeuille

In 2019 zal een definitieve keuze worden gemaakt ten aanzien van de manager, de invulling van de wereldwijde aandelenportefeuille en de fasering ervan.

Portefeuillewaarde

De waarde van de portefeuille en de verdeling van het vermogen over de verschillende beleggingscategorieën eind 2018 en 2017 wordt weergegeven in onderstaande tabel:

Bedragen x € 1.000.000	2018			2017	
	Bedrag	Percentage	Normportefeuille*	Bedrag	Percentage
Aandelen	1.004,8	27,8%	24,9%	1.024,9	28,4%
Vastrentende waarden	1.630,5	45,1%	45,8%	1.707,7	47,2%
Alternatieve beleggingen	183,0	5,1%	7,9%	162,3	4,5%
Vastgoed	672,6	18,6%	18,4%	586,2	16,2%
Liquide middelen	124,6	3,4%	3,0%	133,5	3,7%
Totaal	3.615,5	100,0%	100,0%	3.614,6	100,0%
Waarde hedgeportefeuilles	15,3			8,4	
Totaal inclusief hedgeportefeuilles	3.630,8			3.623,0	

* Floating normgewichten per 31/12/2018.

Rendementen

Wereldwijde aandelenmarkten hadden een slecht jaar. De afbouw van het ruime monetaire beleid en het afnemende economische momentum drukten op het sentiment. Ondanks de sterk opgelopen bedrijfswinsten werden de winstvooruitzichten juist neerwaarts bijgesteld. Alle regio's eindigden in de min.

De totaalrendementen op de meeste euro-staatsobligaties waren positief, maar wel laag. Uitzondering waren de Italiaanse staatsobligaties. Ondanks de lage rente bedroeg het totaalrendement op Duitse staatsobligaties meer dan 2%. Euro Investment grade bedrijfsobligaties noteerden een min. De risico-opslagen stegen gedurende het jaar. Onder andere de onrust in Italië en de afzwakkende economische groei(verwachtingen) in het vierde kwartaal zorgden voor een stijgende risico-opslag. Daarnaast stopt de ECB met ingang van 2019 met het opkoopprogramma. Bedrijfsobligaties met een lage kredietwaardigheid (High Yield) hadden voor het eerste sinds 2015 een negatief rendement. Het totaalrendement van de wereldwijde index bedroeg -4,7%.

Schuld papier uit opkomende landen in harde valuta (EMD HC) had een slecht jaar. Het totaalrendement van deze categorie was -7% (hedged naar euro). De stijgende Amerikaanse rente had een belangrijke negatieve bijdrage aan het rendement. EMD LC stond halverwege het jaar sterk onder druk door de economische en financiële problemen in Turkije en Argentinië. Later in het jaar volgde herstel.

2018 was een goed jaar voor vastgoed, infrastructuur en private equity. De vastgoedmarkt presteerde dit jaar opnieuw sterk door vooral waarde stijgingen van woningen en bedrijfsruimten. De belangstelling van buitenlandse beleggers voor Nederlands vastgoed bleef onverminderd hoog.

De euro verzwakte ten opzichte van de dollar, wat terug te zien is in het resultaat van de valuta afdekking (0,9% negatief). De daling van de (swap)rente leidde tot een positief resultaat voor de integrale portefeuille van 4,9%.

Onderstaande tabel geeft de performance weer uitgesplitst naar de verschillende categorieën waarin door het pensioenfonds wordt belegd.

	2018	2018
	Portefeuille	Benchmark
Aandelen	-9,60%	-7,86%
Vastrentende waarden	-5,45%	-4,69%
Alternatieve beleggingen	8,84%	4,54%
Vastgoed	15,14%	13,91%
Liquide middelen	-0,34%	-0,36%
Totaal (exclusief Integrale portefeuille, DAA en valuta overlay)	-0,25%	-0,09%
Integrale portefeuille	4,91%	5,07%
Valuta afdekking	-0,93%	
Totaal inclusief overlays	0,51%	

Integrale portefeuille

Het renterisico van het pensioenfonds wordt afgedekt middels de integrale portefeuille (staatsobligaties euro, niet-staatsobligaties euro, hypotheke en renteswaps). Binnen de mandaatrichtlijnen kan worden ingespeeld op marktontwikkelingen. De performance was met 4,9% lager dan de benchmark met 5,1%. Staatsobligaties presteerden 3 basispunten hoger dan de benchmark, niet-staatsobligaties lieten een outperformance zien van 0,4%. Hypotheken bleven achter bij de swapbenchmark met 0,4%.

Overige obligaties

Global High Yield

Bedrijfsobligaties met een lage kredietwaardigheid (High Yield) hadden voor het eerste sinds 2015 een negatief rendement. De eerste drie kwartalen was de markt vrij vlak, maar in het vierde kwartaal veranderde dit door eerder genoemde marktontwikkelingen. De rentevergoeding (spread) is in het vierde kwartaal sterk gestegen, maar ligt nog steeds onder het langjarig-gemiddelde. Vooral in het vierde kwartaal pakte de defensieve aanpak van het Wereldwijde High Yield Fonds en de onderliggende managers goed uit. Over het jaar gemeten was het rendement -4,0%, na aftrek van alle kosten, de benchmark werd met 0,7% verslagen.

Emerging Markets Debt

De stijgende Amerikaanse rente had een belangrijke negatieve bijdrage aan het rendement voor EMD HC. Daarnaast zagen opkomende landen door de hogere Amerikaanse rente hun financieringslasten in dollars toenemen. De risico-opslag steeg hierdoor met ruim 100 basispunten. Obligaties van opkomende landen in lokale valuta (EMD LC) stonden halverwege het jaar sterk onder druk door de economische en financiële problemen in Turkije en Argentinië. Later in het jaar volgde herstel. EMD LC liet in euro's een daling van 1,5% zien. Dit beperkte verlies werd veroorzaakt door de waardedaling van de valuta's van opkomende markten ten opzichte van de euro. Vooral de Turkse lira stond onder druk. Uiteindelijk verloren de valuta's circa 5% van hun waarde ten opzichte van de euro.

Het totale rendement voor de EMD (HC en LC) benchmark kwam uit op -4,7% versus -6,5% voor de portefeuille. De EMD managers bleven allen achter bij de benchmark. De EMD HC manager Pictet is eind november vervangen door PGIM.

Aandelen

Aandelen opkomende markten kenden een moeilijk jaar, vooral door het fors negatieve rendement op Chinese aandelen. Wereldwijde aandelen (ontwikkelde markten) gingen in het vierde kwartaal onderuit, waardoor de opgebouwde jaarwinst ruimschoots werd ingeleverd.

De aandelenbeleggingen zijn voor het overgrote deel ondergebracht in (multi-manager) beleggingsfondsen bij Russell Investments. Alle fondsen van deze manager beleven dit jaar achter bij de benchmark. Vooral het wereldwijde fonds en het opkomende landen fonds bleven achter met een absoluut rendement van respectievelijk -6,1% en -13,3% versus een benchmark rendement van -4,1% en -10,3%. Daarnaast wordt deelgenomen in een tweetal indexfondsen van BlackRock (Europa en VS) en in een fonds van Numeric voor Aandelen Japan. Dit laatste fonds noteerde een underperformance van 1,4%. Het totale rendement voor de aandelenportefeuille kwam uit op -9,6% versus -7,9% voor de benchmark.

Alternatieve beleggingen

Infrastructuur

Het pensioenfonds belegt inmiddels 12 jaar in de beleggingscategorie infrastructuur. Onder leiding van professionele managers wordt er via niet-beursgenoteerde fondsen belegd in projecten die de basis vormen van een samenleving zoals transport-, energie- en nutsvoorzieningen, telecommunicatie en sociale infrastructuur. De voornaamste redenen om te beleggen in infrastructuur zijn portefeuille-diversificatie, duurzaamheid, correlatie met inflatie of economische groei, stabiele en voorspelbare cashflows, goede risico-rendementsverhouding en het lange termijn karakter. De meest aantrekkelijke markten voor infrastructuurbeleggingen zijn markten met een stabiel politiek klimaat in combinatie met consistente wet- en regelgeving.

Op basis van het strategisch plan infrastructuur 2017-2019 heeft het pensioenfonds in 2018 haar infrastructuurportefeuille verder geoptimaliseerd en gespreid. De diverse niet-beursgenoteerde infrastructuurfondsen in portefeuille investeren in honderden onderliggende infrastructuurassets, waardoor de portefeuille conform Strategisch Plan gediversifieerd is belegd over de strategische bepaalde regio's, sectoren en risicoprofielen. De nieuwe fondsen InfraVia EF IV en Ancala IF II die in 2018 geselecteerd zijn, passen bij de langetermijnstrategie van het pensioenfonds en de beleggingsrichtlijnen. Assets zijn door beleggingsfondsen in 2018 voornamelijk met een hoge premie verkocht vanwege de gunstige marktomstandigheden, in bijzonder bij de fondsen MEIF II en AXA III. Door deze verkopen is de infrastructuurportefeuille tijdelijk onderwogen naar het VK en naar het risicoprofiel value add. Tevens is de portefeuille net als voorgaande jaren onderwogen naar Sociale Infrastructuur. In de nabije toekomst zijn en zullen wel een aantal sociale infrastructuur-investeringen en value add investeringen worden gedaan (DIF V, InfraVia EF IV, Ancala IF II). De allocatie naar VK komt naar verwachting binnen strategische bandbreedte door kapitaaltrekking voor Britse assets van MSCIF en IFM.

De doelomvang van de infrastructuurportefeuille van het pensioenfonds in 2018 is 4% van de totale beleggingsportefeuille, wat in 2018 neerkomt op € 140 miljoen. De omvang van de infrastructuurportefeuille is in 2018 eerst enigszins afgenomen door verkopen van assets om vervolgens sterk toe te nemen van 2,6% naar 3,1% van de totale beleggingsportefeuille door nieuwe beleggingen of uitbreiding van bestaande investeringen. Ultimo 2018 was er bijna € 110 miljoen belegd in infrastructuur verspreid over 9 fondsen. De beleggingen bestaan uitsluitend uit indirecte, niet-beursgenoteerde infrastructuurbeleggingen in Europa, Verenigde Staten en Australië. De infrastructuurportefeuille is ultimo 2018 gespreid naar de sectoren energie (25%), transport (39%), nutsvoorzieningen (28%), communicatie (4%) en sociale infrastructuur (4%).

Duurzaamheid is een belangrijk onderdeel voor de keuze van de beleggingen in infrastructuur. Sinds 2016 verzoekt het pensioenfonds alle infrastructuurfondsen om deel te nemen aan het GRESB-infrastructuur assessments om zo de ESG-prestaties van de portefeuille te verbeteren. Voor nieuwe investeringen wordt duurzaamheid meegenomen als belangrijk criterium voor de selectie. Inmiddels leveren 4 van de 9 fondsen een bijdrage aan deze GRESB assesment. Acht van de negen fondsen publiceren inmiddels ook een jaarlijks rapport duurzaamheid.

Het aandeel duurzame energie assets in portefeuille is in 2018 redelijk stabiel gebleven rond 24% en is aan het einde licht gedaald naar 21% van de totale infrastructuurportefeuille door verkoop van een aantal assets. Dit aandeel van 21% betreft investeringen in zonne-energie, windenergie, waterkracht en andere vormen van duurzame energieopwekking en energieopslag. Vier van de negen fondsen investeren in duurzame energie assets waarbij het fonds Aquila 100% in waterkrachtcentrales investeert via het Noorse Smakraft. Dit bedrijf gaat de komende jaren de hernieuwbare energiec capaciteit verdubbelen naar 2Twh in 2022. Dat is genoeg energie om zo'n 570.000 huishoudens van duurzame energie te voorzien.

De gehanteerde benchmark voor infrastructuurbeleggingen is een absoluut rendement van 6,5% over een 3-jaars gemiddelde. De infrastructuurportefeuille van het pensioenfonds heeft over 2018 een totaalrendement behaald net iets boven 14% . Dit is het resultaat van dividenduitkeringen, de verkoopwinst van assets als volg van het gunstige verkoopmoment en opwaardering van assets in portefeuille.

Omdat er wereldwijd nog steeds sprake is van een groeiende belangstelling voor het investeren in infrastructuur zijn de verwachtingen voor 2019 positief.

Private equity

De private equity markt wist zich afgelopen jaar goed staande te houden, ondanks de vertraging van de economische groei, hoge waarderingen en lopende macro-economische en geopolitieke zorgen. In 2018 was er net als vorig jaar sprake van een sterke fusie- en overnamemarkt wat terug te zien was in het hoge percentage verkopen door private equity fondsen. Het pensioenfonds heeft een relatief kleine positie (ruim €50 miljoen) in private equity. Dit wordt de komende jaren verder opgebouwd conform het strategische gewicht.

Hedge Fondsen

De hedge fund allocatie bestaat uit twee strategieën - CTA en Global Macro - die beiden inspelen op ontwikkelingen in globale markten. Het laatste kwartaal van 2018 werd sterk bepaald door de gestegen marktvolatiliteit en de daling in aandelenmarkten. De abrupte omslag in sentiment en aandelen in oktober pakte slecht uit voor trendvolgende CTA managers. De marktbewegingen in november en december vertoonden weinig trends en kansen voor herstel voor CTA managers. De totale hedge funds portefeuille behaalde in 2018 een rendement van 0,0% (benchmark 2,0%).

Vastgoed

Eind 2018 bestaat de portefeuille uit 26 vastgoedbeleggingen met een totale omvang van circa € 669 miljoen. Het overallbeeld van de vastgoedperformance is positief. De beleggingen in Nederlands vastgoed (ca 75% van de totale vastgoedportefeuille) hebben ten opzichte van de Europese en Amerikaanse vastgoed beleggingen het beste gerendeerd in 2018. Nederlands vastgoed heeft geprofiteerd van een zeer sterke waardegroei, waarbij de verwachting is dat de sterke waarde ontwikkeling de komende periode zal afvlakken. Woningen en logistiek vastgoed blijven de meest preferente beleggingssegmenten onder vastgoedbeleggers. Daarnaast is er een toenemende vraag naar hightech kantoren.

De groei van de wereldeconomie vertraagt. De bbp-groeiverwachtingen van de kernlanden in de eurozone, het VK, de VS en China zijn aan het afnemen. Het bruto binnenlands product, gemeten per hoofd van de bevolking, is in de VS en Europa nog altijd fors hoger dan in China.

Geopolitieke risico's, waaronder politieke instabiliteit (o.a. Brexit, Italië) en wereldwijde handelsconflicten (o.a. VS/China), en economische risico's, zoals de omvangrijke schuldenlast in onder meer de VS, versterken de kans op een economische achteruitgang en kunnen daarmee uiteindelijk in meerdere of mindere mate gevolgen hebben voor de waarde/ontwikkeling van de vastgoedmarkten.

De doelomvang van de vastgoedportefeuille is in 2018 17% van het totale vermogen van het pensioenfonds. Ultimo 2018 bedroeg de omvang van de vastgoedportefeuille circa 18,5% (18,7% inclusief de afgegeven commitments). De beleggingen bestaan uitsluitend uit direct en indirect, niet-beursgenoteerd, vastgoed. Ultimo 2018 omvat de portefeuille 1 direct vastgoedobject en 25 vastgoedfondsen in Nederland, West-Europa en de Verenigde Staten. De vastgoedportefeuille is gespreid naar sectoren, landen, risico en managers.

Het jaar 2018 stond in het teken van verdere optimalisatie van de portefeuille als onderdeel van het strategisch plan 2017-2019. In totaal is in 2018 voor circa € 35 miljoen geïnvesteerd in Europees en Amerikaans niet-beursgenoteerd vastgoed, daarnaast is in totaal voor circa € 15 miljoen aan niet-beursgenoteerd vastgoed verkocht.

Maatschappelijk verantwoord beleggen maakt integraal onderdeel uit van het beheer van de vastgoedbeleggingen. In 2018 is hieraan uitvoering gegeven door actief aandeelhouderschap, het periodiek toetsen van de uitsluitingslijst en het tonen van betrokkenheid bij duurzaamheid en governance. Zo wordt van de vastgoedbeleggingen verwacht dat zij participeren in een duurzaamheidsbenchmark voor de vastgoed (GRESB, Global Real Estate Sustainability Benchmark). De vastgoedportefeuille scoort op basis van deze benchmark bovengemiddeld op duurzaamheid.

Het positieve resultaat van 15,14% is met name het gevolg van de Nederlandse woningmarkt met een rendement van 14,7% gevolgd door de Amerikaanse vastgoedmarkt met bijna 8%. In vergelijking met de benchmark is er sprake van een outperformance in 2018.

Vooruitblik markten 2019

Monetair beleid: onzekerheid over richting

Door de financiële crisis zijn de centrale banken van de grootste economieën op grote schaal begonnen met onconventioneel beleid om de economie te ondersteunen. Aan het begin van 2018 leek de economie er klaar voor om het beleid langzaam te normaliseren door centrale banken. De economische groei en de vertrouwenscijfers waren hoog. In de loop van 2018 is dit beeld echter anders. De economische groei lijkt nu vrijwel overal over zijn top heen. Daarnaast zijn de vertrouwenscijfers vooral in Europa en China gedaald. Hierdoor is het onzeker in hoeverre de Fed en de ECB verder kunnen gaan met normalisatie van het beleid zonder de economie te schaden. Fed-voorzitter Powell heeft eind december al gezegd scherp naar economische data te kijken bij een eventuele beslissing om de rente verder te verhogen. In Europa heeft Draghi aangekondigd dat de rente in ieder geval niet voor de zomer van 2019 zal worden verhoogd. De afzwakkende vertrouwenscijfers, voor zowel consumenten als producenten, in Europa en China duiden op een lagere groei van de economie. Dit maakt deze economieën extra kwetsbaar voor verdere escalatie van het handelsconflict tussen Amerika en China. In Europa hangen daarnaast de Italiaanse en Franse begrotingsperikelen en de Brexit als risico's boven de markt.

Financiële markten en risico's

De verwachte middellange termijn-rendementen voor de meeste beleggingscategorieën zijn laag. De laag-risicobeleggingen leveren naar verwachting een zeer laag of zelfs negatief rendement op. Door de daling van de meeste risicovolle categorieën in 2018 zijn deze nu aantrekkelijker gewaardeerd, waardoor het verwachte rendement iets is toegenomen. Bij Global High Yield zijn de risico-opslagen in het afgelopen jaar gestegen en liggen deze nu meer in lijn met het lange termijn-gemiddelde. Beleggingen uit de opkomende landen in lokale valuta hebben nog steeds de voorkeur, zowel bij aandelen als bij obligaties (EMD LC). Tegenvallende macro-ontwikkelingen, een escalatie van het handelsconflict of een sneller dan verwachte normalisatie van het monetaire beleid vormen echter belangrijke risico's. De afwikkeling van de Brexit zal in Europa een eerste test zijn.

Verantwoord beleggen en corporate governance

Het pensioenfonds vindt het belangrijk invulling te geven aan maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB). In 2018 heeft het bestuur uitvoerig stil gestaan bij het MVB beleid. Daarbij zijn de MVB investment beliefs herijkt en manieren om over een groter gedeelte van de portefeuille MVB toe te passen besproken. In december 2018 heeft het pensioenfonds het IMVB-convenant ondertekend. De vervolgstappen worden in 2019 verder opgepakt.

Uitgangspunten

Bij het in praktijk brengen van ons MVB beleid hanteert het pensioenfonds het Global Compact van de Verenigde Naties als leidraad. Dit VN-initiatief op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen bestaat uit tien basisprincipes. Die hebben weer betrekking op vier hoofdthema's:

- | Mensenrechten
- | Arbeidsnormen
- | Milieu
- | Anticorruptie

Het VN Global Compact verlangt van bedrijven dat zij binnen hun eigen invloedssfeer kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie respecteren, ondersteunen en uitoefenen. De principes van het Global Compact zijn afgeleid van internationale conventies en verdragen, zoals de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en de principes van de International Labour Organisation (ILO).

Hoe brengt het pensioenfonds het beleid in praktijk?

Het pensioenfonds maakt gebruik van onderstaande instrumenten bij het in praktijk brengen van het verantwoord beleggen beleid:

1. Uitsluitingsbeleid;
2. Engagement, het aangaan van de dialoog met ondernemingen;
3. Corporate governance en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen.

1. Uitsluitingsbeleid

Voldoen bedrijven en landen niet aan onze maatschappelijke normen, dan beleggen we niet in deze ondernemingen of landen. De volgende soorten bedrijven en landen sluiten wij uit van onze beleggingen:

- 1 Fabrikanten van controversiële wapens: controversiële wapens zijn voor ons wapens die onevenredig veel leed en slachtoffers veroorzaken en die geen onderscheid maken tussen burgerdoelen en militaire doelen.
- 1 Landen waartegen sancties van kracht zijn: tegen sommige landen zijn sancties ingesteld. Bijvoorbeeld omdat machthebbers op systematische wijze de fundamentele mensenrechten van hun burgers schenden. Of wanneer er sprake is van een hoge mate van corruptie.

Bij het bepalen wat controversiële wapens zijn zoekt het pensioenfonds aansluiting bij internationale verdragen die door Nederland ondertekend zijn zoals het verdrag van Ottawa, (verbod op antipersoonsmijnen) en verdrag van Oslo (verbod op clusterbommen). De samenstelling van de lijst van ondernemingen die controversiële wapens produceren wordt gemaakt aan de hand van de onderzoeksresultaten van een extern onderzoeksbureau.

2. Engagement, het aangaan van de dialoog met ondernemingen

Doel van engagement, het aangaan van dialoog met een onderneming, is om een beter en duurzaam gedrag van de onderneming te bewerkstelligen en daarnaast om aandeelhouderswaarde te creëren. Engagement wordt met name toegepast op aandelenbeleggingen. Echter, het pensioenfonds is aan het onderzoeken of engagement ook toegepast kan worden op de ondernemingen in de vastrentende waarden portefeuille.

3. Corporate governance en stemmen op aandeelhouders vergaderingen

Corporate governance wordt vaak vertaald met goed ondernemingsbestuur. Het heeft betrekking op de verhoudingen tussen de verschillende organen van een onderneming zoals de raad van bestuur, raad van commissarissen, aandeelhouders en andere belanghebbenden, waarbij rekenschap, transparantie en toezicht een centrale rol spelen. Het uitoefenen van stemrechten op aandeelhoudersvergaderingen is een van de belangrijkste aandeelhoudersrechten. Het pensioenfonds onderschrijft de uitgangspunten voor goed ondernemingsbestuur van het International Corporate Governance Network en de Nederlandse Corporate Governance Code.

Toepasbaarheid beleid

Het MVB beleid kan direct worden toegepast op beleggingen die zijn vormgegeven in eigen beleggingsmandaten van het pensioenfonds. Wanneer het pensioenfonds echter gebruik maakt van beleggingsfondsen is het niet mogelijk een eigen verantwoord beleggen beleid toe te passen. Dan is het beleid van de aangestelde fondsbeheerder leidend voor de invulling en uitvoeringen van een eventueel verantwoord beleggen beleid. Gezien de samenstelling van de huidige portefeuille is het niet mogelijk om het MVB beleid op alle beleggingen toe te passen. Bij toekomstige wijzigingen van de samenstelling en invulling van de beleggingsportefeuille en managersselectie zullen MVB-overwegingen worden meegenomen in het proces.

Aandelen

De aandelenbeleggingen zijn momenteel voor het overgrote deel ondergebracht in (multi-manager) beleggingsfondsen bij Russell Investments waarin meerdere institutionele beleggers participeren. Dit betekent dat het niet mogelijk is om de eigen uitgangspunten van het maatschappelijke verantwoord beleggen beleid toe te passen. Russell Investments voert een eigen MVB-beleid, waarbij ze op aandeelhoudersvergaderingen stemt, engagement toepast en een uitsluitingsbeleid ten aanzien van controversiële wapens (clustermunitie) voert. Russell heeft eind 2018 aangekondigd tabaksfabrikanten uit te gaan sluiten voor een groot aantal van haar fondsen. Russell Investments rapporteert jaarlijks op hoofdlijnen over het gevoerde ESG-beleid. Het pensioenfonds publiceert deze rapporten op haar website. Daarnaast is ook blootstelling naar Europese en Amerikaanse aandelenbeleggingen opgebouwd bij BlackRock. Op deze indexbeleggingsfondsen is het eigen uitsluitingsbeleid niet toepasbaar. Het pensioenfonds heeft bewust gekozen voor een ESG-variant van deze indexfondsen inclusief uitsluiting van controversiële wapen en uitsluiting van Global Compact schenders.

Vastrentende waarden

Voor staatsobligaties geldt dat niet belegd kan worden in obligaties van landen waartegen de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties een sanctie heeft uitgeroepen. Het pensioenfonds heeft voor de bedrijfsleningenportefeuille een eigen discretionair mandaat. Hierop is het uitsluitingsbeleid toegepast. Als gevolg daarvan wordt er niet belegd in leningen van ondernemingen die controversiële wapens produceren. Eind 2018 hebben wij 50 ondernemingen uitgesloten van het beleggingsuniversum als gevolg van dit gevoerde beleid.

Voor het Wereldwijde High Yield beleggingsfonds is een uitgebreid MVB-beleid van toepassing. Zo worden producenten van controversiële wapens en schenders van het Global Compact uitgesloten.

Vastgoed

Maatschappelijk verantwoord beleggen maakt integraal onderdeel uit van het beheer van de vastgoedbeleggingen. Zo wordt van de vastgoedbeleggingen verwacht dat zij participeren in een duurzaamheidsbenchmark voor de vastgoedsector (GRESB, Global Real Estate Sustainability Benchmark).

De GRESB-score 2018 (over het jaar 2017) heeft betrekking op 15 deelnemende vastgoedfondsen van het pensioenfonds. De doorsnede toont dat de portefeuille 8,8% hoger scoort dan de GRESB-benchmark van het vorige jaar. Elf van deze vijftien fondsen in de vastgoedportefeuille zijn een GRESB-outperformer ten opzichte van de peer group, waarbij vijf fondsen de hoogste GRESB-rating van 5 sterren hebben behaald, vijf fondsen 4 sterren, vier fondsen 3 sterren, één fonds 2 sterren en één fonds 1 ster. Op de meeste onderdelen scoort de vastgoedportefeuille beter dan de benchmark. Alleen op de onderdelen 'monitoring/energiemanagementsystemen' en 'gebouwcertificaten' scoort de vastgoedportefeuille net onder de benchmark. Eind 2018 heeft Sweco CC van alle Nederlandse woningen, waarin het pensioenfonds indirect belegt de energielabels in kaart gebracht om hierop concreter MVB beleid te gaan voeren de komende jaren. Focus voor 2019 ligt op (laten) formuleren van concrete duurzaamheidsmaatregelen op fondsniveau, alsmede het beter meten van CO₂-uitstoot en energiegebruik op fondsniveau.

Alternatieve beleggingen

Duurzaamheid is een belangrijk onderdeel voor de keuze van de beleggingen in infrastructuur. Sinds 2016 is het beleid van het pensioenfonds dat alle infrastructuurbeleggingen tegen de meetlat van GRESB-infrastructuur assessments worden gehouden om zo de ESG-prestaties van de portefeuille te verbeteren.

Voor nieuwe investeringen wordt duurzaamheid meegenomen als belangrijk criterium voor de selectie. Het aandeel duurzame energie assets in 2018 is aan het eind van het jaar iets afgenomen door de verkoop van een aantal beleggingen door fondsmanagers. Inmiddels publiceren 8 van de 9 fondsen in portefeuille een jaarlijks rapport duurzaamheid en leveren vier van de negen fondsen een bijdrage aan GRESB-Infra. Dit zijn investeringen in zonne-energie, windenergie, waterkracht en andere vormen van duurzame energieopwekking en -opslag.

FINANCIËLE POSITIE

Bij de beoordeling van de financiële positie door de certificerend actuaire is bepalend de mate van waarschijnlijkheid dat het pensioenfonds kan voldoen aan de verplichtingen aangegaan tot balansdatum.

De actuaire heeft verklaard dat de vermogenspositie van het pensioenfonds naar zijn mening slecht is, vanwege een dekkingstekort.

Dekkingsgraad

	31-12-2018	31-12-2017	31-12 2016	31-12 2015	31-12 2014
	%	%	%	%	%
Aanwezige dekking	97,5	100,8	94,4	95,6	101,4
Beleidsdekking	100,7	99,0	90,4	97,1	105,2
Reële dekking	124,1	121,4	110,6	117,0	-
Vereiste dekking	121,2	122,0	121,8	122,4	118,0
Minimaal vereiste dekking	104,3	104,3	104,2	104,3	104,2

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur.

Ter illustratie wordt in de onderstaande tabel de dekkingssgraad getoond, indien de onvoorwaardelijke toeslag op de pensioenaanspraken en -rechten geen 2% per jaar, maar 0,0% of 3,0% per jaar zou bedragen.

Dekkingsgraad alternatieve onvoorwaardelijke toeslag

	technische voorziening	dekkingssgraad
Geen toeslag	2.477.315	146,7%
Onvoorwaardelijke toeslag 2,0% (aanwezige dekkingssgraad)	3.725.332	97,5%
Onvoorwaardelijke toeslag 3,0%	4.685.143	77,6%

De onvoorwaardelijke toeslag van 2%, oftewel de toezegging van het pensioenfonds aan de deelnemers om de opgebouwde pensioenen in alle toekomstige jaren met minimaal 2% te verhogen, betreft een recht van de deelnemer en kan door het pensioenfonds niet worden verlaagd. De onvoorwaardelijke toeslag op de opgebouwde en bereikte pensioenen van 2% per jaar vertegenwoordigt per 31 december 2018 een waarde van 1.248.017. Dit betekent dat de dekkingssgraad van het pensioenfonds per 31 december 2018 146,7% zou bedragen, indien de toezegging om de pensioenen in de toekomst jaarlijks met 2% te verhogen niet van toepassing zou zijn. Bij het vergelijken van de dekkingssgraad van het pensioenfonds met andere pensioenfonds die geen onvoorwaardelijke toeslag kennen, is het relevant om hiermee rekening te houden.

Actuariële analyse van het resultaat

De samenstelling van het resultaat over 2018 en 2017 en de wijzigingen daarin blijken uit het volgende overzicht (x €1.000):

	2018	2017
Resultaat op beleggingen/marktrente	-166.747	247.593
Resultaat op premies	-19.596	-20.267
Resultaat op waardeoverdrachten	424	-
Resultaat op kosten	1.041	1.202
Resultaat op uitkeringen/afkopen	196	-188
Resultaat op beroepsarbeidsongeschiktheid	341	-300
Resultaat op overlevingskansen	-2.421	3.823
Resultaat op wijziging grondslagen	65.230	-
Resultaat op incidentele mutaties	-	-246
Resultaat	<u>-121.532</u>	<u>231.617</u>

Toelichting resultaat

Resultaat op beleggingen/marktrente

Het resultaat op rendement en wijziging rentetermijnstructuur is gelijk aan de behaalde beleggingsopbrengsten, vermeerderd met de mutatie van de technische voorzieningen vanwege de wijziging van de marktrente gedurende het verslagjaar en verminderd met de technisch benodigde interest. De beleggingsopbrengsten zijn verminderd met de kosten voor vermogensbeheer.

Resultaat op waardeoverdrachten

Het resultaat op waardeoverdrachten is ontstaan door het verschil tussen het saldo van de overgedragen en overgenomen waardeoverdrachtskapitalen enerzijds en de mutatie in de TV door het saldo van de overgedragen en overgenomen pensioenverplichtingen anderzijds. Het resultaat wordt voornamelijk veroorzaakt doordat de werkelijk ontvangen en betaalde overdrachtsommen berekend worden volgens de wettelijke rekenregels, terwijl de mutatie in de TV wordt bepaald op basis van de fondsgrondslagen.

Resultaat op premies

Het resultaat op premies is het verschil tussen enerzijds de ontvangen premies verminderd met de kostenopslag van 12% en anderzijds het bedrag dat actuarieel benodigd is voor de jaarlijkse opbouw van de pensioenaanspraken en de jaarlijkse risicodekking.

Resultaat op kosten

Het resultaat op kosten bestaat enerzijds uit de toevoeging aan en vrijval uit de kostenvoorziening en de opslag voor kosten in de premies en anderzijds uit de werkelijke kosten volgens de rekening van baten en lasten.

Resultaat op uitkeringen/afkopen

Het resultaat op uitkeringen bestaat uit het verschil tussen de daadwerkelijk gedane pensioenuitkeringen en afkopen en de vrijval uit de technische voorziening (TV) ten behoeve van deze uitkeringen en afkopen.

Resultaat op beroepsarbeidsongeschiktheid

De opslag in de premies van de actieve deelnemers die dient ter dekking voor de voortzetting van de pensioenopbouw in geval van blijvende en volledige beroepsarbeidsongeschiktheid, bedraagt 3,75%. Sinds 1 januari 2015 is de dekking voor premievrijstelling bij beroepsarbeidsongeschiktheid vrijwillig geworden.

Dit bedrag verminderd met de kosten door toekenning premievrijstelling gedurende het jaar geeft het resultaat op beroepsarbeidsongeschiktheid weer.

Resultaat op overlevingskansen

Aan de berekening van de TV liggen overlevingstafels ten grondslag. Op basis van die overlevingstafels wordt door overlijden bij verzekeringen met een risico van langlevens (ouderdomspensioen, ingegaan invaliditeitspensioen en ingegaan partnerpensioen) een zekere vrijval uit de TV verwacht. Deze vrijval vanuit de TV wordt de risicopremie bij verzekeringen met risico van langlevens genoemd. Als in werkelijkheid niemand overlijdt, treedt deze risicopremie als verlies op. Bij deze verzekeringen (langlevens) is dus de risicopremie het maximale verlies.

Bij verzekeringen met risico van kortlevens (latent partnerpensioen) wordt juist verwacht dat door overlijden de TV moeten worden verhoogd. Dit wordt de risicopremie bij verzekeringen met risico van kortlevens genoemd. De risicopremie geeft dus de gemiddelde verwachte stijging van de huidige TV door overlijden aan. Daarnaast bevat de kostendeekkende premie een component voor dekking van het nabestaandenpensioen bij overlijden waarvoor nog geen TV zijn opgebouwd. Deze is beschikbaar voor financiering van het ingaande nabestaandenpensioen.

Resultaat op wijziging grondslagen

Het resultaat op wijziging grondslagen in 2018 betreft de overgang op de prognosetafel AG2018 en een nieuwe ervaringssterfte.

De kostendeekkende, gedempte kostendeekkende en feitelijke premie volgens artikel 125 van de Wvb zijn als volgt:

	2018	2017
Kostendeekkende premie	108.567	104.360
Gedempte kostendeekkende premie	41.029	37.680
Feitelijke premie	71.228	67.414

De samenstelling van de kostendeekkende premie is als volgt:

	2018	2017
Inkoop onvoorwaardelijke aanspraken	83.207	79.796
Risicopremie	2.173	2.227
Solvabiliteitsopslag	18.784	17.881
Uitvoeringskosten -/- vrijval uitbetalingskosten	4.403	4.456
	<u>108.567</u>	<u>104.360</u>

De samenstelling van de gedempte kostendeekkende premie is als volgt:

	2018	2017
Inkoop onvoorwaardelijke aanspraken	25.773	23.380
Risicopremie	922	904
Uitvoeringskosten -/- vrijval uitbetalingskosten	4.403	4.456
Voorwaardelijke onderdelen	9.931	8.940
	<u>41.029</u>	<u>37.680</u>

De samenstelling van de feitelijke premie is als volgt:

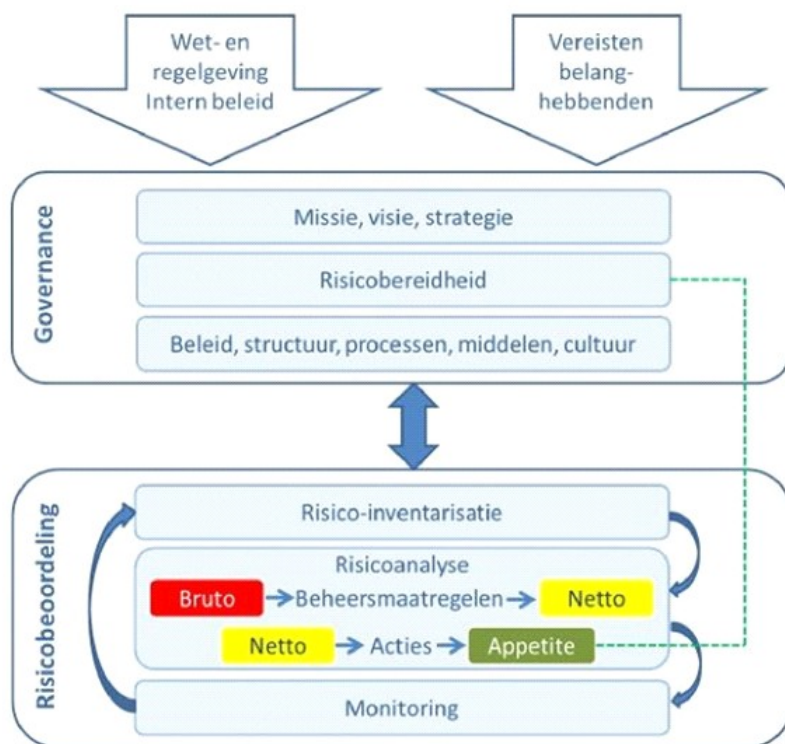
	2018	2017
Inkoop aanspraken (inclusief 3% toekomstige toeslag)	50.461	46.926
Risicokoopsom overlijden	1.155	1.188
Risicokoopsom arbeidsongeschiktheid	640	626
Solvabiliteitsopslag	11.340	10.918
Kosten verslagjaar	7.632	7.756
	<u>71.228</u>	<u>67.414</u>

De samenstelling van de feitelijke premie is bepaald op basis van een indicatieve/benaderde uitsplitsing.

RISICOPARAGRAAF

Risicobeleid

Het pensioenfonds hanteert een integrale risicomanagementaanpak, uitgaande van onderstaande principes.

Governance

Het bestuur is verantwoordelijk voor het realiseren van de doelstellingen van het pensioenfonds, volgend vanuit de missie, visie en/of strategie van het pensioenfonds. Het bestuur bepaalt de koers van het pensioenfonds en weegt de factoren af die de koers positief of negatief beïnvloeden. Het bestuur wordt bij het streven om de doelstellingen te bereiken met onzekerheden geconfronteerd. Voor het bestuur is het van belang om vast te stellen welke mate van onzekerheid als acceptabel wordt beschouwd (de risicobereidheid). Integraal risicomanagement stelt het bestuur in staat om op een efficiënte en effectieve wijze om te gaan met onzekerheid en de hieraan verbonden risico's en kansen en het beleid, de structuur, de processen en middelen en de cultuur daarop af te stemmen.

Het doel van risicomanagement is om de onzekerheid te managen van mogelijk optredende gebeurtenissen die het realiseren van de strategie in de weg kunnen staan. Voor een adequaat risicomanagement binnen het pensioenfonds is het belangrijk dat er begrip en duidelijkheid is over de belangrijkste uitgangspunten ten aanzien van risicomanagement in de organisatie en dat er uniform en integraal naar wordt gehandeld. Als het bestuur tekortkomingen in de beheersing signaleert, dan worden aanvullende beheersmaatregelen (acties) ondernomen om de beheersing te versterken. Het bestuur definieert "risico" daarbij als de mogelijke afwijking van de ten doel gestelde uitkomsten. Afwijkingen kunnen impact hebben op:

- de waarde, het kapitaal of de inkomsten van het pensioenfonds;
- de (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden van het pensioenfonds;
- de organisatiedoelen of toekomstige mogelijkheden van het pensioenfonds.

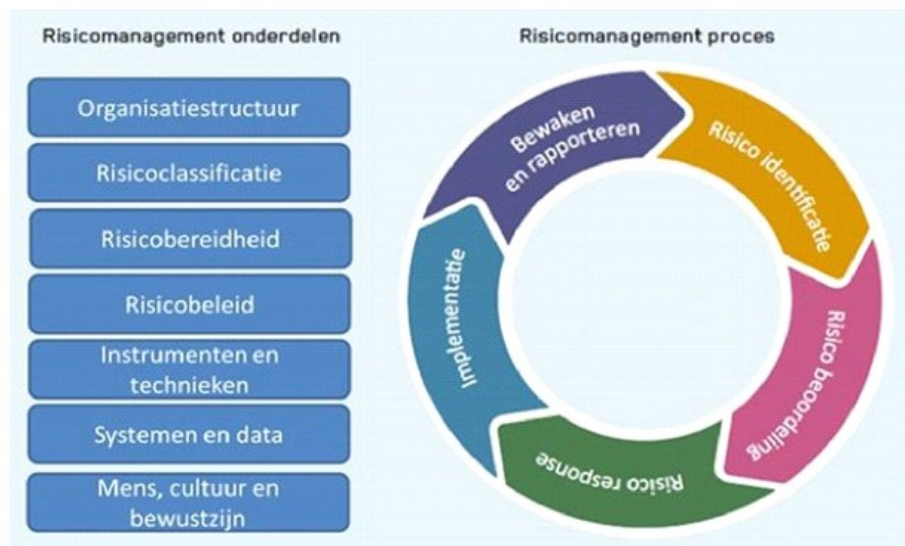
De uitgangspunten ten aanzien van de inrichting van risicomanagement in de governancestructuur van het pensioenfonds zijn:

- Het pensioenfonds kiest voor een integrale benadering bij het managen van risico's. Adequaat risicomanagement maakt onderdeel uit van de sturing en is onderdeel van de sturing van de organisatie (bij het pensioenfonds en diens uitbestedingspartners).
- De governancestructuur is zodanig ingericht dat de onafhankelijkheid van het tweedelijns respectievelijk derdelijns risicomanagement ten opzichte van de eerste respectievelijk eerste en tweede lijn binnen het pensioenfonds is gewaarborgd.
- De risico-governance wordt jaarlijks beoordeeld door het bestuur om vast te stellen in hoeverre deze toereikend is ten aanzien van het ondersteunen bij het realiseren van de strategische doelstellingen van het pensioenfonds.

Het integraal risicomanagementraamwerk beschrijft het risicomanagementsysteem van het pensioenfonds. Het raamwerk beschrijft hoe de risico's bij het pensioenfonds in de organisatie worden beheerst bij het streven naar de realisatie van de bedrijfsdoelstellingen. Het raamwerk draagt ertoe bij dat risico-informatie op een goede manier tot stand komt, wordt gerapporteerd en wordt gebruikt als basis voor besluitvorming en verantwoording. Ook ondersteunt het raamwerk bij het effectief beheersen van de risico's. Met integraal risicomanagement beoogt het pensioenfonds een aantal doelstellingen te realiseren:

- Kwaliteit van de besluitvorming. Integraal risicomanagement zorgt ervoor dat het bestuur risico-gewogen informatie ontvangt gebaseerd op de samenhang van alle risico's.
- Bewuste risicosturing. Integraal risicomanagement stelt het bestuur in staat om bewuster te sturen op risico's en risicospreiding. Welke risico's wil het bestuur nemen en welke vermijden?
- Voorkomen van over- en onderbeheersing. Door interne beheersing explicieter te koppelen aan de risicobereidheid kan voorkomen worden dat het pensioenfonds een raamwerk optuigt dat te zwaar of te licht is.

Het raamwerk bestaat uit zeven risicomanagementonderdelen. Voor het borgen van kwaliteit wordt gewerkt met een cyclus voor het beheer van de verschillende onderdelen van het raamwerk. Voor een eenduidige benadering van de beheersing van risico's is daartoe een risicomanagementproces gedefinieerd. De onderdelen en het proces zijn in onderstaande figuur beschreven.

Risico-inschattingen, beheersmaatregelen en acties kunnen wijzigen naar aanleiding van interne en externe ontwikkelingen, maar ook door nieuwe inzichten. Integraal risicomanagement is daardoor een continu proces van inrichten, uitvoeren, rapporteren en bijsturen.

Het risicomanagementbeleid is in 2017 integraal herzien en alle risicocategorieën (hoofd- en deelrisico's) zijn integraal herijkt. In 2018 zijn hierin geen veranderingen aangebracht.

Het pensioenfonds herkent zeven sleutels tot een succesvolle toekomst:

Sleutel 1: een passende pensioenregeling

Sleutel 2: effectieve communicatie

Sleutel 3: een goede en stabiele financiële positie

Sleutel 4: voldoende professionele ondersteuning

Sleutel 5: een bestuur dat voldoet aan de eisen van geschiktheid

Sleutel 6: goede samenwerking tussen bestuur en controlerende organen

Sleutel 7: samenwerking met andere pensioenfondsen

Op basis van de zeven sleutels tot een succesvolle toekomst (de strategische doelstellingen) heeft het bestuur zijn risicobereidheid bepaald. Hierbij is gebruik gemaakt van het Risk Appetite Value Chain © (RAVC)-model. Dit model geeft handvatten om de risicohouding en risicobereidheid tastbaar te implementeren langs vier domeinen:

- Besturingsfilosofie (Gedrag, Leiderschap & Cultuur);
- Kapitaalmanagement (Solvabiliteit, Liquiditeit & Rentabiliteit);
- Reputatiemanagement (Imago, Identiteit & Integriteit);
- Product, Markt, Klant & (IT-)Organisatie (Producten & (IT-)Processen).

In totaal zijn er door het bestuur 28 beliefs benoemd als risicobereidheidsprincipes. Het bestuur onderscheidt verschillende niveaus van risicobereidheid voor deze beliefs.

Risicobeoordeling

Risico's worden kwantitatief en kwalitatief beoordeeld op basis van de waarschijnlijkheid van het optreden van het risico (kans) en de impact daarvan op het behalen van de doelstellingen. Bij de risicoanalyse wordt een onderscheid gemaakt tussen het bruto risico, het netto risico en de risk appetite (als weergave van de risicobereidheid). Het bruto risico is het risico zonder rekening te houden met eventuele beheersmaatregelen die het bestuur treft om de waarschijnlijkheid en / of impact te beperken. Het bruto risico is afhankelijk van de context waarbinnen het pensioenfonds opereert en haar doelstellingen. Ten aanzien van het bruto risico zijn vanuit de risicobereidheid van het pensioenfonds vier mogelijke reacties:

- het risico accepteren;
- het risico reduceren door het nemen van aanvullende beheersmaatregelen;
- het risico vermijden door de activiteiten die geraakt worden door het risico te staken;
- het risico overdragen door de activiteiten die door het risico geraakt worden (deels) uit te besteden.

Het netto risico is het risico dat overblijft nadat is gereageerd op de bruto risico's. Indien het netto risico vanuit de risicobereidheid (nog) niet acceptabel is, worden aanvullende acties gedefinieerd om tot de gewenste risicosituatie (de risk appetite) te komen.

Strategische risico's

Vanuit de zeven sleutels tot een succesvolle toekomst (de strategische doelstellingen) zijn strategische risico's geïdentificeerd. Hiervan zijn het bruto en netto risico bepaald en afgezet tegen de risk appetite met bijbehorend risk response. Op alle risico's zijn beheersmaatregelen van toepassing. Deze leiden tot geaccepteerde restrisico's. Ten aanzien van een aantal dossiers besluit het bestuur dat verdere mitigatie noodzakelijk is:

- Met betrekking tot de financiële ambities (toeslagen; geen korting; kostenbeheersing) vindt scherpe monitoring plaats en waar mogelijk aanvullende actie.
- Met betrekking tot voldoende professionele ondersteuning is een focusdossier van het bestuur de beoordeling en verbetering van de kwaliteit van de dienstverlening van uitbestedingspartners aan de hand van opgestelde criteria.
- Met betrekking tot goede samenwerking met interne stakeholders is het bestuur in overleg met die gremia om te komen tot een verbetering van de governance van het pensioenfonds.

FIRM-risico's

Voor het identificeren van operationele risico's zijn de door DNB gedefinieerde FIRM-risicocategorieën als uitgangspunt gebruikt. Het pensioenfonds onderscheidt tien hoofd risico-categorieën. Ook deze worden door het bestuur voorzien van risico-inschattingen (bruto en netto) en afgezet tegen de risk appetite met bijbehorend risk response.

Deze risico's zijn:

- Matching-/renterisico
- Marktrisico
- Kredietrisico
- Verzekeringstechnisch risico
- Omgevingsrisico
- Operationeel risico
- Uitbestedingsrisico
- IT-risico
- Integriteitsrisico
- Juridisch risico

De eerste vier categorieën zijn financieel van aard, de overige zijn niet-financieel. De hoofdcategorieën zijn verder onder te verdelen naar deelrisico's.

Financiële risico's en beheersmaatregelen

Het risicomanagement proces voor de financiële risico's is erop gericht het algehele balansrisico van het pensioenfonds te beheersen. Hierbij wordt het actuele risicoprofiel van de portefeuille vergeleken met het lange termijn beoogde risicoprofiel, zoals vastgesteld in ALM-studie en portefeuilleconstructie. Dit kan gaan afwijken als gevolg van marktontwikkelingen en/of ontwikkelingen in de (samenstelling van de) portefeuille. In het financieel risicoraamwerk beleggingen zijn voor alle stappen van het beleggingsproces van het pensioenfonds beheersmaatregelen vastgelegd, die het pensioenfonds in staat stellen de verschillende financiële risico's te monitoren en te beheersen. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt tussen harde limieten en waarschuwingssignalen.

Harde limieten (limieten) zijn vastgelegd in de beleggingsrichtlijnen en worden op dagbasis gemonitord. Hierop is het breachbeleid van toepassing. Dit betekent dat overschrijding van een limiet per direct wordt gemeld en dat de Beheerder uiterlijk 10 werkdagen na constatering van de overschrijding een schriftelijk advies opstelt. Waarschuwingssignalen (signalen) worden maandelijks gemonitord en gerapporteerd in de risicorapportage en dienen als signaalfunctie zonder dat directe bijsturing van de portefeuille vereist is. Door middel van de vaststelling van limieten krijgt het pensioenfonds een indicatie of bepaalde risico's (in historisch perspectief) hoog of laag zijn. Deze limieten dienen meer als managementinformatie als input ter bespreking in de BAC vergadering.

Financiële risico's

Monitoring en Rapportering

De benodigde informatie voor de bewaking van de voortgang en kwaliteit van de risicobeheersing wordt, veelal op maandbasis, maar ook meer integraal op kwartaal- en jaarbasis, aangeleverd door de fiduciairs van Achmea IM en Sweco CC. Dit betreft interne en externe analyses en rapportages met betrekking tot de financiële risico's van de beleggingen, rapportages over holdings en transacties alsmede de rente- en valutahedge en risicoverantwoordingsrapportages niet-financiële risico's, SLA en ISAE 3402.

De belangrijkste financiële risico's en deelrisico's (en beheersmaatregelen op dat vlak) zijn:

Matching-/Renterisico

Het pensioenfonds loopt renterisico doordat de waarde van de verplichtingen anders op renteveranderingen reageert dan de waarde van de beleggingen. Op basis van het risicoprofiel wordt het renterisico (gedeeltelijk) afgedekt. Daarnaast wordt de netto impact van renteveranderingen op de dekkingsgraad in rapportages op maand- en kwartaalbasis inzichtelijk gemaakt.

Inflatierisico:

Het pensioenfonds loopt inflatierisico doordat de waarde van de geambieerde geïndexeerde pensioentoezeggingen anders op inflatieveranderingen reageert dan de waarde van de beleggingen. Bij het pensioenfonds ligt dit anders omdat de geambieerde jaarlijkse toeslagambitie (3%) indifferent is voor de hoogte van de feitelijke inflatie. Het beleggingsbeleid van het pensioenfonds is er dan ook op gericht om - binnen de risicoruimte die het pensioenfonds zichzelf toestaat - de jaarlijkse toeslagambitie waar te maken. De toeslagambitie wordt in de ALM getoetst.

Valutarisico:

De waarde van beleggingen kan veranderen door schommelingen in de wisselkoersen ten opzichte van de euro. Op basis van het risicoprofiel wordt het valutarisico buiten vastrentende waarden voor een aantal gedefinieerde valuta en beleggingscategorieën gedeeltelijk afgedekt naar Euro's. Per beleggingscategorie is het afdekkingspercentage bepaald op basis van de karakteristieken van die categorie. De vreemde valuta-exposure voor het Global High Yield Fonds en het EMD HC Fonds wordt binnen beide fondsen afgedekt naar Euro's.

Liquiditeitsrisico:

Het risico dat een pensioenfonds niet op korte termijn aan zijn betalingsverplichtingen kan voldoen. Het liquiditeitsrisico wordt bewaakt met behulp van twee toetsen. Deze geven inzicht in de mate waarin de portefeuille over voldoende liquiditeit beschikt om bij extreme marktschokken voldoende onderpand te kunnen storten. Indien het pensioenfonds niet slaagt voor één of beide toetsen volgt advies vanuit de fiduciair beheerder. Daarnaast is margin management ingericht om te kunnen voldoen aan de dagelijkse cash- behoefte vanuit de variation margin voor geclearde derivaten.

Marktrisico:

Waardefluctuaties van beleggingen kunnen elkaar versterken of werken juist diversifiërend. Om die reden wordt het risico van marktwaardebewegingen op totaalniveau getoetst.

Risico's op waarde-fluctuaties worden meegenomen in een ALM studie en in de periodieke risicorapportages waarin gevoeligheid voor marktschokken wordt getoond. Het betreft de risico's waarbij gekozen wordt op basis van risico/rendement verwachtingen. Dit geldt niet voor gerelateerde risico's, zoals liquiditeitsrisico, concentratierisico en tegenpartijrisico.

Op basis van het dekkingsgraadrisico wordt beoordeeld of het risico van het pensioenfonds binnen de bandbreedtes beweegt.

Het algemene marktrisico wordt gemonitord d.m.v. de zogeheten Systemic Stress Indicator (SSI) in de risicorapportage. Het pensioenfonds krijgt een waarschuwingssignaal ter indicatie van een hoog marktrisico en van een krachtige trend in marktbevingen.

Actief risico:

Met actief risico wordt bedoeld de mate waarin de daadwerkelijke performance afwijkt van de performance van de strategische benchmark. Voor actief beheerde mandaten worden limieten op de tracking error gehanteerd. Daarmee wordt de risicoafwijking ten opzichte van de benchmark gelimiteerd.

Aandelenrisico:

Het risico op een daling van de marktwaarde van aandelen en zakelijke waarden. In de ALM wordt de gewenste allocatie naar aandelen en zakelijke waarden bepaald aan de hand van het risicoprofiel. In de portefeuilleconstructie wordt het gewenste aandelenrisico omgezet in een feitelijke portefeuille. Door middel van rapportages wordt het aandelenrisico inzichtelijk gemaakt en waar nodig bijgestuurd door middel van aanpassing van de feitelijke allocatie of de derivatenafdekking.

Concentratierisico:

Door gebrekkige spreiding kan concentratierisico ontstaan waarbij grote verliezen optreden bij een negatieve prijsontwikkeling in of bij één regio, sector of marktpartij. Concentraties worden maandelijks weergegeven in de risicorapportage. Op basis van analyses wordt beoordeeld of deze acceptabel zijn of dat deze teruggebracht moeten worden. Ter beheersing van het concentratierisico krijgt het pensioenfonds een waarschuwingssignaal als een land- of sector-exposure boven de grenswaarde komt.

Kredietrisico:

Het risico dat een verlies optreedt als een kredietnemer zijn afgesproken betalingen niet nakomt of dat de kredietwaardigheid van een kredietnemer afneemt. In de portefeuilleconstructie wordt op basis van risicomaten een allocatie naar vastrentende waarden bepaald. Vervolgens worden binnen de beleggingsportefeuilles limieten opgenomen op kredietwaardigheidsratings van beleggingen in instrumenten, landen en/of sectoren. Het pensioenfonds beheerst het kredietrisico door middel van gedetailleerde vastlegging van het toegestane risico in de mandaatrichtlijnen van de betreffende beleggingen. Daarnaast via de monitoring van de risico-opslag versus de swaprente (de creditspread) voor iedere vastrentende beleggingscategorie.

Tegenpartijrisico:

Bij het aangaan van transacties met externe partijen (o.a. derivatenposities en het gebruik van securities lending) wordt exposure opgebouwd bij tegenpartijen. Een faillissement van een tegenpartij kan tot verliezen leiden.

Bij het aangaan van nieuwe derivatentransacties wordt de tegenpartij getoetst op kredietwaardigheid, bestaande exposure en aan de hand van de gehanteerde watchlist. Iedere tegenpartij mag - afhankelijk van de kredietwaardigheid - slechts een bepaald percentage van het totaal aan exposures uitmaken. In het tegenpartijbeleid wordt bij de risicobeheersing zowel rekening gehouden met de bilaterale als geclearde derivaten. Daarnaast wordt de kwaliteit van het onderpand vastgelegd en voortdurend gemonitord.

Verzekeringstechnisch risico:

Het risico dat uitkeringen (nu dan wel in de toekomst) niet gefinancierd kunnen worden vanuit premie- en/of beleggingsinkomsten als gevolg van onjuiste en/of onvolledige (technische) aannames en grondslagen bij de ontwikkeling en premiestelling van het product.

Met de pensioenverplichtingen wordt bedoeld de marktwaarde van de inschatting van de toekomstige kasstromen.

Afwijkingen in de werkelijkheid van deze inschatting zijn te classificeren als risico. De twee voornaamste risico's zijn het kortleven- en langlevensrisico.

Het kortlevensrisico betekent dat meer mensen dan verwacht overlijden. Dat leidt tot meer nabestaandenpensioen; Het langlevensrisico is het risico dat mensen in de toekomst langer leven dan ingeschat, waardoor de voorziening (het geld dat opzij is gezet om de pensioenen te kunnen betalen) te laag is.

Op grond van de omvang en aard van het verzekerdenbestand en de kenmerken van de pensioenregeling heeft het bestuur van het pensioenfonds geconcludeerd dat:

- de risico's redelijk tot goed voorspelbaar zijn;
- er een goede balans is tussen het kortleven risico en het langlevens risico;
- de criteria voor het vaststellen van de risico's eenduidig zijn en dat de wet van de grote aantallen goed opgaat;
- adequate correcties voor ervaringssterfte worden toegepast.

Het pensioenfonds houdt dan ook alle risico's voortvloeiende uit de aangegane pensioenverplichtingen volledig in eigen beheer. Er vindt geen herverzekering plaats.

Ten aanzien van de reserveringen heeft het pensioenfonds de navolgende maatregelen genomen:

- Het pensioenfonds reserveert voor de aangegane pensioenverplichtingen op basis van de meest recente overlevingstafels, inclusief de verwachte toekomstige toename van de levensverwachting;
- En houdt daarbij rekening met adequate fondsspecifieke correcties voor ervaringssterfte;
- De reserveringen zijn inclusief een adequate opslag voor toekomstige administratiekosten;
- Bij blijvende volledige beroepsarbeidsongeschiktheid wordt er direct gereserveerd voor de vrijgestelde toekomstige premies, indien de deelnemer voor deze premievrijstelling is verzekerd;
- Voor het risico van premievrijstelling bij blijvende volledige beroepsarbeidsongeschiktheid wordt door de deelnemers, die voor deze dekking hebben gekozen, een risicopremie betaald;
- De reserveringsgrondslagen worden jaarlijks aan de hand van actuariële rapportages door het bestuur beoordeeld en indien nodig aangepast. Hetzelfde geldt voor de benodigde risicopremie voor het beroepsarbeidsongeschiktheidsrisico.

Door steeds uit te gaan van de meest recente en zo adequaat mogelijk vastgestelde overlevingsgrondslagen en een zo adequaat mogelijk vastgestelde risicopremie voor het beroepsarbeidsongeschiktheidsrisico wordt het risico van afwijkende resultaten voor wat betreft sterfte en beroepsarbeidsongeschiktheid zo goed mogelijk beheerst en over de langere termijn gezien zo klein mogelijk gehouden.

Niet-financiële risico's

Monitoring en Rapportering

De benodigde informatie voor de bewaking van de niet-financiële risico's wordt aangeleverd via periodieke rapportages. De grootste leverancier van kwartaalrapportages is APS.

De organisatie van het pensioenfonds heeft de vorm van drie verdedigingslagen en kan dan ook beschouwd worden als The Three Lines of Defence van het pensioenfonds zelf. De eerste lijn wordt gevormd door operationeel management / bestuurscommissies. De bestuurscommissies beoordelen rapportages en adviseren het bestuur. Naast de 1e lijn vormt de GRC-commissie de 2e lijn. De GRC-commissie ondersteunt en adviseert de 1e lijn bij de uitvoering van het risicomanagementproces en bewaakt of de 1e lijn zijn verantwoordelijkheden ook daadwerkelijk neemt. Jaarlijkse evalueert de GRC-commissie integraal het risicomanagementproces. Verder waarborgt deze GRC-commissie het risicobewustzijn, integriteit, ethisch gedrag en het verkondigen van het belang van risicomanagement. Ook zorgt de GRC-commissie voor het beschikbaar stellen en onderhouden van het integraal risicomanagementraamwerk.

De belangrijkste niet-financiële risico's (en beheersmaatregelen op dat vlak) zijn:

Omgevingsrisico:

Het risico als gevolg van buiten het pensioenfonds komende veranderingen op het gebied van concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat.

Dit risico is nader onderverdeeld in concurrentie, afhankelijkheid, reputatie en ondernemingsklimaat. Deze risico's zijn met name extern gedreven.

Een groot fonds-specifiek omgevingsrisico is gelegen in de sociaal- en financieel-economische situatie in de fysiotherapie. Door ontbreken van een CAO is een wildgroei ontstaan aan arbeidsvoorwaarden. Over de gehele linie heeft dat geleid tot een situatie waarin werkgevers nauwelijks bijdragen aan de pensioenpremies van werknemers. En deze werknemers hebben te maken met relatief lage lonen en naar de mening van vele jongeren en parttimers hoge pensioenpremies. Voeg daarbij de tendensen naar relatief steeds minder zelfstandige ondernemers in de branche en de aversie tegen een verplichtstelling van pensioen, en er ontstaat een situatie waarin het pensioenfonds draagvlak verliest. Dit risico is groot en het bestuur heeft hierop beperkt invloed, ook al stelt het alles in het werk om de meerwaarde van de eigen pensioenregeling voor het voetlicht te brengen. Maatschappelijke ontwikkelingen omtrent verzekerde zorg kunnen van invloed zijn op het aantal werkzame fysiotherapeuten. Belangrijke beheersmaatregelen zijn:

1. het regelmatig overleg dat het pensioenfonds hierover voert met het KNGF, DPF en andere beroepspensioenfonds om te komen tot verbetering van de geschetste situatie;
2. de inzet van communicatiemiddelen om draagvlakvergroting te bewerkstelligen.

Operationeel risico:

Het risico dat samenhangt met ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende procesinrichting of procesuitvoering.

Dit risico is nader onderverdeeld in (pre)acceptatie, verwerking, uitkeringen, informatie, productontwikkeling, kosten, personeel en fraudegevoeligheid. Deze risico's zijn met name intern gedreven.

Het bestuur stelt hoge kwaliteitseisen op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit van geautomatiseerde systemen, enzovoorts van zowel het pensioenfonds als de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn. De belangrijkste onderdelen van operationeel risico voor wat betreft de bestuursorganen zijn informatie (ter ondersteuning van adequate managementbeslissingen), kosten en geschiktheid (kennis, ervaring, competenties en gedrag). Bij de beheersing daarvan spelen het DB, de BAC, de commissie GRC en de communicatiecommissie een belangrijke rol. Deze commissies worden deels ondersteund door externe adviseurs. Verantwoording over het gevoerde beleid wordt afgelegd aan het VO. Het pensioenfonds werkt met een begroting en rapportages over de realisaties per kwartaal. Het pensioenfonds beschikt over een geschiktheidsbeleidsplan inclusief opleidingsplan. Jaarlijks evalueert het bestuur het eigen functioneren.

De kwaliteitseisen met betrekking tot de organisaties, waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed, vallen onder uitbestedingsrisico. Het pensioenfonds beschikt over een uitbestedingsbeleid, waarin het proces rondom nieuwe en bestaande uitbestedingen is vastgelegd alsmede de eisen die daarbij aan een uitvoerder worden gesteld.

Uitbestedingsrisico:

Het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de door het pensioenfonds aan derden uitbesteede werkzaamheden worden geschaad. Onder dit risico vallen ook door derden aan het pensioenfonds ter beschikking gestelde apparatuur en personeel. Dit risico is per uitbestedingspartner nader onderverdeeld in continuïteit, integriteit, kwaliteit. Deze risico's zijn met name extern gedreven.

Het uitbestedingsrisico vormt een zeer belangrijk aandachtsgebied voor het pensioenfonds. Zowel het pensioenbeheer als het vermogensbeheer is uitbesteed. Dit risico vormt als het ware de keerzijde van met name het operationeel risico en het integriteitsrisico van het pensioenfonds. Het pensioenfonds verwacht van de externe uitvoerders een niveau van beheersing van integriteitsrisico's minimaal gelijkwaardig aan het niveau van het pensioenfonds. Het pensioenfonds beheerst operationele risico's zoveel mogelijk door eisen te stellen aan zijn dienstverleners. Daarbij kan worden gedacht aan regels aangaande de continuïteit, integriteit en kwaliteit van de door de externe dienstverleners te leveren werkzaamheden en van de bij deze dienstverleners werkzame personen. Dit is uitgewerkt in regelingen als de naleving van gedragscodes, regels voor procuratie, functiescheiding, 'Chinese walls' en prudent beloningsbeleid. Het pensioenfonds laat zich regelmatig informeren over de wijze waarop de externe uitvoerders deze risico's beheersen.

Hiertoe wordt gebruik gemaakt van diverse maand-, kwartaal- en/of jaarrapportages van de externe uitvoerders, zoals SLA-rapportages, beleggingsrapportages, rapportages niet-financiële risico's, ISAE 3000-rapportages en ISAE 3402-rapportages. Daarnaast voert het pensioenfonds jaarlijks evaluatiegesprekken met de externe uitvoerders. In 2017 heeft het bestuur toetsingscriteria opgesteld om te komen tot verhoging van de dienstverleningskwaliteit bij Sweco CC en APS. De monitoring en evaluatie daarvan hebben geleid tot het aangaan van gesprekken over contractverlenging met beide partijen. Zowel APS als Sweco CC hebben uiteindelijk aan alle vereisten van het verbeterplan voldaan. Dit heeft ertoe geleid dat met beide partijen nieuwe contracten zijn gesloten, met daarin scherpe afspraken over onder meer aansprakelijkheid en uitbesteding aan derden.

IT-risico:

Het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continu of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT.

Dit risico is nader onderverdeeld in strategie en beleid, beveiliging, beheersbaarheid, continuïteit. Deze risico's zijn zowel intern (met betrekking tot bestuur(sorganen)) als extern (met betrekking tot uitbestedingspartners) gedreven.

Door de volledige uitbesteding van het pensioen- en vermogensbeheer beschikt het fonds niet over een eigen IT-infrastructuur. Voor het pensioenfonds zelf beperkt dit risico zich tot de hardware en software die leden van het bestuur en van de bestuursorganen gebruiken voor het uitoefenen van hun functie. Het pensioenfonds verwacht van deze leden dat de IT-middelen, die zij voor het uitoefenen van hun functie gebruiken, voldoen aan de normen die vandaag de dag aan de beheersbaarheid, continuïteit en beveiliging van IT worden gesteld. Ten aanzien van de IT-omgeving van de externe uitvoerders steunt het pensioenfonds op de beheersmaatregelen van de diverse dienstverleners. Deze werden in 2017 uitgevraagd, beoordeeld, met de bewuste partijen nader besproken en uiteindelijk door commissie GRC en bestuur als voldoende beoordeeld. Het bestuur heeft in 2018 het eigen IT beleid vastgesteld. IT blijft een belangrijk onderwerp in de IRM cyclus en de commissie GRC blijft dit monitoren en beoordelen.

Integriteitsrisico:

Het integriteitsrisico is het risico dat de integriteit van het pensioenfonds dan wel het financiële stelsel wordt beïnvloed als gevolg van niet integere, onethische gedragingen van het pensioenfonds in het kader van wet- en regelgeving en maatschappelijke en door het pensioenfonds opgestelde normen. Dit risico is nader onderverdeeld in benadeling derden, voorwetenschap, witwassen, terrorismefinanciering, onoorbaar handelen, maatschappelijk verantwoord ondernemen. Deze risico's zijn met name intern gedreven.

Integer handelen is binnen het pensioenfonds verankerd in de totale compliance structuur. Alle betrokkenen bij het pensioenfonds, zowel intern als extern, worden geacht te voldoen aan het geheel van interne en externe wet- en regelgeving, dat op het pensioenfonds van toepassing is. Bij bestuursbesluiten wordt altijd in ogenschouw genomen of er voldoende rekening is gehouden met evenwichtige belangenbehartiging en of er sprake is van mogelijke integriteitsissues. Tijdens iedere bestuursvergadering worden als apart agendapunt ontvangen uitnodigingen en relatiegeschenken, mogelijke belangenverstrengeling en wijzigingen in nevenfuncties besproken. Het pensioenfonds beschikt onder andere over een integriteitsbeleid, een compliance program, een gedragscode, een incidenten- en klokkenluidersregeling, een klachten- en geschillenprocedure en een onafhankelijke commissie van geschillen. Een externe compliance officer ziet toe op naleving van de gedragscode en brengt hierover verslag uit aan het bestuur. Verder adviseert de externe compliance officer het bestuur over compliance-gerelateerde onderdelen van het beleid. De bij de gedragscode behorende nalevingsverklaring wordt jaarlijks door alle verbonden personen ondertekend. Van de externe uitvoerders wordt jaarlijks een compliance-verklaring vereist. Op het gebied van witwassen en terrorismefinanciering volgt het bestuur de wet- en regelgeving en ziet er op toe dat de externe uitvoerders deze opvolgen. Ten aanzien van maatschappelijk verantwoord ondernemen vindt frequente analyse en actieve monitoring van wet- en regelgeving en marktontwikkelingen aangaande maatschappelijk ondernemen en de implicaties hiervan op de organisatie en governance alsmede op het beleggingsbeleid plaats en voert het pensioenfonds een uitsluitingenbeleid. Het pensioenfonds rapporteert over maatschappelijk verantwoord ondernemen in het jaarverslag, via de website en schenkt er aandacht aan in de nieuwsbrieven. Het bestuur heeft een gewijzigde incidenten- en klokkenluidersregeling vastgesteld.

Juridisch risico:

Het risico samenhangend met (veranderingen in en naleving van) wet- en regelgeving, het mogelijk bedreigd worden van de rechtspositie, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct gedocumenteerd zijn. Dit risico is nader onderverdeeld in wet- en regelgeving, naleving, aansprakelijkheid, afdwingbaarheid contracten. Deze risico's zijn zowel intern als extern gedreven. Het pensioenfonds maakt bij de opstelling van alle voor het pensioenfonds relevante juridische documenten gebruik van de diensten van daarin gespecialiseerde partijen. Veranderingen in wet- en regelgeving, op terreinen die direct dan wel indirect pensioenen raken, worden besproken en waar nodig wordt actie ondernomen. Het bestuur blijft op de hoogte van wijzigingen in wet- en regelgeving door het volgen van seminars en opleidingen en het lezen van vakliteratuur en nieuwsbrieven van gerenommeerde organisaties. Juridisch risico wordt, indien aanwezig en onderkend, standaard in de voorleggers voor bestuursdocumenten vermeld en wordt daardoor meegenomen in de afwegingen van het bestuur voorafgaand aan de besluitvorming. Voor de bestuursleden is een bestuurdersaansprakelijkheidsverzekering afgesloten. Het pensioenfonds kent een klachten- en geschillenprocedure voor klachten en geschillen die ontstaan naar aanleiding van het pensioenreglement of de uitvoering daarvan. Het pensioenfonds beschikt tevens over een onafhankelijke commissie van geschillen en is aangesloten bij de Ombudsman Pensioenen.

Ervaringen met integraal risicomanagement

Het in 2017 uitgeschreven beleid ten aanzien integraal risicomanagement is begin 2018 geïmplementeerd. De commissie GRC heeft retrospectief de werking beoordeeld van het integraal risico management vanaf het tweede kwartaal 2018 aan de hand van de bijgestelde kwartaalrapportages. Dit heeft er toe geleid dat de commissie GRC voor bepaalde zaken extra aandacht van het bestuur heeft gevraagd en daarbij heeft de commissie GRC steeds geduid welke risico's aan de orde zijn. Het bestuur heeft vervolgens indringend hiernaar gekeken. Bij ieder bestuursbesluit wordt aan de hand van een voorlegger consequent voor alle in deze paragraaf vermelde risico's nagegaan of zij van toepassing zijn en zo ja wat de impact is. Een eerste evaluatie levert de inschatting op dat deze opzet goed werkt voor zowel bestuur als commissie GRC. Er lijken geen omissies te zijn in de risicobeheersing van het pensioenfonds en er zijn geen nieuwe risico's geïdentificeerd. Er heeft in het verslagjaar een actualisering van de SIRA en FIRM-documentatie plaatsgevonden.

Actie voor het nieuwe verslagjaar

Het bestuur gaat in 2019 in het bijzonder aandacht geven aan het integriteitsrisico. Integriteitsbewaking en ook gedrag- en cultuurbewaking staat namelijk hoog in het vaandel bij het bestuur, net als de (schijn) van belangenverstrengeling. Er komt een nadere concretisering van het beleid inzake functies, rollen en activiteiten bestuursleden c.q. verbonden personen en in het bijzonder ten aanzien van nevenfuncties. Dit om (de schijn van) belangenverstrengeling als gevolg van de combinatie van meerdere functies en/of activiteiten of het hebben van geldelijke of medezeggenschapsbelangen te voorkomen.

In 2019 zal met het oog op de rolinvulling van sleutelfunctiehouders in het kader van IORP II ook risicomanagement een aandachtspunt zijn, onder meer met betrekking tot passende scholing.

Het bestuur bekijkt in de loop van 2019 of en wanneer een periodieke toetsing wordt ingepland van de risico's en beheersmaatregelen. Vooralsnog gaat het bestuur geen verbetermaatregelen doorvoeren; dit laat het bestuur afhangen van de in te plannen toetsing.

TOEKOMSTPARAGRAAF

Het bestuur streeft het realiseren van de doelstellingen van het pensioenfonds na. Om die doelstellingen te bereiken en om onzekerheden te beheersen voert het bestuur zijn reguliere taken en activiteiten uit. Maar ook worden ieder jaar focusdossiers vastgesteld, waaraan het bestuur in het bijzonder aandacht gaat geven. De focusdossiers hebben een directe relatie met de strategische doelstellingen en risico's. Voor 2019 zijn er de volgende focusdossiers:

- 1) Ontwikkelingen omtrent nieuw pensioencontract en mogelijke aanpassingen c.q. verbeteringen van onze regeling los van een nieuw pensioencontract
- 2) Vergroten van draagvlak, bewustzijn en servicegerichtheid
- 3) Financiële toekomstbestendigheid
- 4) Kostenbeheersing vermogensbeheer
- 5) Maatschappelijk verantwoord beleggen
- 6) Bestuurlijke continuïteit en geschiktheid
- 7) Implementatie IORP II
- 8) Integriteits- en gedrag & cultuurbewaking
- 9) Cyberrisico's en datakwaliteit in een digitaliserende omgeving

De toekomstbestendigheid van de pensioenregeling is van groot belang en het bestuur streeft naar het blijvend realiseren van een passende pensioenregeling. Door de ontwikkelingen omtrent het nieuwe pensioencontract te blijven volgen, is het bestuur in de positie om snel en goed te acteren.

Het bestuur is gericht op het vergroten van het draagvlak, het bewustzijn en de servicegerichtheid. Bij het vergroten van het draagvlak en het verbeteren van de servicegerichtheid denkt het bestuur onder meer aan het goed leren kennen van behoeften en sentimenten van deelnemers. Ook het aangaan van de dialoog met deelnemers via praktijkbezoeken en evenementen. Door het hanteren van moderne communicatievormen en datagedreven communiceren denkt het bestuur een transitie mogelijk te maken van deelnemer naar klant. Het bewustzijn kan in de ogen van het bestuur worden vergroot door communicatievormen aan te passen aan de behoefte van deelnemers en door het informeren via verdergaande segmentatie van doelgroepen. Ook geeft het bestuur aandacht aan het juiste en tijdige verwachtingenmanagement ten aanzien van een mogelijke pensioenkorting per 1 januari 2021.

Wat betreft de financiële toekomstbestendigheid gaat het bestuur de toeslagambitie opnieuw vaststellen. Al een aantal jaren op rij wordt de ambitie niet waargemaakt. Gelet op de financiële positie en de prognoses zal dat de komende jaren zo blijven en dat heeft ook tot gevolg dat de gepensioneerden die voor conversie hebben gekozen een met 1% dalend pensioen te maken hebben. Aan het einde van 2019 zal hierover een besluit worden genomen. Het bestuur bespreekt dit uiteraard met DPF en het VO. Met regelmaat bespreekt het bestuur de lage premiedekkingsgraad als gevolg van de jarenlang gestaagd dalende rente. Einde 2019 wil het bestuur een goed onderbouwd besluit nemen en bepalen of er maatregelen getroffen dienen te worden, waarbij de evenwichtige belangenafweging een grote rol speelt.

Kostenreductie blijft een permanent aandachtspunt voor het bestuur. Daarbij past een nadere analyse van de relatief hoge kosten voor vermogensbeheer. Het bestuur wil tot een concreet plan komen om meer kostenreductie te realiseren. In de praktijk blijkt dat de gerealiseerde kostenreductie in voorgaande jaren weer teniet is gedaan door het ontstaan van nieuwe verplichtingen.

Voor maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) gaat het bestuur een plan van aanpak opstellen om te kunnen voldoen aan de eigen doelstellingen die ook direct samenhangen met het ondertekenen van het IMVB convenant. Dit kan mogelijk nog leiden tot aanpassing en actualisering van het huidige eigen MVB beleid. Het pensioenfonds streeft ernaar om over een steeds groter gedeelte van de portefeuille een verantwoord beleggingsbeleid te voeren. Dit is niet de belangrijkste drijfveer bij het inrichten van de portefeuille, maar er is wel een duidelijke ambitie om MVB een steeds prominentere rol te laten spelen in de portefeuille.

De bestuurlijke continuïteit en geschiktheid wordt gerealiseerd langs meerdere wegen. Het bestuur gaat het begeleidingsproces van aspirant-bestuurders nader aanscherpen, gevolgde sollicitatieprocedures evalueren en de opmaak van een profielschets voor toekomstige bestuursleden optimaliseren.

Met het oog op de implementatie van IORP II worden onder meer functieprofielen opgesteld voor diverse sleutelfunctiehouders. De eisen vanuit IORP II zorgen voor een extra verzwaring van het takenpakket. Op het gebied van risicomanagement gaat de commissie GRC een passende scholing volgen om eventuele hiaten in de kennis zo snel en goed mogelijk aan te vullen. Ook voor de sleutelfunctionaris interne audit staat een opleiding gepland. Een nadere fit gap analyse zal doen blijken wat er nog extra gedaan moet worden voor interne audit.

Integriteitsbewaking en ook gedrag- en cultuurbewaking staat hoog in het vaandel bij het bestuur. In 2019 zal het bestuur weer met regelmaat stilstaan bij integriteit mede in het kader van de (schijn) van belangenverstremgeling. Er zal een nadere concretisering komen van het beleid inzake functies, rollen en activiteiten bestuursleden c.q. verbonden personen en in het bijzonder ten aanzien van nevenfuncties. Hiermee wordt beoogd (de schijn van) belangenverstremgeling als gevolg van de combinatie van meerdere functies en/of activiteiten of het hebben van geldelijke of medezeggenschapsbelangen te voorkomen. Ook bij eventuele werving en selectie zal integriteit en mogelijke belangenverstremgeling als vast item terugkomen.

Cyberisico's en datakwaliteit in een digitaliserende omgeving vormen een belangrijk thema voor het bestuur en het is ook een toezichtthema van DNB. Dit thema maakt reeds een belangrijk onderdeel uit van het integrale risicomanagement. Dit speelt evenzeer bij het IT-beleid en bij de overeenkomsten en de SLA afspraken met uitbestedingspartners. Cyberisico's en datakwaliteit krijgen de volle aandacht van het bestuur.

2019 vormt voor het pensioenfonds opnieuw een uitdagend jaar. Het bestuur is zeer enthousiast en gedreven om met de partners en de uitvoeringsorganisaties de deelnemers met passie en volle inzet maximaal ten dienste te staan.

Tilburg, 19 juni 2019

Het Bestuur

T.P.J.A.van den Heuvel Voorzitter

R. van Pommeren Secretaris

W.J.T. Sillen

J.H. Sluis

A. Barszczowski

B. de Berg

3 INTERN TOEZICHT EN VERANTWOORDINGSORGAAN

INTERN TOEZICHT EN VERANTWOORDINGSORGAAN

Inleiding

Het bestuur van het pensioenfonds besteedt conform de Wvb en de daarin opgenomen eisen voor goed pensioenfondsbestuur veel aandacht aan de opzet en inrichting van de organisatie, inclusief de interne beheersing. Reglementair is bepaald hoe het bestuur omgaat met de rol als bestuur en invulling geeft aan begrippen als goed bestuur, verantwoording en intern toezicht.

Voor het intern toezicht is gekozen voor een visitatiecommissie. Deze externe commissie, welke wordt geleverd door het bedrijf PF Support, beoordeelt jaarlijks de beleids- en bestuursprocedures en -processen, de checks and balances, de wijze waarop de uitvoering van de regeling wordt bestuurd en aangestuurd en de wijze waarop wordt omgegaan met de mogelijke risico's waaraan het pensioenfonds op de korte en langere termijn blootstaat. Tevens wordt een oordeel gevormd over de door het bestuur genomen maatregelen om in control te blijven over deze processen.

Vanaf 1 januari 2008 is het verantwoordingsorgaan (VO) actief. Het VO bestaat uit een vertegenwoordiging van deelnemers en gepensioneerden. De leden van het VO worden gekozen uit de deelnemersraad. De verantwoording die het bestuur aflegt is onderdeel van de jaarverslagcyclus. Ook het formele overleg tussen bestuur en VO is daar onderdeel van.

In het jaarverslag wordt in dit hoofdstuk verslag gedaan van de bevindingen van het Intern Toezicht (IT) en het VO ten aanzien van het gevoerde beleid.

Beoordeelde periode

Begin 2019 heeft het IT het bestuur beoordeeld op zijn handelwijze in 2018. Het VO heeft dit oordeel betrokken in zijn onderzoek naar het in 2018 gevoerde beleid. Het VO heeft in overeenstemming met de geldende procedures zijn oordeel aan het bestuur gepresenteerd.

In dit hoofdstuk zijn opgenomen:

- een samenvatting van het verslag van het IT over 2018;
- de reactie van het bestuur op het verslag van het IT over 2018;
- het oordeel van het VO over 2018;
- de reactie van het bestuur op het oordeel van het VO over 2018.

Verslag intern toezicht

Het bestuur heeft onderstaande visitatiecommissie verzocht een visitatie uit te voeren over 2018.

De wet geeft aan dat de visitatiecommissie toezicht houdt op het beleid en de algemene gang van zaken, adequate risicobeheersing en op evenwichtige belangenafweging.

De Code Pensioenfondsen voegt daaraan toe: de visitatiecommissie draagt bij aan het effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering.

De visitatiecommissie past de VITP-Toezichtcode toe. Toepassing is niet wettelijk verankerd, maar wel aanbevolen door de VITP (Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector).

De toepassing is op basis van het principe "pas toe of leg uit". De visitatiecommissie heeft de VITP-Toezichtcode toegepast bij de organisatie en opzet van de uit te voeren visitatie door het te hanteren normenkader (vermeld bij de diverse onderdelen van deze rapportage) vast te stellen.

Conform hoofdstuk 5 van de VITP-Toezichtcode betreft de visitatiecommissie de volgende onderwerpen in haar toezicht: het functioneren van de governance, het functioneren van het bestuur, transparante en begrijpelijke communicatie, de naleving van de Code Pensioenfondsen en cultuur en gedrag.

Tevens heeft de commissie de VITP-Toezichtcode toegepast door bij de afronding van de werkzaamheden vast te stellen of en hoe de normen van deze code zijn nageleefd.

Daarnaast zijn de volgende specifieke thema's behandeld:

- ┆ Opvolging van de aanbevelingen uit de vorige visitatie;
- ┆ Verdieping onderwerpen visitatie over boekjaar 2017;
- ┆ De werking van het integraal risicomanagement vanaf Q2 2018, ook gelet op het retroperspectief van de commissie GRC;
- ┆ Of de evenwichtige belangenafweging, ook in het kader van de premiedekkingsgraad voldoende zichtbaar is.
- ┆ Of het effect zichtbaar is van het bredere mandaat dat de BAC heeft, waardoor minder tijd aan vermogensbeheer wordt besteed in bestuursvergaderingen;
- ┆ De kosten van vermogensbeheer, alsmede de analyse van de kosten en de discussie hierover in de voorjaarsbrainstorm (dit komt terug in de notulen van de bestuursvergadering van mei);
- ┆ De uitvoer en behandeling van de ALM-studie.

Bij het uitoefenen van intern toezicht hanteert de visitatiecommissie een normenkader volgend uit de Wet verplichte beroepspensioenregeling, de Code Pensioenfondsen en de VITP-Toezichtcode.

Het rapport is tot stand gekomen op basis van ontvangen documentatie, interviews met verschillende betrokkenen bij SPF en onderling overleg.

De waarnemingsperiode van de visitatie is het jaar 2018.

De visitatiecommissie draagt de verantwoordelijkheid voor de visitatie conform het bepaalde in de Wet verplichte beroepspensioenregeling, onverlet de eigen bestuurlijke en toezichthoudende verantwoordelijkheden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan, de controlerend accountant, de certificerend actuaaris en de toezichthouders.

Algehele conclusie

Het bestuur heeft in 2018 verder invulling gegeven aan effectief besturen. Zo is het mandaat van de BAC uitgebreid en is er gelet op een evenredige verdeling van de aandacht en tijd van het bestuur tijdens vergaderingen voor de beleggingsportefeuille en de overige bestuurstaken. Er is aandacht geweest voor verdere verbetering van de governance door intensiever overleg met het VO.

Het draagvlak van het pensioenfonds heeft veel aandacht van het bestuur. Met name het inzetten van digitale communicatie (NDK: nieuwe digitale klantbediening), het luisteren naar de deelnemers en het omzetten van informatie (data) naar gerichte communicatie, moet leiden tot een beter begrip van het pensioen bij de deelnemer. Kernbegrippen hierbij zijn: draagvlak vergroten, bewustzijn vergroten en service gerichtheid.

Het bestuur is onverminderd enthousiast, verantwoordelijk en betrokken. Het niveau van de deskundigheid van het bestuur als geheel en van de individuele bestuursleden is hoog.

Eind 2018 ontstonden twee vacatures in het bestuur. Daarmee wordt de kwetsbaarheid van het bestuur(-smodel) duidelijk, maar het bestuur heeft adequaat gereageerd en blijkt in staat snel een nieuw (aspirant-) bestuurslid vanuit de groep fysiotherapeuten te vinden.

Het van, voor en door fysiotherapeuten blijft duidelijk zichtbaar, waardoor dus aandacht kan zijn voor de specifieke omstandigheden van de fysiotherapeut.

De belangrijkste waarnemingen en aanbevelingen vindt u hieronder:

Evaluatie en follow up vorige visitatie

Het bestuur heeft het visitatierapport gedegen besproken en de aanbevelingen opgenomen in een actielijst.

Risicomanagement

Het fonds heeft duidelijk voortgang geboekt in het laten werken van de opzet van het risicomanagement zoals dat in 2017 is vorm gegeven. De cyclus van het risicomanagement is op orde. In de gesprekken geeft het bestuur bovendien duidelijk blijk van een groot risicobewustzijn. Zij ziet dit duidelijk, terecht, als een taak van het hele bestuur.

Aanbevelingen:

- ┆ Laat in de notulen duidelijk naar voren komen dat de risicomanager zijn rol als tweede lijn speelt in de bestuursvergadering.
- ┆ Overweeg de GRC een meer prospectieve rol te geven bij de besluitvorming door bij belangrijke dossiers expliciet en separaat te laten adviseren.
- ┆ Geef verdere invulling aan de rol van het intern toezicht in het licht van risicomanagement en in samenhang met de verdere invulling van IORP II.

Beleggingsbeleid

Het bestuur heeft de BAC een ruimer mandaat gegeven. In de praktijk blijkt dit goed te werken, waarbij de bestuurs-BAC-leden bewust een prudente houding aannemen. Sommige zaken waar de BAC het mandaat voor heeft worden gezien het belang ervan toch in het bestuur gebracht. Zowel de BAC als het bestuur zijn tevreden over de nieuwe werkwijze en de VC onderschrijft dit.

Het MVB-beleid van het fonds staat in de steigers. Er is een enquête onder de deelnemers gehouden met een representatieve respons (25%) waarop het beleid is geformuleerd.

Een verdere uitwerking (stip op de horizon) lijkt de VC een volgende stap.

Aanbevelingen:

- ┆ De VC beveelt aan de toegestane mate van leverage in de illiquide beleggingen goed vast te leggen (in de beleggingsovertuigingen).
- ┆ Maak een grondige analyse van de illiquide portefeuille en leg vast welk percentage op assetniveau en op totaal niveau acceptabel is. Een visie op leverage kan worden vastgelegd in beleggingsovertuigingen.
- ┆ Formuleer een stip op de horizon voor wat betreft het MVB-beleid.

Governance

Het bestuur is deskundig en in staat goed te reageren op onverwachte gebeurtenissen. Het vertrek van twee bestuursleden is goed opgevangen. Het bestuur is steeds beter in staat om de juiste onderwerpen te bespreken (de goede dingen doen en de dingen goed doen).

IORP II heeft de nodige aandacht, basisafspraken met de VC zijn gemaakt. Eerste rapportages van de risicosleutelhouder en auditsleutelhouder zullen gedeeld worden. De VC zal verder opereren als escalatielijst.

Aanbevelingen:

- ┆ Stel de VC aan als escalatielijn voor de sleutelfunctiehouders.
- ┆ Laat uit de notulen van de commissie GRC het functioneren van de commissie beter blijken.
- ┆ De VC beveelt aan al één audit uit te voeren als vorm van oefening.
- ┆ De VC beveelt aan om de benoemingstermijnen van het VO hetzelfde te schalen als de benoemingstermijnen van het bestuur.

Communicatiebeleid

De VC concludeert dat de inspanningen op het gebied van communicatie innovatief en ambitieus zijn. Communicatie is een speerpunt van het pensioenfonds, maar het blijft lastig om het idee mee te geven dat deelnemers waar voor hun geld krijgen en het idee dat ze bij dit fonds de juiste service krijgen. De focus van het fonds ligt dan ook op de verbetering van de aanmeldprocedure om een eerste stap richting verhoging van het vertrouwen te maken. Daarbij worden innovatieve middelen ingezet (NDK: de nieuwe digitale klant).

Aanbevelingen:

- ┆ De VC beveelt aan als bestuur de beleids- en verantwoordelijkheidscyclus in het bestuursverslag helder weer te geven op basis van de focusdossiers en de zeven sleutels voor succes.

De visitatiecommissie dankt het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de bestuursondersteuning voor de positieve en open medewerking.

De visitatiecommissie, 16 april 2019

Erik Klijn (voorzitter)
Roeland van Vledder
Dick Wenting

Reactie van het bestuur

Het bestuur dankt de visitatiecommissie voor de kritische blik en de plezierige samenwerking en is blij met de algehele conclusie. Het bestuur zal zeker doorgaan op de ingeslagen weg. Hieronder gaat het bestuur in op de beoordeling en de waarnemingen en aanbevelingen door de visitatiecommissie.

Waarnemingen en aanbevelingen

De visitatiecommissie constateert bij de evaluatie en follow up van de bevindingen 2017 dat het bestuur overal gevolg aan heeft gegeven.

Wat betreft de beoordeling over 2018 herkent het bestuur zich in de bevindingen van visitatiecommissie. De meeste aanbevelingen waren al onder de aandacht van het bestuur en sommige punten staan in de focusdossiers voor 2019. Uiteraard worden de overige conclusies en aanbevelingen meegenomen bij de komende beleidscyclus en de (formulering van) de besluiten.

OORDEEL VERANTWOORDINGSORGAAN 2018

1. Taken verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan kent twee hoofdtaken, namelijk advisering van het bestuur op de onderwerpen zoals hierna aangegeven en het jaarlijks uitspreken van een oordeel over bestuur.

Het verantwoordingsorgaan heeft adviesrechten op het gebied van het beloningsbeleid, het beleid ten aanzien van het verantwoordingsorgaan, het interne toezicht, de interne klachten- en geschillenprocedure, het communicatie- en voorlichtingsbeleid, een melding van disfunctioneren van het bestuur en over de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten, gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van het pensioenfonds of de overname van verplichtingen door het pensioenfonds, liquidatie, fusie of splitsing van het pensioenfonds, het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst, het wijzigen van het pensioenreglement, voor zover het geen wijziging betreft voortvloeiend uit wet- en regelgeving en het wijzigen van de statuten.

Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, over het door het bestuur uitgevoerde beleid en ook over beleidskeuzes voor de toekomst. Het bestuur legt periodiek verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop dit is uitgevoerd.

Het bestuur heeft in 2007 een reglement voor het verantwoordingsorgaan vastgesteld, dat voor het laatst gewijzigd is op 12 december 2018. In dit reglement zijn, naast de hiervoor genoemde taken en bevoegdheid, bepalingen vastgelegd over samenstelling, benoeming, zittingsduur en werkwijze van het verantwoordingsorgaan.

2. Samenstelling verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit vijf leden die door en uit de deelnemersraad zijn verkozen en door het bestuur zijn benoemd. Het verantwoordingsorgaan kent een tweetal geledingen, namelijk de geleding deelnemers en de geleding pensioengerechtigden. De zittende leden vormen een zo evenwichtig mogelijke afspiegeling van de betreffende geleding. In het jaar 2018 bestond het verantwoordingsorgaan uit:

- De heer H.J.M. Paauw, voorzitter
- Mevrouw I. Smeets-de Lijster, lid
- De heer H.S. Teunissen, lid
- De heer J.H. Vos, lid
- Mevrouw E. Visser, lid

Mevrouw E. Visser is per 31 december 2018 afgetreden als lid van het verantwoordingsorgaan. Mevrouw J.C.M. Maas, was per 1 januari 2018 aspirant-lid en is met ingang van 1 januari 2019 benoemd tot lid van het verantwoordingsorgaan.

3. Deskundigheid verantwoordingsorgaan

Om taken en bevoegdheden goed te kunnen uitvoeren en om een gesprekspartner met voldoende tegenspraak voor het bestuur te kunnen zijn, is in het geschiktheidsbeleidsplan van het pensioenfonds opgenomen dat het verantwoordingsorgaan collectief moet beschikken over de deskundigheid van een pensioenfondsbestuurder niveau A (de eis die De Nederlandsche Bank stelt aan een beginnend bestuurder). Jaarlijks legt het verantwoordingsorgaan een toets af om de aanwezige deskundigheid vast te stellen. De collectieve deskundigheid van het verantwoordingsorgaan voldoet aan het vereiste niveau.

Om de deskundigheid op peil te houden heeft het voltallige verantwoordingsorgaan op 16 april 2018 een educatie-dag gehad over de ALM studie bij het pensioenfonds. Op 18 oktober 2018 heeft een kennissessie plaatsgevonden met als onderwerp de premiedekkingsgraad en de evenwichtigheid van de premie.

4. Overleg

Ten behoeve van de totstandkoming van het oordeel over 2018 heeft het verantwoordingsorgaan drie keer zelfstandig vergaderd, twee keer met de visitatiecommissie en twee keer met het bestuur (waarvan een maal in aanwezigheid van de certificerend actuaris).

Daarnaast bespreekt het bestuur actuele fondsonwikkelingen met de deelnemersraad. De leden van het verantwoordingsorgaan hebben in deze raad zitting en nieuwe (aspirant-) leden worden door en uit deze raad gekozen. In 2018 kwamen bestuur en deelnemersraad drie maal bijeen. Door het bestuur is uitleg en verduidelijking gegeven over diverse onderwerpen, onder meer over het beleggingsbeleid van SPF en de resultaten van het vermogensbeheer over het boekjaar 2017, de transitie van deelnemersraad naar fysiopensioenforum, de premievrije voortzetting bij invaliditeit en tot slot het communicatiebeleid. Bij het communicatiebeleid speelde met name zaken als de introductie van de innovatie hub en de versterking van het draagvlak bij de achterban.

5. Advisering

In 2018 heeft het verantwoordingsorgaan twee maal advies uitgebracht op verzoek van het bestuur. De adviesaanvragen betroffen:

1. de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten;
2. de samenstelling van de visitatiecommissie.

Op de voorstellen van het bestuur is in beide gevallen positief geadviseerd door het verantwoordingsorgaan.

6. Oordeelsvorming

Hieronder zijn de bevindingen, de aanbevelingen en het uiteindelijke oordeel van het verantwoordingsorgaan opgenomen.

6.1 Bevindingen

Premiedekkingsgraad

Het verantwoordingsorgaan heeft met het bestuur in 2018 een aantal keer gesproken over de lage premiedekkingsgraad. Gelet op de importantie hiervan, heeft de premiedekkingsgraad de constante aandacht van het bestuur. Het verantwoordingsorgaan wenst hierover haar tevredenheid uit te spreken en verwacht over dit onderwerp, ook in de toekomst, met het bestuur in gesprek te blijven.

Communicatiebeleid

Het verantwoordingsorgaan constateert dat het bestuur een hoge ambitie heeft op het gebied van het communicatiebeleid. Zo is er in 2018 veel aandacht besteed aan de ontwikkeling en uitvoering hiervan. Met name in het verstrekken van digitale informatie aan de verschillende doelgroepen is een grote vooruitgang geboekt. Dit is van bijzonder groot belang met het oog op eventuele toekomstige kortingsscenario's en overige wijzigingen die daarmee samenhangen.

Governance

Het bestuur heeft in 2018 in goed overleg met het verantwoordingsorgaan stevige stappen gezet op het gebied van de organisatie en de bestuurlijke inrichting van de verschillende fondsorganen. Daarmee is adequaat opvolging gegeven aan het eerder ingezette veranderingsproces met betrekking tot de governance van het pensioenfonds.

Uitbesteding

Het bestuur heeft met enkele uitbestedingspartners een helder proces doorlopen om tot nieuwe contracten te komen. Belangrijke aanpassingen betreffen aansprakelijkheid, langere looptijden en de prijsstelling. Zo geeft de nu gemaakte vaste fee-afpraak helderheid voor alle partijen, zowel op het gebied van werkafspraken als uitvoeringskosten.

Draagvlak bij de achterban

Het bestuursbeleid is ook in 2018 gericht geweest op het verstevigen van het draagvlak bij de achterban. In het kader van maatschappelijk verantwoord beleggen is een enquête gehouden onder de deelnemers met een respons van 21,3 %. Dit is een hoge respons, waaruit kan worden geconcludeerd dat de nieuwe innovatieHub draagvlak heeft gecreëerd en bijdraagt aan de legitimiteit van het pensioenfonds. Het verantwoordingsorgaan onderkent het belang van het verstevigen van het draagvlak onder de achterban. Op deze wijze wordt er naar haar mening voldoende voeling gehouden met de deelnemers en worden deze voldoende betrokken bij het ingezette fondsbeleid met betrekking tot, in dit geval, het maatschappelijk verantwoord beleggen.

6.2 Aanbevelingen

Toeslagambitie

De in 2018 opnieuw uitgevoerde ALM studie schetst een somber beeld over de realisatie van de toeslagambitie van het pensioenfonds. Het verantwoordingsorgaan verzoekt het bestuur om nog in 2019 te onderzoeken of de missie en visie van het pensioenfonds en de nu gehanteerde toeslagambitie nog op elkaar aansluiten.

Premievrije voortzetting bij invaliditeit

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2018 vastgesteld dat het bestuur zoekt naar mogelijkheden om de vrijwillige aanmeldingen voor premievrije voortzetting bij invaliditeit beter te faciliteren. De voorlichtingsactiviteiten bij o.a. hogescholen bieden hiervoor een geschikt podium om aankomende fysiotherapeuten te informeren over de mogelijkheden bij het startmoment voor deelname aan het pensioenfonds. Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur om de voorlichting over premievrije voortzetting bij invaliditeit te intensiveren bij de aanvang van deelname aan het pensioenfonds.

Evenwichtige belangenafweging

Het verantwoordingsorgaan beveelt het bestuur aan om, daar waar tijdens een bestuursvergadering sprake is van een evenwichtige belangenafweging, er zorg voor te dragen dat deze expliciet in de notulen wordt vermeld. Dit is om zeker te stellen dat de beraadslagingen, discussies en oordeelsvorming helder en transparant worden weergegeven.

6.3 Oordeel

Het verantwoordingsorgaan heeft met tevredenheid vastgesteld dat het bestuur in 2018 adequaat opvolging heeft gegeven aan de aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan over 2017.

Het bestuur heeft naar de mening van het verantwoordingsorgaan in 2018 op de juiste wijze uitvoering gegeven aan het vastgestelde beleid op de verschillende beleidsterreinen van het pensioenfonds.

Het verantwoordingsorgaan oordeelt op basis van de verworven inzichten via gevoerde gesprekken en verkregen documentatie, positief over het handelen van het bestuur en over het totaal gevoerde beleid van het bestuur in 2018.

7. Voortgang

Het verantwoordingsorgaan heeft dit oordeel conform planning opgemaakt. Samen met de reactie van het bestuur zal het oordeel worden gepubliceerd in het jaarverslag en op de website www.fysiopensioen.nl.

Namens het verantwoordingsorgaan

H.J.M. Paauw, voorzitter

29 mei 2019

Reactie van het bestuur op het oordeel van het VO 2018

Het bestuur waardeert het constructieve overleg met het verantwoordingsorgaan over advieszaken en tijdens de jaarwerkcyclus met betrekking tot het verslagjaar 2018.

Het bestuur heeft met genoeg kennis genomen van het feit dat het verantwoordingsorgaan positief oordeelt over het handelen van het bestuur en over het totaal gevoerde beleid van het bestuur in 2018. Het stemt het bestuur tot tevredenheid dat het verantwoordingsorgaan van mening is dat het bestuur in 2018 op de juiste wijze uitvoering heeft gegeven aan het vastgestelde beleid op de verschillende beleidsterreinen van het pensioenfonds en dat het bestuur adequaat opvolging heeft gegeven aan de aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan over 2017.

In de komende tijd gaat het bestuur de toeslagambitie van het pensioenfonds nader onderzoeken en het bestuur zal daarbij onder meer aandacht geven aan zaken zoals realiseerbaarheid, transparantie, financiering, evenwichtigheid en communicatie. Tegen het einde van 2019 verwacht het bestuur tot besluitvorming te kunnen komen.

Het bestuur besteedt reeds geruime tijd aandacht aan het optimaliseren van de communicatie over de pensioenregeling bij aanvang van deelname bij het pensioenfonds. Dat geldt in het bijzonder voor de voorlichting over de vrijwillige verzekering voor premievrije voortzetting bij invaliditeit. Helaas nog niet met het gewenste resultaat, want er is sprake van een teruglopende tendens in de aanmeldingen voor deze verzekering. Het bestuur gaat nader bezien hoe de voorlichting over premievrije voortzetting bij invaliditeit bij aanvang van deelname aan het pensioenfonds kan worden geïntensiveerd en beter gefaciliteerd.

Met het oog op een eenduidige informatie-uitwisseling tussen het bestuur en het verantwoordingsorgaan over evenwichtige belangenafweging zal het bestuur in voorkomende gevallen zorg dragen voor een expliciete verslaglegging van beraadslagingen en meningsvorming over evenwichtige belangenafweging in het bestuur.

De aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan zullen in de komende periode de vereiste aandacht van het bestuur krijgen. Uiteraard zal het bestuur, net als in voorgaande jaren, het verantwoordingsorgaan periodiek informeren over de voortgang in deze dossiers.

JAARREKENING

1 BALANS PER 31 DECEMBER
(na bestemming saldo baten en lasten)

(x € 1.000)

		2018	2017
ACTIVA			
Beleggingen	(1)	3.672.783	3.671.071
Vorderingen en overlopende activa	(2)	3.604	549
Overige activa	(3)	3.156	2.041
		<u>3.679.543</u>	<u>3.673.661</u>
PASSIVA			
Fondsvermogen	(4)	-91.837	29.695
Technische voorziening	(5)	3.725.332	3.590.397
Overige schulden en overlopende passiva	(6)	46.048	53.569
		<u>3.679.543</u>	<u>3.673.661</u>
Dekkingsgraad op basis van FTK (in %)			
Actuele dekkingsgraad		97,5	100,8
Beleidsdekkingsgraad		100,7	99,0

2 STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

		2018	2017
BATEN			
Bijdragen van deelnemers	(7)	71.228	67.414
Beleggingsresultaten	(8)	8.260	192.839
		<u>79.488</u>	<u>260.253</u>
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	(9)	56.999	51.750
Uitvoeringskosten	(10)	5.947	5.849
Mutatie technische voorziening	(11)		
Pensioenopbouw		81.019	77.698
Rentetoevoeging		-9.590	-8.070
Onttrekking voor pensioenuitkeringen		-57.195	-51.562
Onttrekking voor uitvoeringskosten		644	705
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-3.563	-
Wijziging marktrente		184.597	-46.684
Wijziging actuariële uitgangspunten		-65.230	-
Overige wijzigingen		4.253	-1.050
		<u>134.935</u>	<u>-28.963</u>
Saldo waardeoverdrachten	(12)	3.139	-
(*) De nummering verwijst naar de toelichting			
		<u>201.020</u>	<u>28.636</u>
Saldo van baten en lasten		<u><u>-121.532</u></u>	<u><u>231.617</u></u>
Bestemming van het saldo van baten en lasten			
Mutatie fondsvermogen		<u><u>-121.532</u></u>	<u><u>231.617</u></u>

3 KASSTROOMOVERZICHT

(x € 1.000)

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2018	2017
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen bijdragen van deelnemers	68.924	67.482
Ontvangen waardeoverdrachten	812	3
Betaalde pensioenuitkeringen	-56.976	-51.540
Betaalde waardeoverdrachten	-4.678	-
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-6.202	-5.740
	1.880	10.205
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	6.534.262	7.695.270
Betaald inzake aankopen beleggingen	-6.601.890	-7.750.605
Directe beleggingsopbrengsten	53.865	53.773
Overige ontvangsten en uitgaven inzake beleggingen	20.893	-2.325
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-7.895	-8.289
	-765	-12.176
Mutatie liquide middelen	1.115	-1.971
Samenstelling geldmiddelen		
	2018	2017
Liquide middelen per 1 januari	2.041	4.012
Mutatie liquide middelen	1.115	-1.971
Liquide middelen per 31 december	3.156	2.041

4 TOELICHTING BEHORENDE BIJ DE JAARREKENING

Algemeen

Deze jaarrekening heeft betrekking op het boekjaar 2018, dat is geëindigd op balansdatum 31 december 2018.

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

De jaarrekening wordt gepresenteerd in euro's, wat tevens de functionele valuta is van de stichting.

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

Inleiding

Het doel van Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten, statutair gevestigd te Amersfoort, is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden. Deze doelstelling is nader uitgewerkt in onder andere de statuten, het pensioenreglement en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Vergelijking met voorgaand verslagjaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaand jaar met uitzondering van de toegepaste schattingswijzigingen zoals opgenomen in paragraaf "Schattingswijzigingen".

Schattingswijziging

Vanaf boekjaar 2018 is de grondslag voor de overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel AG2018 zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuariel Genootschap (AG). De algemene sterftেকansen die volgen uit de tabel worden voor het pensioenfonds gecorrigeerd in verband met een ultimo 2018 aangepaste ervaringssterfte.

Deze aanpassingen hebben geleid tot een verlaging van de voorziening pensioenverplichtingen van 65.230 per 31 december 2018. Dit resultaat is via de staat van baten van lasten als "wijziging actuariële uitgangspunten" in het verslagjaar verantwoord.

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op reële waarde.

Overige activa en passiva worden gewaardeerd op actuele waarde, tenzij anders is vermeld.

Voor zover noodzakelijk, wordt op vorderingen een voorziening voor oninbaarheid in mindering gebracht.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Verwerking van activa en passiva

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economische potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties".

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er is geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen, e.d., zijn als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar de rapporteringsvaluta euro tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

In de navolgende tabel zijn de ultimo boekjaar gehanteerde koersen opgenomen

	31-12-2018	31-12-2017
US Dollar	1,14315	1,20080
Britse Pond	0,89755	0,88765
Japanse Yen	125,42070	135,27010
Zwitserse Frank	1,12690	1,17015

SPECIFIEKE GRONDSLAGEN

GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING VAN ACTIVA EN PASSIVA

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde. Slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld vindt waardering plaats op basis van rekenmodellen.

Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen van dat soort beleggingen.

Vastgoedbeleggingen

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de reële waarde per balansdatum, gebaseerd op door onafhankelijke deskundigen verrichte jaarlijks vastgestelde taxaties. Het direct vastgoed wordt eens per drie jaar volledig getaxeerd waarbij de objecten in tussenliggende jaren worden getaxeerd op basis van externe actualisaties. Europese fondsen dienen minimaal te voldoen aan de waarderingsrichtlijnen zoals opgesteld door INREV. Amerikaanse fondsen die niet-INREV compliant zijn hebben een eigen waarderingsbeleid en taxeren hun vastgoedobjecten marktconform. Op jaarbasis toetst de vermogensbeheerder of de afgesproken 'accounting principles' worden gehanteerd en of de fondsmanager zich houdt aan het eigen taxatiebeleid. Resultaten door wijziging in reële waarde worden in de staat van baten en lasten verantwoord. Niet beursgenoteerde vastgoed aandelen of -participaties worden gewaardeerd tegen de door de vermogensbeheerder afgegeven intrinsieke waarde van de betreffende participatie gebaseerd op reële waarde van de onderliggende objecten.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

Niet aan een beurs genoteerde fondsen zijn gewaardeerd tegen de reële waarde op basis van de door de vermogensbeheerder van het pensioenfonds afgegeven intrinsieke waarde, zijnde een benadering van de marktwaarde.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers (inclusief lopende intrest).

Indien vastrentende waarden of participaties in beleggingsinstellingen niet-beursgenoteerd zijn, vindt waardebepaling plaats op basis van de geschatte toekomstige nettokasstroom (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de geldende marktrente en rekening houden met het risicoprofiel en de looptijd.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnotering of, als die er niet is, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen.

Positieve posities uit hoofde van derivatencontracten ultimo verslagjaar worden gepresenteerd onder derivaten. Negatieve posities uit hoofde van derivatencontracten ultimo verslagjaar worden gepresenteerd onder overige schulden en overlopende passiva.

Overige beleggingen

De overige beleggingen worden gewaardeerd conform opgave van de desbetreffende vermogensbeheerder. Deze opgave dient in overeenstemming te zijn met de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen worden opgenomen tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Een voorziening wordt getroffen op de vorderingen op grond van verwachte oninbaarheid.

Overige activa

Onder overige activa zijn liquide middelen opgenomen, voor zover dit onmiddellijk opeisbare banktegoeden zijn. Liquide middelen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties zijn opgenomen onder beleggingen.

Fondsvermogen

Het fondsvermogen is gelijk aan het verschil tussen het belegd vermogen en de technische voorziening. Het belegd vermogen van de stichting is per 31 december van enig boekjaar gelijk aan het totaal van de activa, verminderd met de schulden en overlopende passiva. Het fondsvermogen dient om toekomstige voorwaardelijke toeslagen te verlenen, om fluctuaties in het vermogen op te vangen en om actuariële verliezen op te vangen.

Technische voorziening

De technische voorziening (TV) is vastgesteld als de contante waarde van de tot de balansdatum opgebouwde aanspraken op pensioen, met inbegrip van de verhoging zoals die op grond van het voorwaardelijke toeslagbeleid aan de deelnemers is toegekend per 1 januari volgend op de balansdatum. De toereikendheid van de TV wordt jaarlijks door de certificerend actuaaris getoetst. Aan de berekening van de TV liggen de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen ten grondslag:

Rentevoet:

De door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo boekjaar. Deze rentetermijnstructuur is vastgesteld met gebruikmaking van de Ultimate Forward Rate (UFR). Het hanteren van de UFR houdt in dat voor looptijden van 21 jaar en langer een aangepaste rentecurve wordt gehanteerd.

Toekomstige stijging:

Het pensioenfonds kent een toeslagbeleid, dat voor een deel onvoorwaardelijk en voor het overige voorwaardelijk is. Op basis van het onvoorwaardelijke deel van het toeslagbeleid worden de opgebouwde en ingegane pensioenen jaarlijks verhoogd met 2,0%. Bij de vaststelling van de TV wordt rekening gehouden met de contante waarde van deze in de toekomst te verlenen onvoorwaardelijke toeslagen.

Overlevingstafels:

Prognosetafel AG2018, startjaar 2019 (2017: Prognosetafel AG2016, startjaar 2018) inclusief toepassing van fondsspecifieke ervaringssterfte op basis van het Willis Towers Watson ervaringssterftemodel 2018 (2017: Willis Towers Watson ervaringssterftemodel 2016).

Wezen: de sterfte voor wezen is verwaarloosbaar.

Gezinssamenstelling:

Aangenomen is dat alle niet-gepensioneerden aanspraak hebben op partnerpensioen, dat wil zeggen dat een partnerfrequentie van 100% is aangenomen.

Na de pensioendatum wordt uitgegaan van het zogenaamde bepaalde partnersysteem. In alle gevallen is het leeftijdsverschil tussen partners op drie jaar gesteld.

Wezenpensioen:

Bij een ingegaan wezenpensioen wordt voor wezen jonger dan 18 jaar aangenomen dat het wezenpensioen voortduurt tot de 18-jarige leeftijd. Voor wezen van 19 jaar of ouder wordt aangenomen dat het wezenpensioen voortduurt tot de 23-jarige leeftijd.

Beroepsarbeidsongeschiktheid:

Voor beroepsarbeidsongeschikte deelnemers voor wie de pensioenopbouw zonder verdere betaling van bijdragen wordt voortgezet, wordt de technische voorziening gelijkgesteld aan de contante waarde van de toekomstige opbouw.

Administratiekosten:

Het bestuur heeft (vanaf 2016) besloten de voorziening toekomstige kosten als een vast percentage (2,7%) van de technische voorzieningen vast te stellen.

Uitbetalingswijze:

Voor de berekening van de TV wordt ervan uitgegaan dat de pensioenen op continue wijze worden uitbetaald.

Toe- en uittredingen:

In verband met de gekozen financierings- en reserveringsdatum leiden toe- en uittredingen niet tot actuariële voor- of nadelen.

Saldo waardeoverdrachten

Dit betreft de ontvangst van of betaling aan pensioenuitvoerders van respectievelijk het vorige of nieuwe pensioenfonds van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers die tot het moment einde deelname zijn opgebouwd.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden gewaardeerd op de reële waarde.

GRONDSLAGEN VOOR DE RESULTAATBEPALING

Algemeen

Voor zover niet anders vermeld worden baten en lasten verwerkt in het resultaat van het jaar, waarop zij betrekking hebben.

Premiebijdragen van deelnemers

Onder premiebijdragen wordt verstaan de aan deelnemers in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten na aftrek van exploitatiekosten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de herwaarderingen.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de op factuur betaalde kosten vermogensbeheer en de toegerekende kosten van de beleggingsadviescommissie (BAC), het bestuur en de adviseurs opgenomen.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan pensioengerechtigden uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Uitvoeringskosten

Pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben.

Mutatie technische voorziening

De mutatie technische voorzieningen betreft de wijzigingen in de waarde van de technische voorzieningen, onder meer door:

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende waarde van de in het verslagjaar opgebouwde onvoorwaardelijke aanspraken op ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen.

Dit is inclusief de onvoorwaardelijke toeslag van 2,00%.

Voorwaardelijke toeslagen

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van de deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden te verhogen voor zover de financiële positie van het pensioenfonds dit toelaat. Deze voorwaardelijke verhoging per 1 januari 2019 bedraagt 0,00% (1 januari 2018: 0,00%).

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo boekjaar berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de TV. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

Onttrekking voor uitvoeringskosten

Toekomstige uitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de TV. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de kosten van de verslagperiode.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de TV herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt hieronder verantwoord.

Wijziging actuariële uitgangspunten

Mutatie TV uit hoofde van wijziging actuariële uitgangspunten heeft betrekking op de aanpassing van de overlevingstafels.

Overige wijzigingen

Hieronder zijn opgenomen de mutaties van de technische voorziening met betrekking tot kanssystemen.

Saldo waardeoverdrachten

De post saldo waardeoverdrachten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

GRONDSLAGEN KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Er is onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioen- en beleggingsactiviteiten.

5 TOELICHTING OP DE BALANS

(x € 1.000)

1. Beleggingen

Verloopoverzicht per beleggingscategorie

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2018	586.156	1.024.914	1.707.710	8.440	295.761	3.622.981
Aankopen	40.758	203.304	866.553	4.853.682	637.593	6.601.890
Verkopen	-30.927	-139.845	-910.754	-4.825.403	-627.333	-6.534.262
Overige mutaties	56	35	-2.077	-16.355	-2.552	-20.893
Waardemutaties	76.601	-83.572	-30.972	-5.055	4.091	-38.907
Stand per 31 december 2018	672.644	1.004.836	1.630.460	15.309	307.560	3.630.809
Bij: Derivaten met een negatieve waarde						41.974
Balanstotaal						3.672.783

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2017	540.497	1.003.373	1.582.210	32.339	259.948	3.418.367
Aankopen	115.888	131.410	1.268.529	5.690.301	544.477	7.750.605
Verkopen	-105.927	-199.749	-1.120.969	-5.746.022	-522.603	-7.695.270
Overige mutaties	-6.940	-57	-103	4.119	5.306	2.325
Waardemutaties	42.638	89.937	-21.957	27.703	8.633	146.954
Stand per 31 december 2017	586.156	1.024.914	1.707.710	8.440	295.761	3.622.981
Bij: Derivaten met een negatieve waarde						48.090
Balanstotaal						3.671.071

Onderpand met betrekking tot derivaten

Door het pensioenfonds zijn ultimo boekjaar, ter zake van de rentederivaten, zekerheden (collateral) ontvangen voor per saldo een bedrag van € 12,7 miljoen (2017: € 5,2 miljoen).

Deze zekerheden bestaan uit de juridische terbeschikkingstelling van stukken door partijen waarmee overeenkomsten m.b.t. rentederivaten zijn afgesloten.

Het pensioenfonds heeft de vrije beschikkingmogelijkheid over deze stukken mits zij deze omwisselt voor andere kwalificerende stukken.

Reële waarde

Schattingen en veronderstellingen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor het bepalen van de reële waarde van de beleggingen van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals bijvoorbeeld derivaten zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

Het pensioenfonds belegt zelf in beleggingsfondsen, maar met het oog op de transparantie inzake de beleggingen is de informatie in deze toelichting gebaseerd op de beleggingen in de portefeuilles van deze beleggingsfondsen ("Look through").

- ┆ Beleggingen met genoteerde marktprijzen worden verhandeld aan een effectenbeurs. Hieronder vallen aandelen, obligaties en onderpanden.
- ┆ Onafhankelijke taxaties worden toegepast voor de waardering van vastgoed in bezit van het pensioenfonds. Alle vastgoedobjecten worden jaarlijks getaxeerd door externe taxateurs waarvan de onafhankelijkheid ten opzichte van de waardering onbetwist is. De juistheid en volledigheid van de gebruikte informatie voor de taxatie wordt gecontroleerd.
- ┆ De contante waarde berekening wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende markttrente. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico.
- ┆ Intrinsieke waarde: de marktwaarde ontleent aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-to-fund managers. Voor fondsbeleggingen in vastgoed, private equity en infrastructuur wordt de waardering bepaald op basis van de laatst ontvangen fondsrapportages. Deze rapportages zijn door een accountant gecontroleerd maar de periode van deze rapportages loopt niet synchroon met het boekjaar van het pensioenfonds. Om deze onzekerheid te mitigeren wordt jaarlijks achteraf een aansluiting gemaakt
- ┆ Andere methode: marktwaardebepaling niet gebaseerd op marktdata, maar gebaseerd op aannames en schattingen die de prijs significant beïnvloeden.

Op basis van de toelichting op gehanteerde waarderingssystematiek is onderstaande tabel opgenomen.

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW- berekeningen	Intrinsieke waarde	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2018						
Vastgoedbeleggingen	396	3.070	-	669.178	-	672.644
Aandelen	22.552	-	-	982.284	-	1.004.836
Vastrentende waarden	1.168.192	-	180.367	281.901	-	1.630.460
Derivaten	-	-	28.417	-13.108	-	15.309
Overige beleggingen	-	-	-	307.560	-	307.560
Totaal	1.191.140	3.070	208.784	2.227.815	-	3.630.809

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW- berekeningen	Intrinsieke waarde	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2017						
Vastgoedbeleggingen	-	3.170	-	582.986	-	586.156
Aandelen	25.607	-	-	999.307	-	1.024.914
Vastrentende waarden	1.133.412	-	166.997	407.301	-	1.707.710
Derivaten	-	-	2.819	5.621	-	8.440
Overige beleggingen	-	-	-	295.761	-	295.761
Totaal	1.159.019	3.170	169.816	2.290.976	-	3.622.981

Opgemerkt wordt dat schattingen naar hun aard subjectief zijn en dat de geschatte actuele waarden van financiële instrumenten derhalve inherent onzeker zijn aan onzekerheden en waarde-oordelen ten aanzien van volatiliteit, rentestand en kasstromen. Deze schattingen zijn momentopnames, gebaseerd op de marktomstandigheden en de op dat moment beschikbare informatie.

Vastgoedbeleggingen

De vastgoedbeleggingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2018		31-12-2017	
	In %		In %	
Specificatie naar soort:				
Vastgoed in exploitatie	3.070	0,5	3.170	0,5
Vastgoed aandelen	666.834	99,1	580.302	99,0
Overig	2.740	0,4	2.684	0,5
	672.644	100,0	586.156	100,0

Vastgoed in exploitatie betreft winkels in Nederland.

De vastgoed aandelen zijn niet beursgenoteerd.

De vastgoedbeleggingen in portefeuille bestaan uit participaties in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen en 1 direct vastgoedobject per ultimo 2018 (100% eigendom).

Vastgoedtaxaties vormen een belangrijk onderdeel van fondswaarderingen, uitgedrukt in Net Asset Value (NAV). Het marktconform waarderen van vastgoedportefeuilles is daarmee een essentieel onderdeel van het portefeuillemanagement. De waarderingsrichtlijnen van de brancheorganisatie INREV, vastgelegd in de INREV Valuation Guidelines, zijn de richtlijnen waaraan het taxatie- en waarderingsbeleid van niet-beursgenoteerde fondsen dienen te voldoen voor de Europese fondsen in portefeuille.

De vermogensbeheerder toetst de Amerikaanse fondsen die per definitie niet aangesloten zijn bij de INREV zoveel mogelijk aan de basisprincipes van de INREV.

De belangrijkste bepalingen zijn:

- 1 De fondsdocumentatie moet details bevatten over waarderingsmethodieken en -procedures, prijsmethodologie inclusief de methoden die worden gebruikt bij de waardering van te waarderen activa en de frequentie van waardering voor al het activa en passiva van het fonds.
- 1 De externe taxateur moet onafhankelijk zijn en moet beschikken over de juiste beroepskwalificaties en competentie om de taxatie van onroerend goed uit te voeren. De externe taxateur heeft derhalve een lokale en/of internationale, professionele accreditatie en is gemachtigd om taxaties uit te voeren in het betreffende land.
- 1 De benoeming van de taxateur moet minimaal eens in de drie jaar worden geëvalueerd door de fondsmanager en indien nodig gerouleerd.
- 1 De taxatiekosten van een externe taxateur mogen niet direct gekoppeld zijn aan de uitkomst van de taxatie.

- | Alle objecten in het fonds moeten minimaal een keer per jaar getaxeerd of geactualiseerd worden door de externe taxateur. Minimaal eens in de drie jaar moet een volledige taxatie plaatsvinden (full valuation), waarbij ook het object geïnspecteerd wordt.
- | De fondsmanager moet ervoor zorgen dat uitgebreide, passende en transparante informatie wordt verstrekt aan de externe taxateur. Dit stelt de manager in staat een juiste waardering uit te voeren en zijn eigen beoordeling te maken van verwachte kosten, inclusief ramingen van onderhoud op lange termijn en / of grondvervuilingskosten.
- | De door de externe taxateur berekende waarde is de marktwaarde.
- | De externe taxateur moet zich houden aan internationaal erkende taxatiestandaarden (zoals bijv. EVS, IVS of RICS).
- | Het taxatierapport moet informatie bevatten over de gebruikte taxatiemethode en de gebruikte parameters en marktontwikkelingen.
- | De fondsmanager moet de taxatie beoordelen en goedkeuren voordat de taxatiewaarde wordt gebruikt in de fondswaardering.

In 2018 is de waarde van het directe vastgoedobject geactualiseerd door een onafhankelijke externe taxateur.

Aandelen

De aandelen zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2018		31-12-2017	
	In %		In %	
Specificatie naar soort:				
Beursgenoteerde aandelen	22.552	2,2	25.607	2,5
Private equity aandelen	99.670	9,9	80.986	7,9
Aandelenbeleggingsfondsen	882.623	87,9	918.364	89,6
Overig	-9	-	-43	-
	<u>1.004.836</u>	<u>100,0</u>	<u>1.024.914</u>	<u>100,0</u>

Per balansdatum zijn geen aandelen van het pensioenfonds zelf uitgeleend. Alleen binnen het aandelenfonds van BlackRock wordt onderliggend een securities lending programma uitgevoerd.

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2018		31-12-2017	
	In %		In %	
Specificatie naar soort:				
Staatsobligaties	837.465	51,4	843.288	49,4
Bedrijfsobligaties	240.726	14,8	215.975	12,7
Leningen op schuldbekentenissen	219	-	256	-
Hypotheken	180.148	11,1	166.741	9,8
Covered fondsen	72.219	4,4	74.149	4,3
Obligatiebeleggingsfondsen	280.804	17,2	405.456	23,7
Overig	18.879	1,1	1.845	0,1
	<u>1.630.460</u>	<u>100,0</u>	<u>1.707.710</u>	<u>100,0</u>

Per balansdatum zijn geen obligaties uitgeleend.

Leningen op schuldbekentenis. Deze post betreft een lening aan een gezondheidsinstelling. Deze vervalt in 2024.

Derivaten

	31-12-2018	31-12-2017
Specificatie naar soort:		
Valutaderivaten	-422	7.198
Rentederivaten	28.839	-4.379
Overig	-13.108	5.621
	<u>15.309</u>	<u>8.440</u>

Gebruik wordt gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- ┆ Valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.
- ┆ Renteswaps: dit betreft via Central Counter Parties (CCP) afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps wordt de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloed.

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities per 31 december 2018:

Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva
Valutaderivaten	660.290	2.972	3.394
Rentederivaten	564.000	67.419	38.580
Margin account futures (liquide middelen)	-	-13.108	-
		<u>57.283</u>	<u>41.974</u>

De derivaten met een negatieve waarde zijn verantwoord onder schulden.

De contractomvang geeft het bedrag aan van de onderliggende positie waarover het contract is afgesloten. De reële waarde is de waarde als het contract ultimo jaar zou worden verkocht of teruggedraaid.

Margin calls op futures worden dagelijks dan wel wekelijks door middel van kasgelden of kasgeld-equivalenten afgerekend.

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities per 31 december 2017:

Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva
Valutaderivaten	495.693	8.006	808
Rentederivaten	383.000	42.903	47.282
Margin account futures (liquide middelen)	-	5.621	-
		<u>56.530</u>	<u>48.090</u>

De derivaten met een negatieve waarde zijn verantwoord onder schulden.

Overige beleggingen

De overige beleggingen zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2018	31-12-2017
Specificatie naar soort:		
Hedge funds	78.475	84.908
Infrastructuur	107.176	78.869
Achmea IM Liquiditeitsfonds	119.095	126.392
Liquide middelen	5.498	7.085
Beleggingscrediteuren	-2.684	-1.493
	<u>307.560</u>	<u>295.761</u>

2. Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2018	31-12-2017
Uitgaande waardeoverdrachten	751	-
Debiteuren	2.853	549
	<u>3.604</u>	<u>549</u>

Het saldo op debiteuren is zo hoog door de verzonden facturen na de verplichtstellingscontrole in 2018.

3. Overige activa

	31-12-2018	31-12-2017
Liquide middelen	<u>3.156</u>	<u>2.041</u>

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen, die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn en niet het karakter van beleggingen hebben.

4. Fondsvermogen

Mutatieoverzicht fondsvermogen

	Algemene reserve
Stand per 1 januari 2018	29.695
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-121.532
Stand per 31 december 2018	<u>-91.837</u>
	Algemene reserve
Stand per 1 januari 2017	-201.922
Uit bestemming saldo van baten en lasten	231.617
Stand per 31 december 2017	<u>29.695</u>

	31-12-2018		31-12-2017	
	In %		In %	
Solvabiliteit				
Pensioenvermogen	3.633.495	97,5	3.620.092	100,8
Af: technische voorzieningen	3.725.332	100,0	3.590.397	100,0
Eigen vermogen	-91.837	-2,5	29.695	0,8
Af: vereist eigen vermogen	789.344	21,2	789.466	22,0
Vrij vermogen	-881.181	-23,7	-759.771	-21,2
Minimaal vereist eigen vermogen	159.609	4,3	153.268	4,3
Actuele dekkingsgraad		97,5		100,8
Beleidsdekkingsgraad		100,7		99,0
Reële dekkingsgraad		124,1		121,4

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan worden gekarakteriseerd als dekkingstekort. Voor de berekening van het vereist eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaard model.

Het verloop van de actuele dekkingsgraad is als volgt:

	2018	2017
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	100,8	94,4
M1 Premie	-0,6	-0,3
M2 Uitkeringen	-	-0,1
M3 Toeslagen	-	-
M4 RTS	-4,9	1,2
M5 Rendement	0,5	5,6
M6 Overigen	1,9	-
Kruisefect	-0,2	-
Dekkingsgraad per 31 december	97,5	100,8

Herstelplan

De beleidsdekkingsgraad lag eind 2017 met 99,0% lager dan de per 31 december 2017 vereiste dekkingsgraad (122,0%). Dit betekent dat het lopende herstelplan geactualiseerd moest worden naar de situatie per 1 januari 2018. Het pensioenfonds heeft dan ook in 2018 een evaluatie van het herstelplan ingediend bij DNB. Hieruit blijkt dat de financiële positie van het fonds in 2023 is hersteld. Herstel wordt dus verwacht binnen de gestelde hersteltermijn van 10 jaar en zonder aanvullende maatregelen. Daarnaast blijkt uit het geactualiseerde herstelplan dat indexatie naar verwachting vanaf 2021 weer deels mogelijk is.

Het korten van de pensioenaanspraken is in het algemeen mogelijk in de volgende gevallen:

1. Als uit het herstelplan blijkt dat met inzet van overige financiële sturingsmiddelen herstel tot het vereist eigen vermogen binnen de door het bestuur vastgestelde termijn niet mogelijk is. Vermindering van aanspraken zal dan per jaar gelijkmatig gespreid over de duur van het herstelplan plaatsvinden en wel op dusdanige wijze dat herstel tot het vereist eigen vermogen wel wordt bereikt binnen de door het bestuur vastgestelde termijnen. Uitsluitend de korting in het eerste jaar zal onvoorwaardelijk worden toegepast. Eventuele kortingen in latere jaren zullen alleen worden toegepast indien en voor zover dit noodzakelijk blijkt bij het in die latere jaren op te stellen herstelplan.
2. Wanneer de beleidsdekkingsgraad 5 jaar op een rij lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad en de actuele dekkingsgraad op dat moment ook lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad. Een eventuele korting wordt in een dergelijk geval op basis van het beleid van het pensioenfonds gespreid over 10 jaar. Deze situatie kan zich voor het eerst voordoen ultimo 2020.

5. Technische voorzieningen

Mutatieoverzicht technische voorzieningen

	Voorziening pensioen- verplichting
Stand per 1 januari 2018	3.590.397
Mutatie technische voorziening	134.935
Stand per 31 december 2018	3.725.332
	Pensioen- verplichting
Stand per 1 januari 2017	3.619.360
Mutatie technische voorzieningen	-28.963
Stand per 31 december 2017	3.590.397

Mutatie technische voorziening

	2018	2017
Pensioenopbouw	81.019	77.698
Rentetoevoeging	-9.590	-8.070
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-57.195	-51.562
Onttrekking voor uitvoeringskosten	644	705
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-3.563	-
Wijziging marktrente	184.597	-46.684
Wijziging actuariële uitgangspunten	-65.230	-
Overige wijzigingen	4.253	-1.050
	134.935	-28.963

De voorziening voor pensioenverplichtingen is naar categorie van deelnemers als volgt samengesteld:

	31-12-2018		31-12-2017	
	Aantal		Aantal	
Deelnemers	22.202	2.116.506	21.351	2.069.693
Gewezen deelnemers	8.050	542.882	8.017	559.800
Pensioentrekkenden	5.488	1.063.880	4.964	958.832
Voorziening toekomstige beroepsarbeidsongeschiktheid	-	2.064	-	2.072
	35.740	3.725.332	34.332	3.590.397

De voorziening toekomstige kosten is opgenomen onder de betreffende categorie en bedraagt 2,7% van de TV.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

Vanaf 1 januari 2016 is de regeling met lage opbouw (de Basisregeling) de verplichte regeling van het pensioenfonds. Deelnemers die voor 1 januari 2016 een hogere premie betaalden op basis van de regeling met hogere opbouw (de BasisPlusregeling) mogen de hogere opbouw en premie ook na 1 januari 2016 voortzetten. De BasisPlusregeling is gesloten voor nieuwe toetreders.

Binnen de pensioenregeling met de lagere opbouw wordt door de fysiotherapeuten in loondienst per deelnemersjaar een ouderdomspensioen opgebouwd van 0,57% van de voor dat deelnemersjaar geldende pensioengrondslag (middelloonsysteem). Binnen de pensioenregeling met de hogere opbouw wordt door de fysiotherapeut in loondienst 1,00% van de voor dat deelnemersjaar geldende pensioengrondslag opgebouwd. Voor zelfstandig werkende fysiotherapeuten wordt binnen de pensioenregeling met de lagere opbouw een ouderdomspensioen opgebouwd van 0,41% van de voor dat deelnemersjaar geldende pensioengrondslag. Binnen de pensioenregeling met de hogere opbouw wordt door de zelfstandig werkende fysiotherapeut 0,72% van de voor dat deelnemersjaar geldende pensioengrondslag opgebouwd. Verder wordt een partnerpensioen verzekerd van 70% van het te bereiken ouderdomspensioen en een wezenpensioen groot 20% van het vastgestelde nabestaandenpensioen voor kinderen tot 23 jaar. Tot slot kan vrijstelling van premiebetaling bij blijvende volledige beroepsarbeidsongeschiktheid vrijwillig worden meeverzekerd. In geval van blijvende volledige beroepsarbeidsongeschiktheid wordt vanaf 2015 de pensioenopbouw tot uiterlijk pensioeningang maar niet langer dan tot de 67ste verjaardag voortgezet zonder dat daarvoor jaarlijks door de deelnemer een premie is verschuldigd.

Toeslagverlening

Op de opgebouwde pensioenaanspraken en ingegane pensioenrechten wordt jaarlijks een onvoorwaardelijke toeslag verleend van 2,0%. Afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds kan het bestuur echter jaarlijks beslissen dat een hogere - voorwaardelijke - toeslag kan worden verleend. De toeslagverlening wordt gedeeltelijk uit de premie gefinancierd. Voor de voorwaardelijke toeslagverlening is geen bestemmingsreserve gevormd.

In 2018 heeft het bestuur besloten geen voorwaardelijke toeslag te verlenen per 1-1-2019.

6. Overige schulden en overlopende passiva

	31-12-2018	31-12-2017
Derivaten met negatieve waarde	41.974	48.090
Te betalen kosten	2.313	3.841
Afdrachten inzake pensioenen	1.182	1.079
Deelnemersvereniging Pensioenfonds Fysiotherapeuten	90	14
Uitkeringen/overdrachten	489	545
	<u>46.048</u>	<u>53.569</u>

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Risicobeheer en derivaten

Solvabiliteitsrisico

Het pensioenfonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het pensioenfonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, beschikt het bestuur van het pensioenfonds over een aantal sturingsmiddelen om het evenwicht tussen enerzijds het fondsvermogen en de voorziening pensioenverplichtingen en anderzijds het totaal vereist vermogen te herstellen.

De actuele aanwezige dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	Pensioen- vermogen	Technische voorziening	Dekkingsgraad %
Stand per 31 december 2017	3.620.092	3.590.397	100,8
Mutatie	13.403	134.935	-3,3
Stand per 31 december 2018	<u>3.633.495</u>	<u>3.725.332</u>	<u>97,5</u>

	31-12-2018	31-12-2017
Het tekort op het vereist eigen vermogen is als volgt:		
Technische voorziening	3.725.332	3.590.397
Buffers:		
S1 Renterisico	160.260	170.260
S2 Risico zakelijke waarden	593.340	575.354
S3 Valutarisico	111.888	93.943
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	155.525	177.350
S6 Verzekeringstechnisch risico	105.495	100.956
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheerrisico	95.932	90.566
Diversificatie effect	-433.096	-418.963
Totaal S (vereiste buffers)	789.344	789.466
Vereist vermogen (art. 132 WvB)	4.514.676	4.379.863
Pensioenvermogen (totaal activa - schulden)	3.633.495	3.620.092
Tekort/Tekort	-881.181	-759.771

Het pensioenfonds heeft ter afdekking van valuta- en renterisico's derivatencontracten afgesloten. Hiermee is bij het bepalen van de vereiste buffers rekening gehouden door de valuta- en rentepositie na afdekking op te nemen. Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds de standaardmethode toe. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de normportefeuille.

Beleid en risicobeheer

Het risicomanagement proces voor de financiële risico's is erop gericht het algehele balansrisico van het pensioenfonds te beheersen. Hierbij wordt het actuele risicoprofiel van de portefeuille vergeleken met het lange termijn beoogde risicoprofiel, zoals vastgesteld in ALM-studie en portefeuilleconstructie. Dit kan gaan afwijken als gevolg van marktontwikkelingen en/of ontwikkelingen in de (samenstelling van de) portefeuille. De basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid is gelegen in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings-)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van derivaten.

Marktrisico's (S1 - S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico, valutarisico en het grondstoffenrisico. Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, grondstoffen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico).

De strategie van het pensioenfonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

De mate waarin de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds gevoelig is voor het prijs- en renterisico is in de volgende alinea weergegeven, vervolgens worden de risico's die het pensioenfonds loopt nader toegelicht.

S1 Renterisico

Renterisico is het risico dat de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van ongunstige veranderingen in de marktrente. Dit risico bestaat doordat beleggingen en verplichtingen niet in dezelfde mate gevoelig zijn voor rentebewegingen. Het renterisico neemt af naarmate de looptijd van de beleggingen meer overeenkomt met de looptijd van de verplichtingen.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

	31-12-2018		31-12-2017	
	Balanswaarde	Duration	Balanswaarde	Duration
Vastrentende waarden (voor derivaten)	1.630.460	5,8	1.707.710	7,1
Totale portefeuille (na derivaten)	3.630.809	10,0	3.622.981	10,1
Technische voorziening	3.725.332	21,6	3.590.397	21,8

Op balansdatum is de duration van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde "duration-mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur) waardoor de dekkinggraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkinggraad daalt.

Het pensioenfonds dekt het renterisico van de dekkinggraad voor 50% af.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2018		31-12-2017	
	In %		In %	
Resterende looptijd < 1 jaar	161.018	9,9	138.541	8,1
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	519.005	31,8	448.886	26,3
Resterende looptijd > 5 jaar	950.437	58,3	1.120.283	65,6
	<u>1.630.460</u>	<u>100,0</u>	<u>1.707.710</u>	<u>100,0</u>

S2 Risico zakelijke waarden

Prijsrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico kan worden gemitigeerd door diversificatie. In aanvulling hierop kan het prijsrisico worden gehedged door het gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

	31-12-2018		31-12-2017	
	In %		In %	
Specificatie vastgoedbeleggingen naar aard:				
Winkels	3.070	0,5	3.170	0,5
Participaties in vastgoedmaatschappijen	666.834	99,1	580.302	99,0
Overig	2.740	0,4	2.684	0,5
	<u>672.644</u>	<u>100,0</u>	<u>586.156</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2018		31-12-2017	
	In %		In %	
Specificatie vastgoedbeleggingen naar regio:				
Europa	564.914	84,0	495.106	84,5
Noord Amerika	107.334	16,0	91.050	15,5
Azië	396	-	-	-
	<u>672.644</u>	<u>100,0</u>	<u>586.156</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2018		31-12-2017	
	In %		In %	
Specificatie aandelen naar sector:				
Beleggingsinstellingen	99.781	9,9	81.116	7,9
Financiële instellingen (w.o. banken en verzekeraars)	169.843	16,9	185.258	18,1
Nijverheid en industrie	225.778	22,5	227.828	22,3
Handel	168.514	16,8	198.145	19,3
Overige dienstverlening	268.689	26,7	248.207	24,2
Diversen	72.231	7,2	84.360	8,2
	<u>1.004.836</u>	<u>100,0</u>	<u>1.024.914</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2018		31-12-2017	
	In %		In %	
Specificatie aandelen naar regio:				
Mature markets	865.669	86,2	890.615	86,9
Emerging markets	139.167	13,8	134.299	13,1
	<u>1.004.836</u>	<u>100,0</u>	<u>1.024.914</u>	<u>100,0</u>

S3 Valutarisico

Het pensioenfonds reduceert het valutarisico door de exposure (blootstelling) naar vreemde valuta deels af te dekken. Conform het strategisch beleid van het pensioenfonds wordt 75% van het valutarisico voor de Amerikaanse dollar (USD), het Britse pond (GBP) en de Japanse yen (JPY) bij aandelen en private equity afgedekt vanuit de valuta overlay. Voor vastgoed, infrastructuur en hedgefonds wordt 100% afgedekt van genoemde valuta. Er is sprake van een bandbreedte van +/- 5% ten opzichte van de af te dekken exposure op maandultimo.

Het totaalbedrag dat door het pensioenfonds buiten de euro werd belegd bedroeg ultimo 2018 circa 31,1% (2017: 26,6%) van de beleggingsportefeuille. Ultimo het jaar was 58,6% (2017: 51,0%) van het totale valutarisico afgedekt. 41,4% (2017: 49,0%) van het valutarisico was niet afgedekt, hetgeen betekent dat ongeveer 12,9% (2017: 13,0%) van het totaalbedrag dat door het pensioenfonds werd belegd niet was afgedekt.

De vreemde valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	Positie voor afdekking	Afdekking met valuta derivaten	Nettopositie na afdekking 2018	Nettopositie na afdekking 2017
US Dollar	599.581	-510.647	88.934	109.596
Britse Pond	134.089	-115.132	18.957	35.302
Japanse Yen	52.972	-36.496	16.476	15.627
Zwitserse Frank	54.806	-	54.806	54.773
Hong Kong Dollar	38.231	-	38.231	34.342
Indonesische Roepies	9.623	-	9.623	9.261
Zuid Koreaanse Won	21.041	-	21.041	21.954
Zweedse Kroon	17.799	-	17.799	21.231
Noorse Kroon	11.763	-	11.763	10.592
Deense Kroon	14.941	-	14.941	17.117
Overig	175.929	-	175.929	140.898
	<u>1.130.775</u>	<u>-662.275</u>	<u>468.500</u>	<u>470.693</u>

S4 Grondstoffenrisico

Het grondstoffenrisico betreft alle risico's die te maken hebben met beleggingen in grondstoffen (commodities), zoals risico die voortvloeien uit een veranderend vraag en aanbod. De omvang van de buffer voor het grondstoffenrisico moet dusdanig zijn dat een waardedaling van 35% kan worden opgevangen voor dat deel van de portefeuille dat in grondstoffen is belegd. Aangezien het pensioenfonds geen beleggingen heeft in grondstoffen hoeft het pensioenfonds hiervoor geen buffer aan te houden.

S5 Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het pensioenfonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het pensioenfonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het pensioenfonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert.

	31-12-2018		31-12-2017	
	In %		In %	
Specificatie vastrentende waarden naar sector:				
Nederlandse overheidsinstellingen	223.176	13,7	240.174	14,1
Buitenlandse overheidsinstellingen	770.542	47,3	817.330	47,9
Financiële instellingen	350.577	21,5	354.247	20,7
Handels- en industriële instellingen	147.450	9,0	148.989	8,7
Beleggingsinstelling	12.000	0,7	-	-
Overige	126.715	7,8	146.970	8,6
	1.630.460	100,0	1.707.710	100,0

	31-12-2018		31-12-2017	
	In %		In %	
Specificatie vastrentende waarden naar regio:				
Mature markets	1.421.261	87,2	1.492.514	87,4
Emerging markets	209.199	12,8	215.196	12,6
	1.630.460	100,0	1.707.710	100,0

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	31-12-2018		31-12-2017	
	In %		In %	
AAA	486.888	29,9	523.944	30,7
AA	447.175	27,4	482.505	28,3
A	113.564	7,0	128.102	7,5
BBB	282.065	17,3	300.566	17,6
BB	104.404	6,4	89.234	5,2
B	102.004	6,3	90.078	5,3
CCC	31.079	1,9	32.303	1,9
CC	1.316	0,1	318	-
C	351	-	132	-
D	556	-	1.739	0,1
Geen rating	61.058	3,7	58.789	3,4
	<u>1.630.460</u>	<u>100,0</u>	<u>1.707.710</u>	<u>100,0</u>

De tabel toont het kredietrisico van de vastrentende portefeuille door middel van een rating, waarbij AAA de hoogste rating (hoogste kredietwaardigheid) is. Getoond wordt een composit rating. Deze rating is gelijk aan de mediaan van de actuele ratings van Moody's, S&P en Fitch. Indien er alleen ratings beschikbaar zijn van twee rating agencies, dan wordt de laagste rating gebruikt. Bij slechts één rating geldt deze desbetreffende rating. Obligaties of instrumenten die geen rating hebben worden apart getoond.

Onder geen rating zijn o.a. opgenomen, Investec Emerging Markets LC Dynamic Debt Fund ad 15.670, Wereldwijd High Yield Fonds ad 12.641, Stone Harbor Emerging Markets Debt Fund ad 11.523 en Dynamic Credit Dutch Mortgage Fund ad 12.000.

In 2017 waren onder geen rating o.a. opgenomen: Investec Emerging Markets LC Dynamic Debt Fund ad 20.407, Wereldwijd High Yield Fonds ad 15.980, Stone Harbor Emerging Markets Debt Fund ad 9.977 en Pictet Emerging Markets Debt Fund ad 10.579.

S6 Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's)

De technische voorziening wordt vastgesteld op basis van een prudente inschatting van de (toekomstige ontwikkeling van de) overlevingskansen en het (toekomstige) beroepsarbeidsongeschiktheidsrisico dat het pensioenfonds loopt. Deze risico's worden door het pensioenfonds beheerst door periodiek na te gaan of de inschatting van de (toekomstige) overlevingskansen en van de (toekomstige) beroepsarbeidsongeschiktheidsrisico's nog steeds adequaat is. Het pensioenfonds laat zich hieromtrent periodiek adviseren door de adviserend actuaire van het pensioenfonds. Voorts worden de gehanteerde actuariële grondslagen jaarlijks getoetst door de certificerende actuaire van het pensioenfonds.

Langlevenrisico

Langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Door toepassing van de Prognosetafel AG2018 met adequate correcties voor ervaringssterfte worden de sterftekansen van de deelnemerspopulatie zo goed mogelijk ingeschat. Voor de verre toekomst zijn deze schattingen echter onvermijdelijk onzeker, hetgeen leidt tot collectief langlevenrisico (de kans dat de levensverwachting van de populatie meer toeneemt dan verwacht. Dit collectieve langlevenrisico wordt gedeeld binnen het collectief van alle (gewezen) deelnemers van het pensioenfonds.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Beroepsarbeidsongeschiktheidsrisico

Het beroepsarbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een beroepsarbeidsongeschiktheidspensioen (schadereserve). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien. Het beleid van het pensioenfonds is om het overlijden- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Toeslagrisico

Naast de onvoorwaardelijke toeslag heeft het bestuur van het pensioenfonds de ambitie om het pensioen extra te indexeren. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen van de financiële positie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat deze extra toeslag voorwaardelijk is.

S7 Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Het liquiditeitsrisico wordt door het pensioenfonds beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Voor de korte termijn maakt het pensioenfonds gebruik van een liquiditeitsprognose waarbij rekening wordt gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

De volgende zaken zijn van belang met betrekking tot het liquiditeitsrisico:

- 1 De komende jaren zullen, naar verwachting, de inkomende premies het niveau van de uitkeringen overtreffen.
- 1 Ultimo 2018 zijn er voldoende obligaties, die onmiddellijk zonder waardeverlies verkocht kunnen worden om een eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

Hieruit blijkt dat op dit moment geen liquiditeitsrisico's voor het pensioenfonds bestaan. In de solvabiliteitstoets van het pensioenfonds worden hier dan ook geen buffers voor aangehouden.

S8 Concentratierisico

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt.

Gezien het beleggingsbeleid betreft dit risico bijna alle aandelenfondsen en een drietal beleggingen van de vastrentende waarden in staats (gerelateerde) fondsen.

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van leningen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

	31-12-2018	31-12-2017
Dit betreft (staats)obligaties van:		
Duitsland	187.740	205.696
Italië *	-	78.105
Frankrijk	123.675	166.777
Nederland	218.379	232.198

* De waarde van de beleggingen in Italiaanse staatsobligaties is in 2018 lager dan 2% van de balanswaarde.

S9 Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het pensioenfonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

Systeemrisico

Het systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het pensioenfonds niet beheersbaar.

Verbonden partijen

Transacties met bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar pagina 124 van dit verslag. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders. De bestuurders nemen deel aan de pensioenregeling van het pensioenfonds op basis van voorwaarden in het pensioenreglement.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Contractuele verplichtingen met onbepaalde looptijd

Het pensioenfonds heeft uitbestedingovereenkomsten afgesloten met de volgende partijen:

- ┆ Achmea Pensioenservices N.V., Overeenkomst betreffende Pensioenbeheer;
- ┆ Achmea Pensioenservices N.V., Overeenkomst betreffende Webservices;
- ┆ Achmea Investment Management B.V., Overeenkomst betreffende Vermogensbeheer;
- ┆ Sweco Capital Consultants B.V., Overeenkomst betreffende Vastgoed en Infrastructuur beheer;

Het pensioenfonds heeft met Deelnemersvereniging Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten een subsidieovereenkomst afgesloten.

De overeenkomsten met Achmea Pensioenservices kennen een resterende looptijd van vijf jaar.

De overeenkomsten met Achmea Investment Management B.V. en Sweco Capital Consultants kennen een resterende looptijd van een jaar.

Alle overeenkomsten samen omvatten een gezamenlijke jaarlijkse minimale verplichting van ongeveer € 10 miljoen.

Investerings- en stortingsverplichtingen

Vooruitlopend op verwachte inkomende kasstromen bestaan per balansdatum de volgende investerings- en stortingsverplichtingen (zogenaamde voorbeleggingen):

	31-12-2018	31-12-2017
Vastgoed	2.264	40.148
Private Equity	59.506	48.020
Infrastructuur	58.942	64.596
	<u>120.712</u>	<u>152.764</u>

Voorwaardelijke verplichtingen

Per jaareinde lopen er geen juridische procedures tegen het pensioenfonds en heeft het pensioenfonds tevens geen juridische procedures aangespannen tegenover derden.

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn na de balansdatum geen gebeurtenissen geweest van dien aard dat een wezenlijk ander beeld zou ontstaan van de financiële positie per einde 2018 dan op grond van dit jaarrapport kan worden verkregen.

Principe pensioenakkoord bekend

Op 4 juni kwam het nieuws naar buiten dat er een principe pensioenakkoord is voor een nieuw pensioenstelsel. De hoofdlijnen van dat principe akkoord zijn:

- ┆ Langzamere stijging van de AOW-leeftijd
- ┆ Overstap naar leeftijdsafhankelijke opbouw
- ┆ Nieuw pensioencontract
- ┆ Meer mogelijkheden om eerder te stoppen met werken
- ┆ Een ZZP-er kan gemakkelijker aansluiten bij een pensioenfonds

Veel moet nog uitgewerkt worden. Vooral zaken die pensioenfondsen raken. Daar heeft een stuurgroep nog ruim de tijd voor. Duidelijk is al wel dat er een enorme impact voor pensioenfondsen is bij een definitief akkoord. Er is werk aan de winkel voor iedereen.

6 TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

7. Bijdragen van deelnemers

	2018	2017
Vastgestelde premies	71.228	67.414

De kostendekkende, gedempte kostendekkende en feitelijke premie volgens artikel 125 van de Wvb zijn als volgt:

	2018	2017
Kostendekkende premie	108.567	104.360
Gedempte kostendekkende premie	41.029	37.680
Feitelijke premie	71.228	67.414

De hoogte van de in 2018 door de deelnemers betaalde premie is gebaseerd op de premiepercentages die door het bestuur voor het jaar zijn vastgesteld.

Deze percentages worden door het bestuur voorafgaand aan het jaar vastgesteld op basis van de verwachte kosten voor de pensioenopbouw en de risicodekkingen, een solvabiliteitsopslag en een component ter dekking van de verwachte uitvoeringskosten in het jaar. In de berekening van de premiepercentages is voor het jaar 2018 een rekenrente van 4,2% gehanteerd en is rekening gehouden met de in de toekomst te verlenen onvoorwaardelijke toeslag van 2,0% per jaar plus een in de toekomst mogelijk te verlenen voorwaardelijke toeslag van 1,0% per jaar.

Conform de wettelijke voorschriften wordt de kostendekkende premie na afloop van het jaar berekend op basis van de feitelijke kosten voor de pensioenopbouw en de risicodekkingen in het jaar, een solvabiliteitsopslag en de feitelijke uitvoeringskosten in het jaar. De kostendekkende premie wordt berekend op basis van de rentetermijnstructuur per 1 januari 2018 en op basis van de onvoorwaardelijke aanspraken, waaronder de in de toekomst te verlenen onvoorwaardelijke toeslag van 2,0% per jaar.

De gedempte kostendekkende premie wordt conform de wettelijke voorschriften na afloop van het jaar berekend op basis van de feitelijke kosten voor de pensioenopbouw en de risicodekkingen in het jaar en de feitelijke uitvoeringskosten in het jaar. In de berekening wordt conform de wettelijke voorschriften rekening gehouden met een voor deze premieberekening bepaald lange termijn verwacht rendement van het pensioenfonds, dat voor het jaar 2018 ongeveer overeenkomt met 5,2%. De gedempte kostendekkende premie wordt berekend op basis van de onvoorwaardelijke aanspraken (de in toekomst te verlenen onvoorwaardelijke toeslag van 2,0% per jaar) plus een in de toekomst daarbovenop te verlenen voorwaardelijke toeslag van 1%.

De wettelijk voorgeschreven toetsing van de toereikendheid van de feitelijke premie vindt plaats ten opzichte van de gedempte kostendekkende premie. De feitelijke premie was in 2018 ruim hoger dan de gedempte kostendekkende premie als gevolg van de bovengenoemde verschillende berekeningsuitgangspunten.

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate verantwoord.

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2018	2017
Inkoop onvoorwaardelijke aanspraken	83.207	79.796
Risicopremie	2.173	2.227
Solvabiliteitsopslag	18.784	17.881
Uitvoeringskosten -/- vrijval uitbetalingskosten	4.403	4.456
	<u>108.567</u>	<u>104.360</u>

De samenstelling van de gedempte kostendekkende premie is als volgt:

	2018	2017
Inkoop onvoorwaardelijke aanspraken	25.773	23.380
Risicopremie	922	904
Uitvoeringskosten -/- vrijval uitbetalingskosten	4.403	4.456
Voorwaardelijke onderdelen	9.931	8.940
	<u>41.029</u>	<u>37.680</u>

De samenstelling van de feitelijke premie is als volgt:

	2018	2017
Inkoop aanspraken (inclusief 3% toekomstige toeslag)	50.461	46.926
Risicokoopsom overlijden	1.155	1.188
Risicokoopsom arbeidsongeschiktheid	640	626
Solvabiliteitsopslag	11.340	10.918
Kosten verslagjaar	7.632	7.756
	<u>71.228</u>	<u>67.414</u>

De samenstelling van de feitelijke premie is bepaald op basis van een indicatieve/benaderde uitsplitsing.

8. Beleggingsresultaten

2018	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	9.079	76.601	-2.101	83.579
Aandelen	4.019	-83.572	-427	-79.980
Vastrentende waarden	24.478	-30.972	-3.310	-9.804
Derivaten	16.127	-5.055	-140	10.932
Overige beleggingen	171	4.091	-819	3.443
Overige opbrengsten en lasten	-9	-	99	90
	<u>53.865</u>	<u>-38.907</u>	<u>-6.698</u>	<u>8.260</u>

Op de directe beleggingsopbrengsten vastgoed zijn de exploitatiekosten ad 505 in mindering gebracht (2017: 966).

2017	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	9.359	42.638	-2.372	49.625
Aandelen	4.297	89.937	-947	93.287
Vastrentende waarden	27.292	-21.957	-3.948	1.387
Derivaten	12.733	27.703	-61	40.375
Overige beleggingen	92	8.633	-351	8.374
Overige opbrengsten en lasten	-	-	-209	-209
	<u>53.773</u>	<u>146.954</u>	<u>-7.888</u>	<u>192.839</u>

De kosten van vermogensbeheer omvatten de kosten die door de custodian en vermogensbeheerder(s) direct bij het pensioenfonds in rekening zijn gebracht. Deze kosten bestaan uit beheervergoedingen, performance-gerelateerde vergoedingen, kosten voor fiduciair beheer en bewaarloon.

In aanvulling op de kosten vermogensbeheer zoals deze bovenstaand zijn gespecificeerd is er tevens sprake van transactiekosten en kosten die ten laste zijn gebracht van de indirecte beleggingsopbrengsten van beleggingsfondsen.

Het aandeel van het pensioenfonds in de kosten die door de vermogensbeheerders ten laste van beleggingsfondsen zijn gebracht is onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten. Deze bedragen over 2018: 18.157 (2017: 13.880).

Transactiekosten, deels geschat, zijn onderdeel van de aan- en verkooptransacties van beleggingen. Deze zijn eveneens onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten en bedragen over 2018: 6.088 (2017: 4.718).

9. Pensioenuitkeringen

	2018	2017
Ouderdomspensioen	50.448	45.214
Partnerpensioen	5.809	5.512
Wezenpensioen	155	179
Afkopen	587	845
	<u>56.999</u>	<u>51.750</u>

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 474,11 (2017: € 467,89) per jaar overeenkomstig de WvB (artikel 78).

10. Uitvoeringskosten

	2018	2017
Administratiekosten	4.139	3.899
Controle- en advieskosten	279	480
Bestuurskosten en kosten deelnemersraad	568	560
Overige kosten	725	677
Subsidie Deelnemersvereniging Pensioenfonds Fysiotherapeuten	236	233
	<u>5.947</u>	<u>5.849</u>

Daar een groot deel van de kosten voor certificerend actuaire, een deel van de kosten van de adviserend en de certificerend accountant betrekking hebben op vermogensbeheer, is een deel van deze kosten in 2018 toegewezen aan vermogensbeheer. Dit is afwijkend aan de cijfers over 2017.

Ingevolge artikel 382a Titel 9 Boek 2 Burgerlijk Wetboek wordt gemeld dat de accountantskosten als volgt kunnen worden gesplitst:

	2018	2017
Onderzoek van de jaarrekening	<u>77</u>	<u>76</u>

De in de tabel vermelde honoraria voor het onderzoek van de jaarrekening 2018 (2017) hebben betrekking op de totale honoraria voor het onderzoek van de jaarrekening 2018 (2017), ongeacht of de werkzaamheden al gedurende het boekjaar 2018 (2017) zijn verricht.

Deze werkzaamheden zijn zowel in 2018 als 2017 uitgevoerd door KPMG Accountants N.V.

Overeenkomstig artikel 104 van de Wvb wordt vermeld dat het pensioenfonds in het afgelopen jaar geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd.

Vacatievergoeding

Bij het pensioenfonds zijn geen werknemers in dienst. In totaal is aan presentiegelden (vacatiegelden, reistijdvergoeding en leesvergoeding) € 516.000 (2017: € 492.000) aan de bestuurders en aspirant bestuurders uitgekeerd. In de presentiegelden is naast de bestuurderswerkzaamheden tevens begrepen de urenbesteding voor werkzaamheden in de verschillende commissies (incl. beleggingsadviescommissie), vertegenwoordiging van het pensioenfonds, bijeenkomsten alsmede het volgen van cursussen en deskundigheidstrainingen.

Personeelsleden

Bij het pensioenfonds zijn geen werknemers in dienst.

11. Mutatie technische voorziening

	2018	2017
Pensioenopbouw	81.019	77.698
Rentetoevoeging	-9.590	-8.070
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-57.195	-51.562
Onttrekking voor uitvoeringskosten	644	705
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-3.563	-
Wijziging marktrente	184.597	-46.684
Wijziging actuariële uitgangspunten	-65.230	-
Overige wijzigingen	4.253	-1.050
	<u>134.935</u>	<u>-28.963</u>

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de in het verslagjaar opgebouwde onvoorwaardelijke aanspraken op ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen.

Dit is inclusief de onvoorwaardelijke toeslag van 2,00%.

Toeslagen

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van de deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden te verhogen voor zover de financiële positie van het pensioenfonds dit toelaat. Deze voorwaardelijke verhoging per 1 januari 2019 bedraagt 0,00% (1 januari 2018 0,00%).

Rentetoevoeging

De voorziening pensioenverplichtingen is in het boekjaar opgerent met -0,260% (2017: -0,217%). Dit is de éénjaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2017.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de uitbetaling van pensioenen van de verslagperiode.

Onttrekking voor uitvoeringskosten

Toekomstige uitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de kosten van de verslagperiode.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Onder toelichting 12 is de wijziging uit hoofde van overdracht van rechten opgenomen.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

De actuariële uitgangspunten zijn in 2018 gewijzigd ten opzichte van die van ultimo 2017. Ultimo 2018 is overgegaan op Prognosetafel AG2018; ook is de fondsspecifieke ervaringssterfte ultimo 2018 aangepast.

Overige wijzigingen

Onder overige wijzigingen wordt onder andere opgenomen het resultaat op overlevingskansen en het resultaat op beroepsarbeidsongeschiktheid.

Het resultaat op overlevingskansen ontstaat doordat het aantal overlijdensgevallen in het jaar afwijkt van hetgeen met de gehanteerde overlevingstafels wordt verondersteld. In algemene zin geldt dat, indien minder personen overlijden dan verondersteld (ondersterfte), dit een verlies oplevert op het ouderdomspensioen en een winst op het partnerpensioen. Bij oversterfte is het omgekeerde het geval.

Het resultaat op beroepsarbeidsongeschiktheid ontstaat doordat er een premievrijstelling geldt bij beroepsarbeidsongeschiktheid.

Specificatie overige wijzigingen

	2018	2017
Resultaat op kanssystemen:		
Resultaat op overlevingskansen	3.380	-3.863
Resultaat op beroepsarbeidsongeschiktheid	691	1.336
Resultaat op mutaties	182	1.231
Overige resultaten	-	246
	<u>4.253</u>	<u>-1.050</u>

12. Saldo waardeoverdrachten

	2018	2017
Inkomende waardeoverdrachten	788	-
Uitgaande waardeoverdrachten	-3.927	-
	<u>-3.139</u>	<u>-</u>

Dit betreft de ontvangst van of betaling aan pensioenfondsen of pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of nieuwe pensioenuitvoerder van de opgebouwde pensioenen van deelnemers die bij verandering van werkomgeving zijn opgebouwd.

	2018	2017
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten:		
- toevoeging aan de technische voorzieningen	898	-
- onttrekking aan de technische voorzieningen	-4.461	-
	<u>-3.563</u>	<u>-</u>
	<u>2018</u>	<u>2017</u>
Het resultaat op de waardeoverdrachten is als volgt:		
- de overgenomen pensioenverplichtingen	-110	-
- de overgedragen pensioenverplichtingen	534	-
	<u>424</u>	<u>-</u>

Belastingen

De activiteiten van het pensioenfonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Bestemming van saldo van baten en lasten

Het bestuur heeft besloten het resultaat over het boekjaar te muteren op het fondsvermogen.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten heeft de jaarrekening 2018 vastgesteld in de vergadering van 19 juni 2019.

Tilburg, 19 juni 2019

Het Bestuur

T.P.J.A.van den Heuvel Voorzitter

R. van Pommeren Secretaris

W.J.T. Sillen

J.H. Sluis

A. Barszczowski

B. de Berg

OVERIGE GEGEVENS

OVERIGE GEGEVENS

1 Bestemming van saldo van baten en lasten

De wijze waarop het resultaat van het boekjaar moet worden verdeeld is niet opgenomen in de statuten van Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten.

2 ACTUARIËLE VERKLARING

Opdracht

Door de Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten te Amersfoort is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Wet verplichte beroepspensioenregeling over het boekjaar 2018.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van de Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten, zoals vereist conform artikel 143 van de Wet verplichte beroepspensioenregeling. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 17 miljoen (0,47% van het pensioenvermogen).

Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 0,85 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 142 van de Wet verplichte beroepspensioenregeling, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 121 tot en met 135 van de Wet verplichte beroepspensioenregeling. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- ┆ de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- ┆ de kostendeekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- ┆ het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 121 tot en met 135 van de Wet verplichte beroepspensioenregeling, met uitzondering van de artikelen 126, 127 en 128.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat vanaf het eerste meetmoment 31 december 2015. Indien de beleidsdekkingsgraad de komende jaren gedurig lager blijft uitkomen dan het niveau van de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen, dan zal per 31 december 2020 een kortingsmaatregel moeten worden uitgevoerd (als de actuele dekkingsgraad op dat moment ook lager is dan minimaal vereist).

Mijn oordeel over de vermogenspositie van de Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Purmerend, 19 juni 2019

drs. C.G.M. Kroon AAG
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Bestuur van Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten

Verklaring over de in het jaarrapport opgenomen jaarrekening 2018

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarrapport opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten per 31 december 2018 en van het resultaat en de kasstromen over 2018, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2018 van Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten ('de Stichting') te Amersfoort gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- 1 de balans per 31 december 2018;
- 2 de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht over 2018; en
- 3 de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA). Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

Materialiteit
— Materialiteit van EUR 17 miljoen — 0,5% van het pensioenvermogen
Kernpunten
— De waardering van de beleggingen gebaseerd op 'netto contante waarde'-berekeningen en intrinsieke waarde; — De (actuariële) uitgangspunten voor de waardering van de technische voorzieningen.
Oordeel
— Goedkeurend oordeel

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 17 miljoen (2017: EUR 17 miljoen). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen per 31 december 2018 (circa 0,5%). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de beleidsdekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 850 duizend rapporteren aan het bestuur alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Voor de controle van de uitvoeringskosten hebben wij met het Bestuur afgesproken een lagere materialiteit te hanteren van EUR 50 duizend.

Reikwijdte van de groepscontrole

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen in vastgoed en infrastructuur uitbesteed aan Sweco Capital Consultants B.V. en van de overige beleggingen aan Achmea Investment Management B.V. De pensioenadministratie is uitbesteed aan Achmea Pensioenservices

N.V. De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door Sweco Capital Consultants B.V. en Achmea Investment Management B.V. en informatie over de technische voorzieningen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door Achmea Pensioenservices N.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle op de premies, uitkeringen en technische voorziening maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van Achmea Pensioenservices N.V., zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (ISAE 3402 type II-)rapportage.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij de in de ISAE 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2018 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan Achmea Pensioenservices N.V.

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses uitgevoerd waarbij wij de uitkomsten van premiebijdragen en uitkeringen hebben getoetst op basis van verwachtingen die wij zelf hiervoor hebben ontwikkeld. Wij hebben door middel van deelwaarnemingen mutaties in de pensioenadministratie, premiebijdragen en uitkeringen aan de hand van brondocumentatie bij de dienstverlener onderzocht.

Bij de uitvoering van onze controle op de beleggingen maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van een andere onafhankelijke accountant. Achmea Investment Management B.V. heeft op grond van de overeenkomst met de Stichting aan een onafhankelijk accountant opdracht gegeven de informatie inzake beleggingen ten behoeve van de jaarrekening van de Stichting te controleren. De opdracht omvat de controle van de beleggingen in beheer bij zowel Achmea Investment Management B.V. als Sweco Capital Consultants B.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel bij de jaarrekening zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de controlewerkzaamheden van deze accountant. In dit kader hebben wij de accountant

schriftelijke instructies gegeven omtrent de aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden. De accountant heeft, op onze instructie, de controle uitgevoerd met een planningsmaterialiteit van EUR 12,75 miljoen en daarbij ook bijzondere aandacht besteed aan het hierna genoemde kernpunt van onze controle voor de waardering van beleggingen met schattingen.

De accountant heeft zijn bevindingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken, het controledossier van de accountant beoordeeld en aanvullende eigen controlewerkzaamheden uitgevoerd waaronder aansluiting van de vermogensbeheerrapportage met de financiële administratie en de jaarrekening.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemersgegevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkste waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

De waardering van de beleggingen gebaseerd op 'netto contante waarde'-berekeningen en intrinsieke waarde

Omschrijving

De beleggingen vormen een significante post op de balans van de Stichting. Alle beleggingen dienen conform de Wet verplichte beroepspensioenregeling te worden gewaardeerd op marktwaarde. Uit noot 1 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 1,2 miljard (33%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op marktnoteringen en dat voor EUR 2,4 miljard (67%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op onafhankelijke taxaties, 'netto contante waarde'-berekeningen en intrinsieke waarde. De beleggingen waarvan de waardering is gebaseerd op 'netto contante waarde'-berekeningen bestaan voor EUR 0,2 miljard uit vastrentende waarden. De beleggingen waarvan de waardering is gebaseerd op intrinsieke waarde bestaan voor EUR 0,7 miljard uit vastgoedbeleggingen, EUR 1,0 miljard aandelen, EUR 0,3 miljard vastrentende waarden en EUR 0,3 miljard overige beleggingen. Het bepalen

van de marktwaarde voor deze beleggingen is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van deze beleggingscategorie een kernpunt in onze controle.

In de paragraaf 'Grondslagen voor de waardering van activa en passiva' van de toelichting geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In noot 1 zijn de gehanteerde waarderingsmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van deze beleggingscategorie uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Wij hebben voor de controle van de beleggingen gebruik gemaakt van de werkzaamheden van een onafhankelijke accountant. Deze onafhankelijke accountant heeft de beleggingen gecontroleerd die in beheer zijn bij zowel Achmea Investment Management B.V. als Sweco Capital Consultants B.V. De opdracht tot controle van deze beleggingen is onderdeel van de overeenkomst tussen Achmea Investment Management B.V. en de Stichting.

De accountant heeft zijn bevindingen met betrekking tot zijn controle op de vermogensrapportage aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken en een dossierreview op het controledossier van de accountant verricht. Wij hebben vastgesteld dat de gecontroleerde vermogensbeheerrapportage aansluit met de financiële administratie en de jaarrekening.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingsmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Wij hebben eveneens geconstateerd dat de toelichtingen op de beleggingen adequaat zijn.

Wij vinden de waardering van de beleggingen evenwichtig bepaald.

De (actuariële) uitgangspunten voor de waardering van de technische voorzieningen

Omschrijving

De technische voorzieningen vormen een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorzieningen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over

levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de marktrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank).

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariële deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt in onze controle.

Het bestuur heeft in de toelichting in de paragraaf 'Grondslagen voor de waardering van activa en passiva' de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen opgenomen. In de paragraaf 'Risicobeheer en derivaten' van de toelichting is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaaris over de te volgen aanpak, de attentiepunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaaris. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden van de certificerend actuaaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het resultaat in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojectie, het bespreken van de resultaten met de certificerend actuaaris en het uitvoeren van een dossierreview op het dossier van de certificerend actuaaris. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuaaris.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de technische voorzieningen evenwichtig bepaald en de toelichting toereikend.

Verklaring over de in het jaarrapport opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarrapport andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens;
- de bijlagen

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de informatie zoals vereist door Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum

van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een entiteit haar continuïteit niet langer kan handhaven;

- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de groepscontrole. In dit kader hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de groeps-onderdelen. Bepalend hierbij zijn de omvang en/of het risicoprofiel van de groepsonderdelen of de activiteiten. Op grond hiervan hebben wij de groepsonderdelen geselecteerd waarbij een controle of beoordeling van de volledige financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met hen over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Utrecht, 19 juni 2019

KPMG Accountants N.V.

S. van Oostenbrugge RA

BIJLAGEN

1 VERLOOPSTAAT DEELNEMERS

Actieve deelnemers inclusief premievrijgestelden wegens beroepsarbeidsongeschiktheid

	2018		2017	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
Stand per 1 januari	9.372	11.979	9.110	11.734
Bij: toegetreden deelnemers	833	896	646	754
andere oorzaken	-19	-17	-	-
Af: overleden deelnemers	-9	-5	-10	-7
gepensioneerde deelnemers	-6	-	-4	-1
uitgetreden deelnemers	-363	-455	-365	-492
andere oorzaken	-3	-1	-5	-9
Stand per 31 december	9.805	12.397	9.372	11.979
Opgebouwd recht ultimo in miljoenen euro's (incl. verhoging per 1 januari volgend boekjaar)	35,4	33,0	37,4	34,0

Gewezen deelnemers

	2018		2017	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
Stand per 1 januari	2.451	5.566	2.332	5.403
Bij: toegetreden vanuit de				
actieve deelnemers	363	455	365	492
andere oorzaken	-	-	-	-
Af: overleden gewezen deelnemers	-9	-4	-5	-10
gepensioneerde gewezen				
deelnemers	-255	-309	-194	-241
afkopen	-34	-64	-47	-81
overdrachten	-48	-89	-	-
andere oorzaken	14	13	-	3
Stand per 31 december	2.482	5.568	2.451	5.566
Opgebouwd recht ultimo in miljoenen euro's (incl. verhoging per 1 januari volgend boekjaar)	6,7	12,0	7,0	12,8

Pensioengerechtigden

Ouderdomspensioenen

	2018		2017	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
Stand per 1 januari	1.886	2.163	1.729	1.969
Bij: wegens pensionering	261	309	198	242
andere oorzaken	-	-	-	-
Af: wegens overlijden	-39	-36	-37	-41
afkoop klein pensioen	-9	-13	-4	-7
andere oorzaken	-	-	-	-
Stand per 31 december	2.099	2.423	1.886	2.163

Jaarlijks ouderdomspensioen ultimo in miljoenen
euro's (incl. verhoging per 1 januari
volgend boekjaar)

31,8	20,9	28,4	18,2
------	------	------	------

Nabestaandenpensioenen

	2018		2017	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
Stand per 1 januari	243	536	223	510
Bij: wegens overlijden partner	19	57	25	37
andere oorzaken	-	-	-	-
Af: wegens overlijden	-3	-11	-3	-10
afkoop klein pensioen	-	-1	-1	-1
andere oorzaken	-	-	-1	-
Stand per 31 december	259	581	243	536

Jaarlijks nabestaanden-
pensioen in miljoenen euro's (incl.
verhoging per 1 januari volgend boekjaar)

1,4	4,6	1,2	4,1
-----	-----	-----	-----

Wezenpensioen

	2018	2017
Stand per 1 januari	136	147
Bij: wegens overlijden deelnemers	27	28
andere oorzaken	-	-
Af: wegens afkoop	-3	-8
andere oorzaken	-34	-31
Stand per 31 december	126	136
Jaarlijks wezenpensioen in miljoenen euro's (incl. verhoging per 1 januari volgend boekjaar)	0,2	0,2

Premie-overname bij beroepsarbeidsongeschiktheid

	2018		2017	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
Deelnemers van wie de premiebetaling is overgenomen per 31 december	84	138	96	147

2 BEGRIPSOMSCHRIJVINGEN

Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (Abtn)

Pensioenfondsen moeten op basis van de Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling een nota opstellen waarin wordt ingegaan op:

- * interne beheersingssysteem;
- * administratieve organisatie en interne controle;
- * procedures en criteria voor aansluiting bij het fonds;
- * aanspraken van deelnemers;
- * risico's;
- * financiële opzet;
- * financiële sturingsmiddelen.

Actuaris

De adviserend actuaris adviseert over financiële en actuariële zaken die de financiële positie van het fonds beïnvloeden, zoals de hoogte van de premie en het verlenen van indexatie. De adviserend actuaris stelt hiervoor onder andere de pensioenvoorziening vast en bepaalt periodiek of de aanwezige middelen voldoende zijn tegenover de aangegane verplichtingen. Verder heeft de adviserend actuaris een actieve rol bij de inrichting en de uitvoering van de ALM-studie en adviseert de adviserend actuaris bij de vaststelling van het premie- en indexatiebeleid.

Certificerend actuaris De certificerend actuaris toetst jaarlijks de toereikendheid van de voorziening pensioenverplichtingen, de kostendekkende premie en de financiële situatie van het fonds. Hij geeft hiervoor een actuariële verklaring af en stelt een actuariële rapport op. De taken van de adviserende en certificerend actuaris zijn gescheiden

Actuariële waarde

De contante waarde van een reeks toekomstige uitkeringen of bijdragen berekend op basis van actuariële grondslagen. Het gaat bij die grondslagen bijvoorbeeld om de rekenrente of de marktrente, de kansstelsels (sterftekansen, arbeidsongeschiktheids- en revalidatiekansen, frequenties van gehuwd zijn, etc.) en de kostenopslagen (bijvoorbeeld voor administratiekosten en/of uitbetalingskosten).

Asset Liability Management (ALM)

Het afstemmen van de beleggingsmix op de verplichtingen. Een ALM-studie is een integrale analyse van pensioen-, toeslag-, financierings-, en beleggingsbeleid. Hierbij wordt rekening gehouden met de risico's voor alle belanghebbenden. Zowel voor de korte als de lange termijn en in aansluiting op de verplichtingenstructuur. Een ALM-studie helpt een pensioenfonds bij het kiezen van de juiste beleggingsmix.

Assetmix/beleggingsmix

Verdeling van de beleggingsportefeuille over verschillende beleggingssoorten. Bijvoorbeeld aandelen, obligaties, vastgoed en liquide middelen).

Autoriteit Financiële Markten (AFM)

De AFM is toezichthouder op het gedrag van en de informatieverstrekking door alle partijen op de financiële markten in Nederland.

AG-prognosetafels

Periodiek publiceert het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) sterftetafels die zijn gebaseerd op waarnemingen van sterfte in de bevolking. Deze sterftetafels zijn nog niet geschikt voor gebruik door actuarissen: het verloop van de sterftekansen is nog te grillig en bepaalde belangrijke wetmatigheden zijn nog niet opgenomen. Om die sterftetafels geschikt te maken voor actuariële gebruik worden ze aangepast door het Actuariële Genootschap. Deze aangepaste tafels krijgen de naam 'AG-tafels'. Tot 2007 werden tafels gepubliceerd die geen toekomstige sterfte-ontwikkeling bevatten. Met ingang van 2007 wordt de waargenomen ontwikkeling (verbetering) in de sterftekansen als toekomstige sterfte-ontwikkeling in de sterftetafels meegenomen. Dit zijn de AG-prognosetafels.

Beleggingsbeleid

Een pensioenfonds is verplicht om op prudente wijze te beleggen. Het beleggingsbeleid van een pensioenfonds is enerzijds gericht op het zoveel mogelijk uitsluiten van beleggingsrisico's en anderzijds op het behalen van een zo hoog mogelijk rendement. Bovendien moet de afstemming van

beleggingen op de verplichtingen juist zijn: het pensioenfonds moet op het juiste moment aan haar verplichtingen kunnen voldoen.

Om optimaal aan deze uitgangspunten te voldoen is een juiste samenstelling van de beleggingsmix noodzakelijk, die met behulp van een ALM-studie kan worden vastgesteld.

Bepaalde partnersysteem

Een bepaald partnersysteem is een systeem voor reservering van partnerpensioen. Hierbij reserveert een pensioenfonds alleen dan voor partnerpensioen als de deelnemer daadwerkelijk gehuwd is, een geregistreerd partnerschap is aangegaan of een vrijwillig verzekerde partner heeft.

Benchmark

Een benchmark is een objectieve maatstaf waartegen een pensioenfonds de rendementen van de beleggingen afzet. De maatstaf is vaak een marktindex.

Beroepspensioenfondsen

Bij een beroepspensioenfonds gaat het om een pensioenfonds voor vrije beroepsbeoefenaren, zoals notarissen of fysiotherapeuten. Als er een beroepspensioenfonds is voor een bepaald beroep dan zijn alle beroepsgenoten verplicht om zich bij dat fonds aan te sluiten.

Beroepspensioenvereniging

Een beroepspensioenvereniging is een vereniging waarvan beroepsgenoten lid zijn en die volledige rechtsbevoegdheid bezit. Het statutaire doel omvat uitsluitend het verzorgen van een beroepspensioenregeling. Hierbij komt het lidmaatschap niet automatisch voort uit het lidmaatschap van enig andere organisatie. Het doel van de beroepspensioenvereniging is het behartigen van de belangen van de pensioenen van de beroepsgenoten.

Commodities

Commodities zijn grondstoffen. Een onderverdeling van commodities is: energie, metalen en agrarische producten. Beleggingen in commodities vinden plaats met derivaten.

Corporate governance

Bij corporate governance gaat het om goed ondernemerschap. Hierbij inbegrepen zijn integer en transparant handelen door het bestuur, goed toezicht op het handelen door het bestuur en het afleggen van verantwoording voor het uitgeoefende toezicht.

Custodian

Een custodian is een bewaarder van effecten. Bij dit fonds is dit KAS BANK N.V. en Bank New York Mellon.

Dekkingsgraad

De dekkingsgraad van een pensioenfonds geeft de verhouding weer tussen de bezittingen en de verplichtingen van een pensioenfonds. Dit verhoudingsgetal geeft weer in hoeverre het pensioenfonds kan voldoen aan zijn verplichtingen.

Dekkingstekort

Situatie dat de middelen van het pensioenfonds niet langer toereikend zijn om te voldoen aan het minimaal vereist vermogen.

Derivaten

Een financieel instrument waarvan de waarde is afgeleid van één of meer onderliggende waarde.

DNB (De Nederlandsche Bank)

Orgaan dat toezicht houdt op de financiële degelijkheid van financiële instellingen, onder andere van pensioenfondsen. Op basis van de Pensioenwet en de Wet financieel toezicht controleert DNB de pensioenuitvoerders.

Duration

Hierbij gaat het om de gewogen gemiddelde looptijd van een obligatie in jaren. Duration is een maatstaf voor de rentegevoeligheid van obligaties. Hoe langer de duration, hoe sterker obligatiekoersen reageren op een renteverandering.

Emerging markets

Emerging markets (opkomende markten) zijn de financiële markten van ontwikkelingslanden. Deze markten kenmerken zich vaak door een snelle, maar ook onstabiele economische groei. Beleggers beschouwen een belegging in een emerging market vaak als risicovol vanwege (mogelijke) politieke

problemen en economische instabiliteit. Het risico, maar ook het verwacht rendement van een dergelijke belegging, is daarom gemiddeld hoger dan van een belegging in ontwikkelde landen.

Financieel toetsingskader (FTK)

Het financieel toetsingskader is het (nieuwe) financiële toezichtregime en maakt deel uit van de Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling. Het FTK is van toepassing op de financiële positie en het financiële beleid van pensioenfondsen en is vanaf 1 januari 2007 van kracht.

FIRM (Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode)

FIRM is een geïntegreerde methode voor de analyse van risico's bij alle typen ondernemingen waarop DNB toezicht houdt. Het bestuur gebruikt de risicoanalyse om inzicht te krijgen in de risico's van de activiteiten en de mate waarin deze risico's een potentiële bedreiging zijn voor de toezichtdoelstellingen.

Future

Bij een future gaat het om een op de beurs verhandeld termijncontract met verplichte levering van onderliggende waarden/goederen in de toekomst tegen een vooraf vastgestelde prijs. De onderliggende waarde kan een obligatie zijn, een aandelenindex, een geldmarktrente of een commodity. Met futures kan een belegger beleggingsrisico's afdekken.

Fondsvermogen:

Het totale vermogen dat aanwezig is bij het pensioenfonds.

Franchise

Na de 67-jarige leeftijd bestaat het inkomen in principe uit een ouderdomspensioen en een AOW uitkering. Bij de opbouw van het pensioen wordt al rekening gehouden met deze AOW uitkering door het gebruik van een franchise. De franchise is het deel van het inkomen waarover geen pensioen wordt opgebouwd in verband met de vanaf 65 jarige leeftijd te ontvangen AOW uitkering. Bij dit fonds heeft het bestuur echter zelf de franchise vastgesteld en deze is niet gekoppeld aan de AOW.

Hedge funds

Hedge funds (hedgefondsen) maken gebruik van een breed scala aan beleggingsstrategieën en – instrumenten om onder alle marktomstandigheden een absoluut (positief) rendement te halen.

Herstelplan

Plan van aanpak waarin het pensioenfonds laat zien welke maatregelen het neemt om de dekkingsgraad te verbeteren. Het herstelplan bevat maatregelen om binnen tien jaar weer te beschikken over het vereist eigen vermogen.

INREV

INREV is de Europese vereniging voor beleggers in niet-genoteerde vastgoedfondsen. INREV is Europa's leidende platform voor het delen van kennis over de niet-beursgenoteerde (niet-beursgenoteerde) vastgoedsector.

Intern Toezicht

Het kritisch beoordelen van het functioneren van het (bestuur van het) pensioenfonds door onafhankelijke deskundigen. Het gaat daarbij vooral om het beoordelen van beleids- en bestuursprocedures en -processen, om de checks and balances, om de wijze waarop de uitvoering van de regeling wordt bestuurd en aangestuurd en om de wijze waarop wordt omgegaan met de risico's op de langere termijn voor (de dekkingsgraad van) het pensioenfonds. De verplichting tot het hebben van een intern toezicht maakt deel uit van de principes voor goed pensioenfondsbestuur. Het doel van het intern toezicht is het beter functioneren van het pensioenfonds(bestuur).

Kostendekkende premie

Per 1 januari 2007 moeten pensioenfondsen een zogenoemde kostendekkende premie hanteren. Dit betekent dat de pensioenpremie hoog genoeg moet zijn om de onvoorwaardelijke en - in voorkomende gevallen – voorwaardelijke onderdelen van de pensioenovereenkomst in dat jaar en voor de langere termijn na te komen. In deze premie zit ook een opslag voor solvabiliteit, een opslag voor uitvoeringskosten en de actuarieel benodigde premie voor het voorwaardelijk deel van de pensioenovereenkomst.

Marktwaaarde

Marktwaaarde is de waardering van activa tegen de verkoopwaarde.

Obligatie

Een obligatie is een bewijs van een geldlening aan een overheid, supranationale organisatie of bedrijf. Dit bewijs geeft recht op rentevergoeding (coupon) en aflossing van de hoofdsom aan het einde van de looptijd. Een obligatie is meestal beursgenoteerd.

Overrendement

Het rendement dat wordt gerealiseerd boven het rendement dat nodig is om de voorziening pensioenverplichtingen op te renten.

Outperformance/underperformance

Er is sprake van outperformance als het met een beleggingsportefeuille bereikte rendement hoger is dan het rendement van de benchmark. Underperformance betekent dat het rendement van de portefeuille lager is dan het rendement van de benchmark. Bij een negatief beleggingsrendement is sprake van outperformance als het rendement van de benchmark nog negatiever is.

Over the counter (OTC)

Over the countercontracten zijn contracten die buiten de beurs verhandeld worden.

Performance

De performance van (een deel van) het vermogen is het totale rendement op marktwaaarde.

Private equity

Beleggingen in niet beursgenoteerde ondernemingen.

Rating

De rating van een belegging of een onderneming geeft een beoordeling weer van het kredietrisico van een bepaalde belegging. De rating wordt vastgesteld door gespecialiseerde bureaus die, afhankelijk van de kredietwaardigheid van een onderneming, een AAA, AA, A, BBB etc. geven. Vastrentende waarden kunnen als hoogste rating AAA krijgen. De investeringsgrens wordt vaak gelegd bij een minimale rating van BBB.

Rendement

Het positieve of negatieve resultaat dat een pensioenfonds, vermogensbeheerder of verzekeringsmaatschappij behaalt met de belegging van daartoe beschikbare middelen.

Renteswap

Een renteswap of interest rate swap (IRS) is een afspraak tussen twee partijen om in een bepaalde periode (een tot tien jaar) rentebetalingen over een bepaalde hoofdsom uit te wisselen.

Rentetermijnstructuur

Grafiek die het verband weergeeft tussen enerzijds de looptijd van een vastrentende belegging en anderzijds de daarop te ontvangen marktrente.

Service Level Agreement (SLA)

Overeenkomst waarin de mate van dienstverlening van de opdrachtnemer ten opzichte van de opdrachtgever gespecificeerd is. In de SLA's staan afspraken over de kwaliteits- en tijdigheidseisen waaraan de dienstverlening moet voldoen.

Securities lending

Het voor een bepaalde periode uitlenen van effecten, waarbij de uitlener een leenvergoeding ontvangt van de lener.

Solvabiliteit

Het vermogen van de pensioenuitvoerder om op langere termijn aan verzekerings- of pensioenverplichtingen te kunnen voldoen.

Technische voorziening:

Het vermogen dat naar verwachting nodig is om alle lopende verplichtingen te kunnen dekken.

Toeslag

Verhoging van ingegane pensioenen (na pensioeningang) en/of (premienvrije) pensioenaanspraken (voor pensioeningang) met een vast percentage gelijk aan bijvoorbeeld inflatie of een percentage dat gelijk is aan de loonstijging.

Toezichthouders

Er zijn twee organisaties die toezicht houden op pensioenfondsen en -verzekeraars. De Nederlandsche Bank (DNB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM) hebben beide hun eigen toezichtgebied.

Wet verplichte beroepspensioenregeling (Wvb)

Wet waarin onder meer de voorwaarden zijn opgenomen, waaraan beroepspensioenregelingen moeten voldoen.

Uitruil(factor)

Uitruil is de mogelijkheid voor de deelnemer om het opgebouwde partnerpensioen om te zetten in extra ouderdomspensioen. Ook kan uitruil inhouden dat de deelnemer een deel van het ouderdomspensioen omzet in (extra) partnerpensioen. De uitruilfactor is de factor waarmee het fonds de ene pensioensoort vermenigvuldigt om deze om te zetten in de andere pensioensoort.

Vastgoedbelegging

Bij vastgoedbeleggingen gaat het om beleggingen in kantoren, woningen, winkels en bedrijfsruimten. Er bestaat zowel beursgenoteerd als niet-beursgenoteerd vastgoed.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden zijn bijvoorbeeld obligaties, hypotheeklen en banktegoeden. Ze geven recht op een vaste rentevergoeding en aflossing aan het einde van de looptijd.

Volatiliteit

Volatiliteit is een maatstaf voor de beweeglijkheid van de koers van een effect. Een hoge volatiliteit betekent dat de koers van een fonds sterk stijgt en daalt in een relatief korte periode. De volatiliteit geeft mede aan wat voor risico een belegger loopt met een bepaald fonds.

Waardeoverdracht

Het overdragen van de contante waarde van de pensioenaanspraken om pensioenverlies te voorkomen wanneer een pensioengerechtigde van pensioenregeling wisselt.

Welvaartsvasheidsbescherming

Doelstelling dat het pensioen meegroeit met de ontwikkeling van de lonen.